

Les porteries a Barcelona

Entre l'espai públic i l'espai privat

Joan Bestard, ed.

Les porteries a Barcelona. Entre l'espai públic i l'espai privat

Centre de Promoció de la Cultura Popular
i Tradicional Catalana

Les porteries a Barcelona. Entre l'espai públic i l'espai privat

Joan Bestard (editor)

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Barcelona, 2006

BIBLIOTECA DE CATALUNYA. DADES CIP

Les **Porteries** a Barcelona: entre l'espai públic i l'espai privat. (Temes d'etnologia de Catalunya ; 13)

A la part superior de la portada: Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. - Bibliografia

ISBN 84-393-7236-1

I. Bestard, Joan, ed. II. Catalunya. Departament de Cultura III Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana IV Col·lecció:

Temes d'etnologia de Catalunya ; 13

1. Porters - Barcelona - Condicions socials

647.3:316(467.1 Ba Barcelona)

© 2006 per als textos: els autors respectius

© de les fotografies i plànols del capítol 4: Julie Rouault

© 2006 per a la fotografia de la coberta: Takushi Katafuchi

© d'aquesta edició: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura

Direcció de la col·lecció: Joan Prat i Carós

Disseny de la col·lecció: Azúa/Ancochea

Tiratge: 900 exemplars

Impressió: Printing Súria SL

Dipòsit legal: B. 42.252-2006

ISBN: 84-393-7236-1

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ / 7

Joan Bestard

2. HISTÒRIA DE LA PROFESSIÓ I DE LES PORTERIES / 11

Flora Muñoz

3. SITUACIÓ ACTUAL / 61

Joan Bestard, Gastón Bosio, Pilar Díaz, Mar Margall, Nadja Monnet, Flora Muñoz, Laura Núñez, Gabriela de la Peña, Pablo Romero i Laia Sanz

4. TIPOLOGIA I FUNCIONAMENT DE LES PORTERIES / 85

Pilar Díaz, Mar Margall, Nadja Monnet, Gabriela de la Peña, Pablo Romero i Laia Sanz

Fotografies i plànols: Julie Rouault

5. CATEGORIES SOCIALS DE LA MODERNITAT / 127

Joan Bestard, Gastón Bosio, Pilar Díaz, Gerard Horta, Mar Margall, Nadja Monnet, Flora Muñoz i Pablo Romero

6. LITERATURES, LITERATURITZACIONS, LITERALITATS: LA SOCIETAT I LA PORTERIA, TRAVESSIES RECÍPROQUES / 149

Gerard Horta

7. CONCLUSIONS / 181

Joan Bestard

ANNEXOS / 185

Annex 1. Dades de les porteries estudiades, guió de les entrevistes i relació amb entitats / 187

Annex 2. Legislació / 197

Annex 3. Algunes consideracions terminològiques / 211

Annex 4. Dades estadístiques / 217

BIBLIOGRAFIA / 219

1. Introducció

Joan Bestard

Una recerca sobre els porters i les porteries a Barcelona implica buscar la relació que hi ha entre l'espai urbà i l'espai domèstic, és a dir, esbrinar quins són els elements de mediació entre l'espai públic del carrer i l'espai privat de la llar familiar. El que hem tractat d'etnografiar en aquesta recerca és l'experiència d'un ciutadà des que obre la porta principal d'una finca urbana fins que arriba a la porta de l'apartament privat. Quin és el procés de transformació d'un espai públic en un espai privat?

Per fer aquesta etnografia hem considerat el porter com la persona que controla aquest espai de trànsit i és, ell mateix, un mediador entre ambdós espais. Tant a través de l'observació minuciosa d'aquest espai de trànsit com amb les narracions dels porters i les porteres sobre la seva experiència viscuda, hem tractat d'analitzar els processos de trànsit entre l'espai públic i el privat, un lloc que la presència del porter manté com una zona de pas entre categories socials centrals de la modernitat i l'absència del qual converteix en un dels no-llocs característics de la postmodernitat. Així, doncs, un cop plantejada la recerca d'aquesta manera, hem situat els porters i les porteries, malgrat la seva marginalitat aparent, en el centre de les preocupacions teòriques i pràctiques de la modernitat. La relació de les categories de públic i privat ha estat un dels eixos principals a través del qual s'ha pensat la societat moderna, i just al bell mig d'aquestes categories hi trobem el porter. Per mitjà dels porters hem fet una descripció etnogràfica dels processos de transició cap a la intimitat, com també dels mecanismes de construcció de la «comunitat de veïns», una altra categoria social que se situa clarament entre la

societat urbana, dirigida cap a l'exterior dels espais públics, i l'espai domèstic, dirigit cap a l'interior de la intimitat familiar.

Hem fet la descripció etnogràfica tenint en compte tant el sentit que tenen aquests espais de trànsit des del punt de vista del porter com les diferents tasques que porta a cap el porter amb relació a l'ocupació i l'apropiació d'aquest espai. Per això, hem fet tant recerca sobre la història de la professió i les tasques que se li han anat assignant al llarg del temps com recerca de camp amb relació a l'observació participant en porteries distribuïdes entre els diferents barris de la ciutat. Això ens ha ajudat a entendre l'evolució de la professió de porter i la seva relació amb els canvis del marc legislatiu i institucional amb què s'ha anat regulant la pràctica de la professió, a més d'analitzar les diferents experiències viscudes pels porters que reconstrueixen la seva memòria. Tot plegat ens ha ajudat a entendre els canvis en els sistemes de denominació (de porters a conserges) i els mecanismes de construcció de la memòria col·lectiva de la professió. El règim de vigilància i control que queda delimitat amb nitidesa en les primeres legislacions va acompanyat d'unes pràctiques molt més properes als serveis informals per als veïns i a la predisposició a fer moltes tasques per a la comunitat de veïns, unes tasques que impliquen una reacció de familiaritat amb ells. És precisament aquest pas constant del règim de control i vigilància al de familiaritat el que converteix el porter en una clara figura mediatra entre l'espai públic i el privat, i genera les relacions formals i informals, un coneixement molt precís sobre la vida dels veïns i un control que han de saber mantenir sobre aquest coneixement.

En la mesura que és un mediatra, el porter es converteix en un personatge difícil de classificar entre les categories pures de classificació social. Aquest aspecte de marginalitat, liminaritat i perill és a l'origen dels estereotips sobre la figura dels porters. Qui no ha sentit la idea que un porter és xafarder? Aquesta situació liminar del porter també és el que l'ha fet esdevenir un perso-

natge apte per a imaginaris de marginalitat tant en la literatura com en el cinema. La seva situació liminar el fa apte per ser imaginat com un personatge que té una visió molt particular de les històries privades i dels esdeveniments públics.

D'altra banda, ha estat una professió difícil de classificar en la legislació del treball i a l'hora de definir amb precisió les seves tasques. Les relacions informals han predominat sobre les contractuals i els seus espais domèstics –recordeu-ho: els subsòls o els pisos al terrat de les cases de l'Eixample– són una imatge oposada de l'espai domèstic burgès que els porters, amb les seves activitats quotidianes, fan possible. La intimitat burgesa necessita espais ben diferenciats dels espais públics per construir la seva intimitat familiar i els porters, amb les seves tasques de control i neteja sobre els espais de trànsit, són la condició per a la creació de la intimitat domèstica. Per això les característiques dels porters han canviat pel que fa a les diverses classes socials que serveixen i a través de la història recent. Hem constatat que en els darrers anys hi ha hagut una professionalització gradual definida per un contracte laboral explícit i una disminució de les tasques informals motivades per les relacions personals. Moltes porteries han desaparegut i s'han substituït per «porters automàtics» –aquí no hi ha lloc per a les relacions personals– o bé han aparegut els conserges, que van a treballar a les finques urbanes, però que ja no viuen a les porteries.

De totes maneres, la qüestió de fer possible i pensable el trànsit entre els espais públics i els privats continua i el control sobre aquest trànsit s'ha de resoldre o bé entre els veïns o bé fent ús de diferents serveis clarament professionalitzats (serveis de vigilància, seguretat, control, neteja, escombraries, etc.). El que ens hem plantejat en aquesta recerca és com aquests canvis en aspectes aparentment marginals impliquen canvis estructurals en la relació que mantenim avui dia entre les categories socials de privat i de públic. El nostre punt de partida ha estat que el malestar en la

cultura pública està relacionat amb canvis, transformacions i desaparicions de figures i espais que fan de mediadors entre les categories socials del públic i el privat. Si no hi ha mediacions, no hi ha condicions que possibilitin establir relacions entre categories que tendeixen a oposar-se. L'esfera pública necessita la privada i, sobretot, necessita espais, institucions i persones que facin possibles les relacions entre ambdues categories. Fent, doncs, una etnografia dels porters a Barcelona hem volgut analitzar un dels contextos particulars a partir dels quals es poden veure alguns sentits d'aquestes relacions de mediació.

2. Història de la professió i de les porteries

Flora Muñoz

1. LES PORTERIES: DE L'ÀMBIT DOMÈSTIC A LA CASA DE VEÏNS

El porter, els antecedents del qual podem trobar en els guardadors de les portes dels palaus, convents o edificis públics, va ser incorporat en certes cases unifamiliars urbanes que disposaven d'un empleat la funció del qual era obrir i tancar la porta i vigilar les entrades i sortides de la casa.¹ En aquest context, el rol de por-

1. Les porteries i els porters i les porteres varen desvetllar un interès escàs al llarg del segle XIX i les poques referències teòriques o estudis que hem trobat fan esment del seu vincle amb l'habitatge unifamiliar, fet que ens ajuda a pensar, almenys per a la dècada de 1860, en l'existència de porters com a integrants del servei domèstic de les cases unifamiliars urbanes. Aquesta relació inicial amb l'àmbit domèstic burgès potser és el que explica l'absència total de referències a l'entorn dels porters en la *Monografía de la Clase Obrera*, de Cerdà (1855), on l'urbanista presenta les conclusions d'un estudi estadístic sobre la classe obrera barcelonina. Tampoc no hem trobat cap rastre de la seva presència, per exemple, a les monografies mèdiques d'higienistes, com ara l'escripta per Garcia Faria. En aquest sentit, el 1857 Ildefons Cerdà va esmentar la figura del porter a la seva *Teoría general de la urbanización y aplicación de sus principios y doctrinas a la reforma y ensanche de Barcelona*, però ho va fer per referir-se a la casa aïllada:

«Entre el umbral de la puerta y el punto ó puntos de enlace con las vías interiores, pues así pueden ser una como muchas, entre estos puntos hay por lo común un espacio consagrado al servicio de esa misma vialidad trascendental, que se llama vulgarmente vestibulo ó zaguán, y es, ni mas ni menos, una verdadera plazoleta de enlace y transmisión entre el movimiento exterior y el inferior [...]. Esas plazoletas, ya sean interiores, ya exteriores, se convierten en piezas de estancia para los porteros, guardas ú otros dependientes intermediarios, entre los que vienen de afuera y los que viven dentro. También pueden reputarse como piezas de estancia, aunque transitoria, para la gente advenediza á la cual se hace esperar allí antes de penetrar en lo interior: en este sentido son plazoletas de espera. Por esto, ora fijos y de silliería, ora muebles y de madera, encontramos en ellas asientos destinados á los que transitoria ó permanentemente han de estar allí. Desde esos puntos de unión, se penetra ya en las vías verdaderamente interiores que hemos llamado vecinales ó locales; entremos, pues, también nosotros á examinarlas».

ter podia ser assimilat al d'un empleat domèstic. Moltes vegades, la seva tasca principal era l'obertura de les grans portalades per al pas de carruatges de cavalls, tasca que es podia compaginar amb altres serveis de la casa.

Actualment encara podem trobar a la ciutat de Barcelona alguns exemples d'aquestes cases grans, com ara el Palau Moixo, construït al segle xv i reformat al segle xviii (vegeu imatges i la fitxa de porteria número 18), a la planta baixa del qual, estructurada al voltant d'un pati central, hi havia els estables, la porteria i l'escala que duia al pis principal.

Però fins a mitjan segle xix, paral·lelament al creixement de la ciutat a partir de la forma residencial de la casa de veïns o casa de renda, no es va generalitzar la presència de la porteria i ni es va establir definitivament com a servei d'un edifici d'habitatges. La incorporació mateixa del porter com a gestor i mediador dels espais i veïns de la casa de renda va ser el que li va conferir rols i atribucions certament diferents dels que tradicionalment havia tingut en els anteriors esquemes residencials.

La manca d'espai i la voluntat de negoci expliquen que en la Barcelona preindustrial s'hagués anat gestant el model de casa de veïns entre mitgeres, que esdevindria el tipus residencial bàsic del creixement de la ciutat al segle xix.² Pilar López Guallar, citada per Josep Maria Montaner, indica que a finals del segle xviii quasi no hi havia a la ciutat una casa ocupada per una única família. Els dos esquemes residencials de la Barcelona d'aquella època, el palau urbà i la casa artesana, havien desenvolupat un conjunt de propostes intermèdies en què el lloguer dels pisos superiors o la subdivisió per crugies era força habitual. A finals del segle xviii es va adoptar definitivament un nou model residencial destinat al llo-

2. Vegeu la bibliografia de Mercè Tatjer o Josep Maria Montaner sobre el procés de transformació de la casa artesana, unitat de producció i habitatge, en casa de veïns.

guer de pisos. L'edifici plurifamiliar s'organitzà a partir d'un eix principal, l'escala de veïns, a què s'accedia directament des del carrer i que estructurava tot l'edifici col·lectiu d'acord amb una segregació vertical lligada a la bona valoració del pis principal i la pèrdua de valor dels pisos del terrat i, en un grau inferior, de les plantes baixes i entresòls.³ La introducció dels porters, però, va ser lenta i a l'inici reservada a les cases de veïns més benestants.

Per constatar aquest procés, hem estudiat algunes de les principals intervencions urbanes de la primera meitat del segle XIX a la ciutat. La Barcelona intramurs del segle XIX, amb un esquema urbà reforçat centre-perifèria,⁴ va viure dues grans operacions fins al 1859, any de l'aprovació de l'Eixample: la urbanització de zones del Raval amb què es va ocupar antic sòl agrícola i la remodelació de parts de la ciutat antiga per guanyar carrers i places, ambdues com a conseqüència de les lleis de desamortització. En el primer cas, l'alliberament de zones del Raval permeté la construcció de cases de renda destinades a acollir la població obrera immigrant. Actualment encara podem trobar alguns exemples d'aquests immobles aixecats a principis del segle XIX. En aquestes edificacions, estretes i de mala qualitat, no hi havia estances destinades a la porteria, peça lligada aleshores a les cases benestants i senyorials. L'estretor i les males condicions dels seus accessos varen ser denunciades pel metge higienista García Faria el 1890 al document *La Insalubridad de las viviendas de Barcelona*:

«La puerta en las viviendas de obreros es mezquina, de mal aspecto y facilita el ingreso á un prolongado y estrecho vestíbulo que termina en

3. Witold Rybczynski, a *La casa: historia de una idea*, fa un estudi interessant sobre l'evolució dels habitatges i els processos d'intimitat i diferenciació d'estances en les societats burgeses del segle XIX.

4. A finals del segle XVIII Barcelona ja mostrava una certa diferenciació d'espais d'acord amb la qual en barris com el Raval o de Sant Pere hi havia edificacions destinades a gent més modesta.

la escalera, la cual toma escasa é indecisa luz de un patio reducidísimo é inmundo; ascendiendo por la escalera oscura y estrecha se llega á los descansos de los pisos exteriores é interiores, en los cuales muchas veces se hallan reunidos los niños y aún las personas mayores de la familia, que no disponiendo de capacidad ni de aire suficiente en el interior de la casa, rebasan las puertas y pasan allí muchas horas del día jugando ó trabajando» (1990: 14).

En el segon cas, al centre de la ciutat, amb les desamortitzacions i la crema de convents es van alliberar alguns espais en terrenys conventuals i es van obrir carrers i es van fer places com ara el carrer Ferran, obert durant el Trienni Liberal (1820-23) i que arribà a la plaça Sant Jaume a la dècada de 1840 i al carrer princesa a la de 1850, la Plaça Reial o el conjunt al voltant dels carrers Milans-Palau-Comtessa de Sobradiel.⁵ En aquestes zones l'activitat constructiva es destinà a la població burgesa, per a la qual s'aixecaren cases complexes d'estructura. Els edificis del carrer Ferran, d'estil neoclàssic, tenen l'escala de veïns al mig de la façana i presenten segregació vertical en alçada, de manera que els pisos superiors eren per a la població més modesta. És difícil saber amb certesa si en aquestes construccions les porteries són originàries d'aquella època, ja que fins a mitjan segle únicament era necessari presentar les façanes per a obtenir els permisos d'obra i, pel que fa als edificis amb plantes baixes o plantes del terrat, molts cops no s'indicava l'espai de la porteria. Destaquem que les construccions al terrat eren força habituals i podien anar destinades a dependències dels porters però també del servei domèstic,

5. Josep Maria Montaner, Pere Hereu i Antoni Ramon fan un estudi interessant sobre aquest conjunt de cases construïdes, la majoria, entre 1849 i 1860. De fet, hi trobem dues de les solucions que es repetirien els primers anys de l'Eixample: el palau urbà i la casa de lloguer típica on predomina l'escala de veïns sobre el gran pati d'accés.

safareigs, trasters o habitatges de baixa qualitat per a llogaters de pocs recursos (vegeu la planta de l'edifici del carrer Ferran amb Raurich i la fitxa de porteria número 20). Els vestíbuls del carrer Ferran, estrets i de petites dimensions, no segueixen el model de gran pati d'accés amb entrada per a carruatges. Les porteries, construïdes en el moment de l'aixecament de l'immoble o uns quants anys més tard, quedaren segregades entre un habitacle petit encaixat en el forat sota l'escala a la planta baixa (vegeu imatges) i les dependències de dormir, al terrat. Poc temps després aquesta estructura es repetí molt en una bona part de les cases de l'Eixample.

La major part del conjunt al voltant dels carrers Milans-Palau-Comtessa de Sobradíel va ser construït entre 1849 i 1860 per a la població benestant i integra les principals formes residencials que posteriorment es desenvoluparien en les primeres fases de l'Eixample: des de cases de pisos fins a una casa unifamiliar. La casa unifamiliar reproduïa, en part, l'esquema constructiu d'algunes cases grans de la Barcelona senyorial de la primera meitat del segle XIX. L'edifici, estructurat a partir del pati central, tenia el pis dels propietaris al principal i els pisos del servei a les plantes superiors. A la planta baixa, que comunicava amb el pati, hi havia les cavallerisses, els safareigs i les estances del porter, el qual, considerat com un empleat domèstic, tenia les l'habitació per dormir a l'últim pis, al costat del xofer i els encarregats de la bugaderia. L'escala d'accés al pis principal, que arrencava del pati, es bifurcava en una segona escala, de dimensions més petites, que comunicava amb els pisos superiors (actualment, pisos de lloguer).

Tot i que es tractava d'un habitatge unifamiliar amb servei, la distribució de la casa gran del carrer Palau no difereix gaire de l'esquema constructiu d'algunes cases de veïns de la zona de la Barcelona central de principis del segle XIX, com són alguns edificis del carrer Regomir o Avinyó, on al vestíbul central, de grans

dimensions i amb entrada per a carruatges, hi ha dues escales diferenciades: una per a l'habitatge del principal, residència dels propietaris, i l'altra per a la resta d'habitatges de lloguer de la finca. En aquest vestíbul central hi ha les estances dels porters (vegeu la fitxa de les porteries 13 i 20), un espai que ha deixat de ser una zona privada per esdevenir un àrea semipública entre el carrer i les cases dels veïns.

El 1854, durant el Trienni Liberal, un decret va permetre l'enderrocament de les muralles i dos anys més tard va ser aprovat el projecte de millora i reforma de l'Eixample de Barcelona d'Ildefons Cerdà. No obstant això, l'ocupació fou lenta i a l'inici es va estendre, sobretot, cap a les zones centrals al voltant del passeig de Gràcia, on al començament es construï seguint un model extensiu amb moltes cases unifamiliars aïllades que posteriorment varen ser enderrocades. En conseqüència, al llarg de l'últim terç del segle XIX bona part de les intervencions urbanes encara tingueren com a escenari la ciutat antiga arran de les desamortitzacions impulsades per Pascual Madoz, continuació de les que havia impulsat uns quants anys abans Mendizábal. Són els casos d'actuacions de la zona del carrer Doctor Dou (l'antic convent de les carmelites enderrocats el 1871), el carrer Junta de Comerç, obert el 1859 i urbanitzat a principis del 1860, o altres intervencions a la zona del barri del Born, com ara les cases emporxades del carrer de la Ribera. En aquests casos ens trobem davant d'edificis de més qualitat, amb grans portals d'accés a vestíbuls amplis, o les cases del passatge de la Pau (vegeu la fitxa 22). En totes, les plantes corresponents als permisos d'obra ja tenen l'espai de la porteria (vegeu la planta de l'edifici del carrer de la Ribera). En definitiva, al llarg del segle XIX la porteria es va incorporar a l'arquitectura de les cases de veïns de nova planta i aquest va ser el model seguit en l'expansió de la ciutat a l'Eixample durant quasi un segle.

Tot i que Ildefons Cerdà va proposar un esquema urbanístic

igualitari, la «ciutat moderna», seguint les explicacions d'Albert Garcia Espuche,⁶ va viure un procés considerable i creixent de diferenciació i segregació segons el qual la part central es consolidava com l'espai de les capes més altes, mentre que els laterals eren ocupats, ja al llarg del segle xx, per sectors més modestos de la població. La segregació espacial es concretà, doncs, en diferenciacions en les categories dels immobles i en els tipus de cases. D'aquesta manera, la zona central, al voltant del passeig de Gràcia, fou la primera a ocupar-se i a partir de finals del segle xix ja va convertir-se en l'espai de les grans edificacions burgeses. Com ens recorda Garcia Espuche, a l'Eixample central no hi hagué «*una neta mezcla social en los espacios más centrales sino que la existencia de unos propietarios muy ricos que ocupan los principales de las casas, y de unos inquilinos bastante ricos, que se sitúan en los pisos superiores de estas casas*» (1990: 85). Encara avui dia perduren en aquesta àrea nombroses porteries reconvertides en consergeries. Però el model de la casa de veïns amb porteria va ser l'adoptat definitivament a l'Eixample al llarg del segle xx, i també a les zones més perifèriques, on es construïren immobles més modestos, sobretot en àrees ocupades més tard o ocupades per classes populars, com ara l'esquerra de l'Eixample o el mercat de Sant Antoni. A mesura que s'anaren ocupant els nous terrenys de la ciutat, la lògica imperant (el negoci i el màxim aprofitament del sòl) va conduir les cases cap a parcel·les més petites, on l'activitat constructora es destinà a la població amb menys recursos. Josep Pla (1993) ens proporciona una encertada descripció del que seria el model residencial de bona part de l'Eixample més modest de principis del segle xx,

6. Tal com explica Albert Garcia Espuche (1990), a les dècades de 1870 i 1890, a la zona central del passeig de Gràcia es construï seguint un model de «*carácter extensivo, con muchas casas aisladas unifamiliares o formadas por una gran vivienda del propietario con algún piso de alquiler encima*». A partir de la dècada de 1890, però, en aquesta àrea, clarament disputada, s'optaria per substituir l'ocupació extensiva per cases de veïns més densificades amb un augment del volum construït, fet que s'accentuaria al llarg dels primers quinze anys del segle xx.

lluny de les aportacions més destacades del modernisme:

«Así pues, ha habido una tendencia a hacer piso largos y estrechos. La anchura de la fachada de un piso suele ser de unos siete metros aproximadamente. Una casa con dos puertas –principal primera, principal segunda; primero primera, primero segunda- tiene, pues, una anchura convencional de unos catorce metros. Casas de este tipo, las haya a miles en Barcelona. Cruzas el portal y ves, al fondo de la entrada, bajo una luz mortecina, un ascensor. A la derecha del ascensor hay un pasillo que conduce al domicilio de los porteros. A la izquierda, la escalera sube pisos arriba y nos encontramos con el entresuelo, el principal, el primero, el segundo y el tercero. Me he preguntado muchas veces por qué las casas del Eixample se construyen de esta manera extraña y antipática. En los pisos bajos, la luz de los patios interiores es mediocre y triste» (1993).

En conclusió, la burgesia i, posteriorment, els sectors més populars van anar arribant de manera lenta però constant a l'Eixample; amb aquesta arribada, es va donar l'exportació de la casa de veïns o casa de renda. Així, a l'últim terç del segle XIX i a principis del XX les porteries es van establir definitivament a les edificacions de pisos de lloguer de nova planta. El porter assegurava la qualificació, l'ordre, la neteja i la vigilància en el nou model de casa de lloguer.

* * *

Amb l'objectiu d'estudiar la incorporació progressiva de les porteries a les cases de Barcelona, hem fet un petit buidatge, no sistemàtic, de la secció de lloguer de pisos del *Diario de Barcelona* del mes de gener dels anys 1850, 1860, 1877 i 1899. En una casa de veïns destinada al lloguer de pisos, una de les primeres tasques que van assumir els porters va ser, justament, mostrar-lo i proporcionar-ne la informació necessària. No hem trobat cap anunci

de 1850 que fes referència a la possibilitat que la portera o el porter n'informés; «*tenderos*», «*carpinteros*», «*fabricantes de vidrio*», «*estereros*», «*zapateros*», «*drogueros*», «*barberos*», «*confitería*», «*estanco*» són una mostra breu de la llista infinita de locals o oficis esmentats per donar raó del pis o l'habitació en qüestió. Els lloguers de pisos i, amb una proporció molt més elevada, d'habitacions o parts de l'habitatge eren força freqüents en una ciutat densificada per la falta d'espai, però la presència dels porters en aquests immobles era pràcticament nul·la.

Entre els anuncis de deu anys més tard, el 1860, trobem un rar exemple en el *Diario de Barcelona* de l'1 de gener de 1860 en què s'anuncia un pis per llogar al conjunt de la Plaça Real: «*En el pasaje Madoz número 5 está para alquilar el segundo piso. Tiene cuatro balcones en al plaza Real y tres a dicho pasaje. El portero dará la razón*» (*Diario de Barcelona*, 1 de gener de 1860). Però encara es tracta d'un cas força aïllat; el mateix dia, fent referència a un pis ubicat a la Plaça Reial, número 1, un altre anunci indica la joieria dels baixos com a lloc d'informació. Són força freqüents les ofertes de feina per «cobrament de lloguers».

A les pàgines del *Diario de Barcelona* de 1877, les referències als porters s'han fet menys estranyes: «*En la calle de Gracia en la villa de este nombre, hay un espacioso piso 1º con bajos, agua de pié, jardines, sol, lavadero y vistas al paseo de Gracia para alquilar. Información la portería de la calle de Gracia 7*» (4 de maig de 1877); «*piso 2º para alquilar en calle del Carmen nº 3, el portero tiene las llaves*» (4 de maig de 1877); «*piso 4º, agua, gas, portero: precio 10 duros. Arco de San Ramon del Call nº 10*» (3 de maig de 1877).

La meitat dels anuncis de pisos de lloguer de 1899 indiquen la porteria com a lloc d'informació: Nou de Sant Francesc, 11; Ataülf, 12; Escudellers, 68; Méndez Núñez, 11 bis; Casp, 133... (*Diario de Barcelona*, 1 de gener de 1899). La seva presència s'ha fet, doncs, força habitual.

* * *

A diferència de les porteries de finals del segle xx, els vestíbuls vuitcentistes sovint eren, simplement, un lloc de vigilància del trànsit entre el carrer i els veïns, de manera que es prescindia d'elements d'acolliment com sofàs o tauletes, que posteriorment, gràcies a les portalades tancades de vidre, introduirien el confort domèstic en aquest espai semipúblic. L'obligació de mantenir el portal de la casa obert al llarg del dia implicava la necessitat, sobretot al hivern, de crear un espai resguardat per al porter o la portera, que podia ser un quiosc o un petit habitatge separat de l'entrada per una porta de vidre. El primer cas permetia la separació entre l'espai de feina i l'espai per viure, mentre que en el segon cas les fronteres entre ambdues esferes es diluïen i moltes vegades s'impedia la intimitat a l'habitatge de la porteria. De fet, la paraula *porteria* designa l'habitatge dels porters i les porteres, el seu lloc de feina i el vestíbul o entrada de les cases. Aquesta coincidència en el llenguatge palesa la indiferenciació que aquests espais poden haver tingut durant molt de temps. Equiparats en molts aspectes a un treballador domèstic, els porters no tenien un horari laboral amb uns límits clars i es retiraven únicament als vespres a dormir.⁷ Les seves estances sovint eren espais per treballar i espais per viure. Així, al vestíbul o entrada, de vegades hi havia un quiosc de fusta des d'on el porter o la portera controlava les entrades i sortides. Aquest quiosc establia una certa separació amb la porteria habitatge i es construïa, normalment, en els immobles de més prestigi. Amb el temps i la pèrdua de categoria d'alguns d'aquests edificis, el quiosc ha estat abandonat. Altres vegades el quiosc o taulell s'ubicava a la mateixa entrada de la

7. Amb l'aparició de la normativa laboral a mitjan segle xx, aquesta situació no va variar gaire i la seva jornada era determinat per les ordenances municipals sobre l'obertura i el tancament de portals, això és, de les vuit del matí a les deu del vespre. La ubicació de dependències com la cuina i el menjador a la planta baixa responia a la demanda de la seva presència permanent.

l'habitatge del porter o la portera. Finalment, per norma general en finques de veïns pertanyents a classes més populars, els porters podien vigilar els accessos des del seu habitacle tancats per una porta de vidre o reixes, fet que els permetia compaginar les tasques domèstiques amb l'exercici de l'ofici. En aquest cas, les fronteres entre l'espai de feina i l'habitatge desapareixien i els veïns podien participar de la intimitat de les famílies dels porters. L'aspecte molts cop míser de les porteries, de què tots els veïns podien estar assabentats, podia ajudar a establir les diferències amb la resta de llogaters. Una simple cortina correguda a vegades indicava el seu espai privat, no sempre respectat pels llogaters o propietaris.

En relació amb la porteria com a espai per viure, no disposem de dades per proporcionar una descripció o tipologia exhaustiva de les porteries habitatge de finals del segle XIX i principis del XX. La manca de reglamentació en les ordenances municipals (1859, 1991) i el fet que durant la primera època de la construcció de cases de renda eren habituals els habitatges als baixos, als entre-sòls i al terrat dificulten el coneixement de la ubicació real de l'habitatge del porter (almenys a partir dels expedients d'obra o d'altres fonts com els censos d'habitacions). En general, la diversitat i vacil·lació en les formes residencials⁸ comportà la diversitat de porteries; la categoria de l'immoble, les dimensions o la situació de la parcel·la, el destí comercial o representatiu de l'entrada, la construcció d'una escala diferenciada per accedir al pis principal de l'habitatge o la desaparició dels espais per a carruatges poden explicar, en part, la diversitat de solucions adoptades. Per

8. Una anàlisi dels edificis construïts a l'Eixample a la segona meitat del segle XIX revela la diversitat de les formes residencials i mostra diferències importants entre elles: des de petits habitatges col·lectius fins a palaus urbans, descrits per Cerdà anteriorment, passant pels immobles mixtos on el propietari residia en el principal, que tenia unes dimensions més grans, una estructura més complexa i al qual s'accedia per una escala diferenciada, cosa que permetia dos corrents de circulació vertical a la casa.

norma general, la casa de veïns, entesa com un negoci, va desplaçar les estances de les porteries habitatge a espais secundaris de menys valor, com ara els forats de sota l'escala i els terrats comunitaris, que fins a la introducció definitiva de l'ascensor eren un espai poc preuat, o, en una proporció inferior, els soterranis i els entresòls. La necessitat de la presència constant i la utilització d'espais marginals van implicar que molts cops les porteries habitatge fossin dividides en dos espais: les dependències diürnes a la planta baixa (cuina i menjador) i les nocturnes al terrat (habitacions per dormir).

En general, però, la proximitat i el fet que la casa habitació dels porters o les porteres comunicés amb els espais de trànsit semi-públics de l'edifici com, per exemple, vestíbuls i terrats provocaven la manca de límits espacials i impossibilitaven la intimitat, que altres pisos de l'edifici podien tenir. Els testimonis sobre el fet que sovint se sentien olors i sorolls i sobre la presència de reixes són constants. Aquesta ubicació impedia ventilació, espai i llum a aquests habitatges. No falten descripcions de novel·listes, però sobretot no falten exemples, nombrosos, d'aquests espais, escassament millorats un segle més tard d'haver-se construït.

El buidatge que José Luis Oyón va fer del padró municipal d'habitants de 1930 és un document valuós per conèixer l'arrelament de les porteries i la seva distribució espacial a Barcelona, i confirma les afirmacions anteriors. Els porters, sota la categoria professional de *obreros no cualificados*, són un total de 236 d'una mostra de 12.825 persones, això és, l'1,8% de la població. Oyón mostra que el nucli de Ciutat Vella i l'Eixample «*está abrumadoramente dominado por la casa de vecinos. En muchos barrios de la ciudad antigua y del Ensanche central la proporción de viviendas muestreadas supera el 97%. A medida que nos alejamos del centro, van apareciendo algunas zonas de menor presencia de las casas plurifamiliares, hasta convertirse en minoritarias en los suburbios periféricos de las faldas de Collserola*» (2001: 128). Amb relació al nombre de cases que dis-

posen de porteria habitada en cada barri censal, *«la pintura es bastante clara. Todo el ensanche rico y medio dispone de este tipo de facilidades, mientras que dicho fenómeno disminuye a medida que nos alejamos de esta zona. Como era de suponer, la casa de pisos con portería es mucho más rara en zonas obreras de la ciudad»* (2001: 131), és a dir, les porteries eren habituals en els barris amb una alta proporció de cases de veïns i, en aquests mateixos barris, en les zones més benestants i amb menys coexistència d'usos i formes residencials. Les dades proporcionades per Oyón són corroborades per alguns testimonis, com ara una veïna de la Rambla que, referint-se a les porteries de la dècada de 1930, mostrava sorpresa en preguntar-se-li si el barri del Raval disposava de porters:

«No, les finques de més avall tenien menys categoria, l'edificació no s'hi prestava. Aquesta, és clar, perquè hi vivien els amos, se la van fer per a ells. La porteria era un servei més: agafava recados –ha vingut tal o qual–, tenia les claus, pujava el diari.... Era un servei més [...]. Al carrer Ample, Avinyó, Plaça Real, sí. Després van anar desapareixent».

De la mateixa manera, el president de l'Associació Sindical d'Empleats de Finques Urbanes ens respon: ⁹

«No, en esos barrios no ha habido mucho [porters]. El barrio de San Andrés y Sants y todo esto eran poblados más que nada por escaleras sin ascensor, casas que no... Antiguamente en las barriadas no había casas importantes, más que nada por no haber ascensor».

En el mateix sentit, un veí de Gràcia recorda, referint-se a l'època de la postguerra de la zona de Còrsega-Sardenya:

9. Entrevista tinguda amb el senyor Rogelio Pérez el dia 22 de setembre de 2002 a la seu de l'Associació. Vegeu l'annex 1 (pàg. 187) sobre les entitats amb les quals ens vam reunir.

«Cases antigues, velles, moltes vegades de sis plantes, sense porter. Quasi cap de les cases tenia porteria, justament per això, perquè era un barri popular [...]. Només n'hi havia dues, noves i maques; tenien porteria, ascensor¹⁰ i timbres».

En definitiva, en el primer terç del segle xx, la incorporació dels porters o les porteres es feia evident en barris nous com l'Eixample i el centre més representatiu o comercial com els eixos de la Porta Ferrissa, la Via Laietana, la Rambla i, en general, les zones d'una certa qualitat del Barri Gòtic o la Ribera.

A partir de la segona meitat del segle xx va aparèixer un altre tipus d'edificació amb què s'intentava acollir la primera gran onada d'immigrants de la postguerra: els blocs aïllats en forma de polígon. Tot i la vigència teòrica del reial decret de 1908, excepte els edificis que va construir l'Instituto Nacional de la Vivienda, d'àmbit estatal, la majoria dels habitatges socials aixecats a Barcelona a la segona meitat del segle xx no disposaven de porteries a causa de la seva baixa qualitat i del fet de ser destinats a la població immigrant sense recursos. Per norma general, el criteri que seguien els organismes públics com el Patronato Nacional de la Vivienda o l'Obra Sindical del Hogar era el mateix que havien tingut els habitatges entre mitgeres de l'Eixample: associar la porteria amb la qualitat. N'és un exemple l'actuació al barri de Trinitat Nova, on els blocs van ser construïts tres promotors públics diferents: el Patronato Nacional de la Vivienda de Barcelona, l'Obra Sindical del Hogar, que depenia dels sindicats verticals i del Ministerio de la Gobernación, i el Ministerio de la Vivienda a través de l'Instituto Nacional de la Vivienda. Els blocs de l'Instituto Nacional de la Vivienda de Trinitat Nova, d'una qualitat acceptable, tenien porteries, que foren assignades a

¹⁰ El primer ascensor a Barcelona data de 1897, però la generalització dels ascensors fou lenta i sobretot se n'instal·laren en habitatges d'un cert nivell. Almenys fins a l'últim terç del segle xx, van funcionar com a indicador de qualitat de les finques.

membres de la policia, la Guàrdia Civil i, més tard, a treballadors d'empreses estatals. Un altre cas és el del complex urbanístic anomenat Grupo La Paz, construït per l'Obra Sindical del Hogar i inaugurat per Franco l'any 1966. Aquesta actuació anava destinada a funcionaris del Govern, policies nacionals, membres de la Falange, treballadors dels sindicats verticals i, finalment, immigrants. Els edificis del Grupo La Paz es varen dividir en tres grups en funció de les dimensions i la qualitat; únicament els de primera categoria (dúplex d'unes vint plantes) tenien el servei de porteria. En la construcció de polígons es va seguir, doncs, el model que havia estat implantat en els habitatges de l'Eixample o altres barris com ara les Corts o Sarrià a mitjan segle xx.

2. LES NORMES DE POLICIA: LA VIGILÀNCIA I EL CONTROL

A finals del segle XIX el Govern estatal i el seu corpus normatiu van fer referència per primer cop als porters, però s'hi van referir per conferir-los atribucions d'autoritat pública amb l'objectiu d'aprofitar la seva posició estratègica per obtenir informació sobre els moviments de la població. Era l'inici del que seria un dels aspectes més incerts de les actuacions dels porters al llarg de la història: el fet que estiguessin subjectes a les forces polítiques o hi col·laboressin i el poder que varen assolir en contextos de repressió o conflicte. A part de les funcions privades que els encomanaven els propietaris, els porters havien de dialogar i trobar un equilibri amb relació a diferents demandes i constreyniments polítics. El valuós coneixement empíric que tenien de la vida privada dels veïns va despertar l'interès de l'Estat en un context de forta conflictivitat social, sobretot a Barcelona i Madrid. El moviment anarquista arrelava amb força i el Govern decidí adoptar mecanismes nous per estendre el seu control fins a les mateixes cases dels ciutadans en la lluita contra el terrorisme i la dissidèn-

cia. El 6 de novembre de 1877 es va promulgar un reial decret amb la voluntat de reforçar i reorganitzar la policia, adaptar-la al medi urbà i coordinar-la amb porters, conserges, serenos i la policia municipal. Amb aquesta idea el reial decret establia que «*se considerarán auxiliares de la policía [...] los porteros de las casas y establecimientos de todas clases, así publicos como privados*» (article 9) i destacava la importància de «*conocer por donde puede venir la agresión, para eliminarla, para estar al menos mejor preparados para rechazarla*» i, per això, la necessitat de «*esa otra policia constitucionalmente preventiva, que sin estorbar a nadie en sus movimientos, sigue los de todos y discierne secretamente los actos y termina por conocer al vicioso, al jugador, al pendeñero y observa cuidadosamente al que una vez delinquirió*». Amb aquests arguments, el reial decret defensava que la policia governativa i judicial es compongués de dos cossos: el de seguretat i el de vigilància. «*El servicio de vigilancia tiene á su cargo como importante accesorio el registro del movimiento de la población*» (article 2). Així, «*el servicio de vigilancia será prestado por un Cuerpo de empleados civiles, auxiliados por suficiente número de subalternos*» (article 5) i «*llevará los siguientes registros: Primero. Padrón general del vecindario; Segundo. Registro del Movimiento de la población; Tercero. Registro de extranjeros transeúntes; Cuarto. Registro de reclamados por la Autoridad; Quinto. Registro de Sirvientes de todas clases; Sexto. Registro de casas de huéspedes, de dormir, de comidas y de préstamos, de cafés, de billares, fondas y demás establecimientos análogos; Séptimo. Registro reservado de personas sospechosas en materia criminal; Octavo. Registro de la conducta de los empleados en servicio*» (article 8).

Pocs anys més tard, sota el Govern d'Antonio Maura i essent el ministre de la Governació Juan de la Cierva, es promulgà el reial decret del 24 de febrer de 1908, que declarava obligatòria la presència de porters en totes les cases de veïns de Barcelona i Madrid, i que determinava que tenien la missió de «*la vigilancia de la escalera y de impedir la comisión de delitos contra la propiedad y las personas de los habitantes de la finca*». Aquest reial decret atribuïa

als porters, com havia quedat definit el 1877, el caràcter de «*agentes de la autoridad*» (article 5) i determinava que «*además de las obligaciones que los propietarios les impongan, los porteros tendrán la de vigilar los portales y las escaleras comunes al servicio de los inquilinos e impedir la comisión de delitos o faltas en los mismos, y de poner éstos en conocimiento de la Alcaldía, de la Comisaría de Distrito o de la Inspección de Vigilancia. [...] Los porteros estarán también obligados a dar cuenta siempre que tuviesen noticia cierta o sospecha fundada de que en el domicilio de alguno de los inquilinos se cometieren delitos*» (article 4), és a dir, tenien l'obligació no solament de vigilar el portal, sinó de facilitar a l'autoritat competent tota mena d'informació relativa als veïns i de controlar-ne els moviments. La negligència del porter a l'hora de dur a terme la vigilància seria corregida pel governador civil i no pels propietaris dels immobles (article 5). Com que els havien conferit la condició d'agents de l'autoritat, els porters podien «*perseguir y detener a los supuestos ladrones y si el detenido se resistiese, podrá ser castigado por resistencia a la autoridad como si de la policia se tratara*», de manera que resistir-se a un porter podia tenir conseqüències penals. Igualment, si bé el «nomenament» d'un porter era a càrrec dels propietaris, el reial decret remarca que les persones que exercissin aquest ofici havien de ser «*personas de buena conducta y que carezcan de antecedentes penales*» i proposava un registre d'aspirants a porters format per funcionaris municipals i membres dels cossos de l'ordre públic, entre ells, llicenciats i retirats de la Guàrdia Civil, integrants dels cossos de seguretat actius o retirats, guàrdies municipals en les mateixes situacions o serenos municipals. El reial decret reconeixia que hi havia dones que tenien cura de porteries, però establia que a partir de la data de publicar-se les úniques persones que podien rebre el nomenament de porter eren els «*varones y mayores de 18 años*», conseqüència de l'assimilació del porter a l'agent de l'autoritat. L'ús del terme *nombramiento* deixa clar que som davant d'una norma de policia i que en cap cas no es regula una relació

laboral. El Govern utilitzava, doncs, la informació dels porters per accedir a la vida privada dels veïns i, d'aquesta manera, forçava l'estreta línia que separava l'estigma de xafarder i l'estigma de col·laborador amb les forces repressives. Després del triomf de les dretes en les eleccions generals del 19 de novembre de 1933, l'11 de juliol de 1934 el Govern conservador de la CEDA va promulgar un decret sobre el registre de les persones autoritzades a portar armes en el qual s'establia que en totes les cases de veïns en poblacions de més de trenta mil habitants de l'Estat espanyol hi havia d'haver un porter encarregat de la vigilància de portals i escales i d'impedir la comissió de delictes contra la propietat (article 7).

D'aquesta manera, els porters quedaren inclosos en el mateix engranatge de la policia urbana amb els serenos i els vigilants. Al llarg de més d'un segle, les portes d'accés als immobles col·lectius van ser, durant el dia, competència dels porters, mentre que a la nit els serenos i els vigilants en van tenir el control. Recordem que el reial decret de 1908 estableix com a horari dels porters el que les ordenances municipals determinen per a l'obertura i el tancament dels portals, això és, de les vuit del matí a les deu del vespre. A partir d'aquell moment, els serenos i els vigilants serien els encarregats d'obrir i tancar portals. Durant més de dos segles, els uns i els altres varen ser uns personatges clau encarregats de vigilar l'accés a les entrades dels edificis així com els desplaçaments pels carrers adjacents durant la nit. Recordem que la figura del sereno va ser introduïda pels Borbons l'any 1786. La legislació de 1834 deia que els serenos eren «*los encargados de rondar de noche por las calles, vigilando por la seguridad y tranquilidad pública. [...] Sus principales obligaciones son: prestar auxilio á todo el que se vea injustamente atacado; prender a los malhechores que cogieren en infraganti delito; presenándolos inmediatamente á la autoridad; avisar á quien corespondra en los casos de incendio, robo, alarma ó tumulto cuando por si solos no lo puedan evitar. Su dotación se fija en los presupuestos*

*municipales. Hoy en Madrid y otras grandes poblaciones el servicio se presta generalmente por suscripción de los vecinos, aliviando así al presupuesto municipal».*¹¹ El 1858, un any abans que Cerdà redactés el projecte definitiu de l'Eixample de Barcelona, va néixer la figura del vigilant, una mena de policia nocturn armat i acompanyat del sereno. Des de mitjan segle XIX la feina del sereno consistia, igualment, a obrir i tancar els portals; amb aquest fi, duia en una gran anella totes les claus dels portals del sector que tenia assignat. Tal com quedà palès en la legislació sobre porters de 1908, el control social era una prioritat per a determinats sectors benestants d'una Barcelona sacsejada per la industrialització incipient i les revoltes obreres. En aquest context, els veïns que no tenien les claus de les entrades dels immobles depenien del sereno.

És difícil saber la incidència real d'alguns porters i d'algunes porteres com a informadors de la policia en l'exercici del seu ofici, que era a mig camí entre el servei al propietari i el control social, en el context de les lluites polítiques entre el començament del segle XX i la Segona República. Malgrat que tenim constància de la promulgació de reglamentacions laborals a Madrid (1932) i Sant Sebastià (1934), disposem de poca documentació d'aquest període. Les escasses referències trobades en diaris o altres publicacions anteriors a la Guerra Civil emfatitzen la seva actitud servil vers els propietaris, mentre que diversos exemples de la literatura mostren l'afiliació anarcosindicalista d'alguns porters i algunes porteres (vegeu el setè capítol sobre les porteries i la literatura). Disposem, en canvi, de més informació en relació amb els esdeveniments de 1936. Tal com afirma la fotògrafa Colita al llibre *L'Eixample vist pels seus veïns*:

11. Segons Fabre i Huertas, les ordenances municipals de Barcelona de 1891 reglamentaven la tasca dels serenos de manera detallada: havien de fer la ronda, anunciar l'hora i el temps en veu alta cada trenta minuts, vigilar l'ordre públic i dispersar grups de gent sospitosa. El seu nom prové, de fet, del crit «¡serenoooo!» quan es referien al temps.

«En cas de conflagració, com en aquell moment, resulta que una gent que tenia un poder relativament molt petit es trobava que tenia a les mans la vida o la mort de les persones. Que això va succeir és del tot cert [...]; he sentit moltes vegades en converses familiars que una persona es va salvar perquè la portera va amagar absolutament que hi visqués tal senyor. O famílies que se'n van anar en orris perquè la portera va declarar contra d'ells».

En aquest sentit, tant la literatura com diverses llegendes urbanes ens expliquen històries sobre les actuacions dels porters. La informació dels porters i les porteres sobre els moviments de la població en el context de persecucions, amagatalls i denúncies de la Guerra Civil va ser cobejada clarament pels dirigents dels dos bàndols, cosa que va quedar palesa en la legislació promulgada durant la guerra. El 23 d'agost de 1936, poc temps després de la insurrecció colpista dels feixistes i la posterior situació revolucionària que visqué Barcelona, la CNT-AIT va elaborar un document: les *Bases de trabajo aprobadas en asamblea celebrada el día 23 de agosto de 1936, en el Teatro Olimpia y que entrarán en vigor a partir del primero de septiembre del mismo año, para regular los servicios de porteros y porteras de Barcelona y sus entornos*. Tot i que és, bàsicament, un instrument per regular i millorar les condicions laborals dels porters a Barcelona, es desprèn del text, seguint el que havia afirmat el reial decret de 1908, la importància que, per a les autoritats, tenia la funció de control polític dels porters:

«En virtud del momento revolucionario que vivimos, y con el fin de tener un control absoluto del personal que entra y sale de las escaleras, no podrán abandonarse los servicios de portería» (article 11).

Dos anys més tard, a l'àrea conquerida pels franquistes es va promulgar el decret del Ministerio de Defensa del 5 d'abril de

1938, que aprovava el Reglamento del Benemérito Cuerpo de Mutilados de Guerra por la Patria, pel qual es compensaven els combatents ferits donant-los preferència en l'accés a les porteries. Aquesta disposició és similar a l'article 30 de les Bases de trabajo anarquistas de la zona republicana de 1936, en el qual es determinava:

«Estas vacantes [porteries desocupades] deben ser ocupadas por las viudas cuyo marido haya muerto en el frente de batalla cuando sean porterías de mujer y por los inválidos en el frente de batalla cuando sean de hombre. En último término podrán ser ocupadas por los compañeros en paro forzoso».

Amb aquesta clàusula s'intentava, per una banda, situar persones afins en els accessos als habitatges i, per l'altra, compensar els combatents en una Barcelona clarament mancada d'habitatges, com es va fer posteriorment amb les adjudicacions de llicències d'estancs i taxis sota el règim franquista. Encara resta investigar el paper d'informadors que tingueren els porters i les porteres durant la guerra i la postguerra gràcies al coneixement exacte que tenien dels moviments dels veïns, la seva condició d'agents de l'autoritat i la possible possessió d'armes.

La primera legislació laboral franquista, les Reglamentaciones de trabajo de porteros de fincas urbanas de Barcelona, de l'1 de març de 1948, tornava a emfatitzar l'actuació pública dels porters i reiterava l'obligació de tenir-ne per a certs habitatges:

«Será obligatorio cubrir el cargo de portería en aquellas fincas que el Real Decreto de febrero de 1908 y disposiciones posteriores lo dispongan».

Igualment, limitava les condicions per ser-ne designat:

«Dichos nombramientos deberán recaer necesariamente en varones de buena conducta, que carezcan de antecedentes penales y no hayan sufrido faltas contra la propiedad, ni de orden público [...] respetáno-se siempre las normas establecidas por las leyes de aquellos que hayan contraído méritos al servicio de la Patria» (capítol II).

Diverses lleis sobre el Benemérito Cuerpo de Mutilados de Guerra por la Patria¹² (vegeu l'annex 2 sobre legislació) varen definir que cada propietari havia de posar a la disposició de la Junta Inspectorada de Mutilats el 50% de les vacants de porters de finques urbanes perquè poguessin cobrir-les mutilats útils (article 26, 1958). En realitat, segons el testimoni del president de l'Associació Sindical d'Empleats de Finques Urbanes,

«normalmente no se cumplía. Si yo tenía un conocido que lo quería poner, se ponía. Pero si había un excombatiente que se había quedado mutilado o... por aquellas cosas, le daban la portería. Accedía, pues, por antigüedad de estar en la lista de apuntados, según la gravedad de la persona o las necesidades de la persona. Y normalmente entraban, estaban dos meses o tres, porque no era vida y no se ganaba allí nada, ¿no?».

Si bé el reial decret de 1908 no va ser derogat expressament, els porters van anar perdent el caràcter d'agents de l'autoritat i van quedar desposseïts de la facultat legal de detenir, tot i que fins a la conquesta d'una certa democràcia continuaren tenint l'obligació de col·laborar amb la policia, facilitar informació quan se'ls en requeria i, almenys en la dura postguerra, elaborar llistes sobre els moviments de totes les entrades i sortides de l'habitatge

12. La llei del 26 de desembre de 1958 reorganitzava i derogava el reglament del 5 d'abril de 1938 i el del 12 de juliol de 1940, i les lleis del 12 de desembre de 1942 i el 30 de desembre de 1944 sobre el Benemérito Cuerpo de Mutilados de Guerra por la Patria.

on treballaven, llistes que podien ser lliurades al comitè del barri o als serenos. L'estret vincle entre alguns porters i la policia es fa evident en les paraules del president de l'Associació Sindical d'Empleats de Finques Urbanes:

«Sí, esto venía a ocurrir, que la policía tenía cierta confianza y cuando sospechaban de alguien de la escalera, pues la policía venía y te preguntaba y entonces, secretamente, la policía te daba una información» o, fent referència a la col·laboració amb serenos i vigilants: *«Sí, se va [el porter]. Y es cuando empieza a haber más robos en los barrios. Porque antiguamente había una colaboración muy grande con el vigilante y serenos, te hablo del año 40 hasta el 75 [...] entraban a las 10 y salían a las... 6 de la mañana [...] El vigilante no tenía llaves y el sereno sí tenía llaves, de cada casa. [...] Entonces el portero tenía la obligación de darle información al sereno de los nombres de los que había de vecinos, una lista para cuando preguntaban por alguien pues estar entonces... Que había cualquier desperfecto pues el sereno o vigilante te comunicaba a ti las cosas [...]»*.

Aquesta persona, referint-se a la seva experiència com a porter, assenyala que el porter tenia l'obligació de donar informació al sereno dels noms dels veïns.

Diversos testimonis han corroborat que hi havia llistes elaborades per porters que es lliuraven a la comissaria del districte i en què es detallaven activitats considerades sospitoses a l'edifici.

Fins a la reglamentació laboral de 1967, vigent fins al 1971, la vigilància va ser considerada com la principal missió dels porters:

«Se entiende por Portero al trabajador mayor de veintiún años que cuida los acceso de las viviendas y realiza funciones de custodia y vigilancia general del edificio, así como los servicios complementarios de limpieza y conservación» (article 2).

I, més endavant,

«[el porter] *tendrá a su cargo, principalmente, la vigilancia de la portería, escaleras, patios y demás dependencias de uso común de la casa encomendada a su custodia*» (article 8, capítol IV).

En el franquisme la col·laboració amb la policia, els serenos, els vigilants i els *alcaldes de barrio* era, en alguns casos, estreta, sobretot en la postguerra immediata. Els diferents graus de col·laboració amb l'ordre públic podien variar en funció de factors tan diversos com el nivell de relació amb el propietari o els veïns, la situació política, el tipus d'immoble o l'afinitat amb la ideologia del porter. Fins a la dècada de 1970 no varen ser suprimits els *alcaldes de barrio*, serenos i vigilants, malgrat que en els darrers anys havien perdut gran part de les seves funcions. Segons Jaume Fabre i Josep Maria Huertas, entre 1977 i 1980 van ser traspassades a la policia les 487 persones que encara exercien una d'aquestes funcions (1993: 29). De la mateixa manera, els porters i les porteres van ser deslliurats de l'obligació de donar informació a les autoritats. En aquest sentit, la pèrdua progressiva de funcions públiques dels porters va coincidir amb la desaparició de les restriccions per accedir a les porteries, com ara la supressió de les llistes de preferència.¹³ Consegüentment, els propietaris tenien més llibertat per contractar.

13. És certament interessant el cas d'alguns habitatges socials en què els mateixos organismes públics exercien de propietaris i, per tant, tenien al seu càrrec la designació dels porters. En són un exemple els blocs de l'Institut Nacional de la Vivienda de Trinitat Nova (1953 i 1963), on les vacants de porter varen ser cobertes amb membres de la policia, de la Guàrdia Civil i, més tard, amb treballadors d'empreses estatals. Segons un testimoni de l'Associació de Veïns, aquests porters prioritzaven la vigilància a altres tasques com la neteja o el manteniment de l'immoble i, segons que afirma, molts compaginaven la porteria i la feina com a policia o guàrdia civil.

3. LES RELACIONS: ENTRE LA RELACIÓ PERSONAL I LA RELACIÓ PROFESSIONAL

Recordem que al llarg del segle XIX la figura del porter es generalitzà com un element que assegurava servei, qualitat i ordre en un edifici d'habitatges. Les atribucions originàries lligades a les funcions de vigilància de les entrades i sortides i, òbviament, d'obertura i tancament del portal varen ser regulades, des de finals del segle XIX, en normatives que determinaven la possible contribució del porter a l'ordre públic i que intentaven assegurar-ne la presència a habitatges de menys qualitat. Però en la majoria dels casos les tasques de control social foren modelades permanentment per les de servei a l'immoble. Les pàgines següents són un intent de caracteritzar els principals trets de les relacions laborals i personals que els porters varen establir en les cases de lloguer burgeses de petites o mitjanes dimensions aixecades a finals del segle XIX i principis del XX i concentrades, en bona part, en barris com l'Eixample i algunes zones del nucli antic, així com la legislació que les regulà. Encara que algunes vegades esmentem situacions prèvies a la dècada de 1930 i remarcuem la pervivència en l'època actual d'aquestes relacions, les nostres afirmacions fan referència, sobretot, al període que arrenca en la Segona República i arriba fins a l'últim terç del segle XX. Ens limitem a aquest període per raons metodològiques. Hem entrevistat veïns, i exporters i exporteres ara jubilats i hem xerrat amb porters i porteres encara en actiu, però que exerceixen en immobles antics, amb pocs llogaters, que, en general, fa temps que viuen a l'edifici. Finalment, hem analitzat la legislació laboral específica sobre porters promulgada des dels seus orígens, a la dècada de 1930, fins a la fi del franquisme, aproximadament. La manca de testimonis sobre situacions anteriors a la dècada de 1930 ha comportat que en aquestes reflexions tinguin molt pes els records d'una població femenina envellida que exerceix en una comunitat amb la qual manté forts vincles personals.

La normativa laboral

Tot i la instauració progressiva dels porters en la realitat urbana de Barcelona, no hi ha indicis sobre la seva existència com a col·lectiu professional específic fins al segle xx. La seva relació amb l'àmbit domèstic podria explicar l'absència total de referències als porters a la *Monografía de la Clase Obrera*, de Cerdà (1855), o els Anuarios Estadísticos de la Ciutat de Barcelona, de l'Ajuntament de Barcelona (1910-1920). Les primeres referències professionals que hem trobat són els estatuts del Sindicat de Porters de 1911 i el Padró de 1930, on figuren com a *obreros no cualificados*. Fins a la dècada de 1930, les relacions entre els propietaris de finques urbanes i els porters o les porteres, equiparats molts cops al servei domèstic, es regien pel costum i els drets laborals que tenien eren pocs. De fet, la bifurcació en el tractament jurídic entre els porters i els empleats domèstics no va sorgir fins a la dècada esmentada amb les lleis de treball; les primeres normatives estrictament laborals pròpies que hem trobat són les Bases de trabajo para los porteros de Madrid, del 21 de novembre de 1932, i les Bases de trabajo para los obreros de las fincas urbanas de San Sebastián, del 13 de febrer de 1934, ambdues com a resultat de la legislació laboral derivada de la Ley de contrato de trabajo, del novembre de 1931. Si hi són, no hem trobat les Bases de trabajo per als porters de Barcelona de la dècada de 1930. Només tenim constància de les esmentades Bases de trabajo elaborades per la CNT-AIT durant els primers moments de la Guerra Civil, de què desconeixem la repercussió pràctica. Sota el franquisme, es va elaborar la Reglamentación de trabajo de fincas urbanas para la provincia de Barcelona, de 1948, que, amb poques modificacions, va tenir vigència fins a la promulgació de les Reglamentaciones de trabajo, de 1967, també d'àmbit provincial. A la dècada de 1970 es van introduir unes ordenances d'àmbit estatal, en concret l'Ordenanza de trabajo de empleados de fincas urbanas, de 1971, que va ser substituïda per la de 1974,

modificada el 1976, 1977 i 1979. Posteriorment es van promulgar els convenis col·lectius (vegeu l'annex 2 sobre legislació).

Les condicions : ... disponibilitat permanent...

Les Bases de trabajo de Sant Sebastià i Madrid i, pel que fa a Barcelona, les reglamentacions laborals franquistes varen suposar la confirmació de la llarga jornada laboral dels porters, que es va mantenir fins a finals de la dècada de 1970 i que coincidia amb l'horari que determinaven les ordenances municipals per a l'obertura i el tancament dels portals, això és, de les vuit del matí a les deu del vespre, hora en què els serenos i vigilants iniciaven el seu torn, incloent-hi els festius. Ja hem mencionat la relació entre aquest horari i el proveïment d'habitatge a la mateixa finca així com algunes solucions arquitectòniques adoptades. La presència permanent comportava, doncs, la confusió entre la residència i l'espai de l'exercici.

Si bé la majoria de legislacions laborals consultades establien com a períodes de descans els diumenges, uns quants dies de vacances anuals i unes quatre hores diàries, el fet de no poder deixar la porteria desatesa obligava que durant el descans hagués de ser vigilada per algun parent o alguna persona autoritzada. Ho va indicar la legislació promulgada fins a l'últim terç del segle xx, la qual va fer de la porteria una obligació permanent i amb implicacions familiars.¹⁴ Per bé que les reglamentacions de 1948 i 1967

14. En el mateix sentit, les Reglamentaciones de trabajo per a la província de Barcelona, de 1967, detallen:

«En caso de que durante su jornada laboral tuvieran los Porteros de primera que ausentarse por causa justificada podrán hacerlo hasta un máximo de cuatro horas, pero con la obligación de dejar durante su ausencia al cuidado de la portería una persona mayor de dieciocho años autorizada previamente por el propietario o administrador. Se entenderá que están autorizados sin que sea precisa la previa declaración todos los parientes de la Portera hasta el tercer grado civil inclusive y los de cualquier otro grado que convivan con él» (article 10).

admetien el descans setmanal, l'obligació d'aportar un suplent, encara que retribuït pel propietari, va impossibilitar, a la pràctica, aquest dret. El terme que molts porters i moltes porteres entrevistats varen utilitzar per definir les condicions laborals fins ben entrada la transició és el de *esclau*. Dia rere dia, any rere any, dues condicions definitòries de l'ofici de porter o portera eren la presència i la disponibilitat permanents. El testimoni d'una exportera del Barri Gòtic, ara jubilada (porteria 19b),¹⁵ ens ajuda a fer-nos una idea de la dificultat per compaginar les tasques domèstiques pròpies amb la porteria i la necessitat de comptar amb un familiar. La Teresa va néixer el 1916 i des de la dècada de 1960 va exercir com a portera en una finca de finals del segle XIX ubicada al Barri Gòtic. Les dependències de la porteria estaven dividides en dues zones: el terrat de la finca, on hi havia les habitacions de dormir, i la planta baixa, en la qual la Teresa tenia la cuina i el menjador. Recorda que al migdia havia d'esperar el retorn del marit per poder pujar als dormitoris i fer els llits. Posteriorment dinaven tots plegats a les dependències de la planta baixa. A l'estiu, si bé podia fer vacances, el pagament d'una substituta anava a càrrec seu, per la qual cosa, a la pràctica, no marxava mai.

Aquesta situació no va canviar fins a la dècada de 1970, en què es van promulgar les ordenances de treball que varen permetre gaudir d'un dia de descans setmanal, i sobretot fins a la de 1980, durant la qual es van redactar els convenis col·lectius pels quals la jornada laboral dels porters amb dedicació plena va quedar fixada en quaranta hores setmanals.¹⁶ Les paraules de la Mary, portera des de l'any 1971, sintetitzen bé aquests canvis:

15. Aquestes denominacions fan referència a l'annex 1, on es presenten les porteries estudiades.

16. Actualment els convenis encara inclouen el concepte de «temps de servei», definit com el comprès entre les hores que estipulen les ordenances municipals per a l'obertura i el tancament de portals.

«Tuve tres administradores. Con el primero era todos los días. Desde las ocho a las diez de la noche. Con el segundo cambió. Entrábamos a las nueve de la mañana y los sábados medio día, y el domingo fiesta. Con el último me cambió, que no trabajaba ni sábados ni domingos y el horario lo escogí yo [...]. Al principio era muy esclavo, Tenías que estar aquí, al pie de la letra, no tenías fiestas. Entonces yo entré aquí en esa fecha y mis hijos eran pequeños. No podía salir, si yo quería salir, de mi sueldo tenía que pagar un suplente. No había... no como ahora. Desde que se casó mi hija, más o menos unos 18 años, entonces ya empezó a cambiar. Los sábados por la mañana. Trabajábamos hasta las dos y luego fue cambiando, cambiando, y ahora los sábados y domingos no trabajamos. Entonces ahora está mejor» (portería 15).

En el mateix sentit, la legislació de 1967 ja esmentava l'existència de porters de segona categoria, és a dir, «*autorizados para simultanear la misma con otra actividad para lo que se les permite su ausencia de la portería durante la jornada de trabajo que para ello se precise*» (article 2), però fins l'any 1971 no es va establir, almenys legalment, la figura del conserge, definit com aquell que, exercint les mateixes tasques que el porter, no disposa d'habitatge a l'immoble. La possibilitat de fixar límits espacials i temporals clars va suposar una nova relació laboral diferent del model tradicional de portería, fins al punt que el concepte de porter, deixant a part que es disposés o no d'habitatge en la finca, molts cops es va assimilar al model tradicional, hereu de l'antic servidor domèstic, i el terme *conserge* es va emprar per referir-se a una nova relació estrictament professional. A partir d'aleshores el terme genèric utilitzat per englobar ambdues categories va ser *empleat de finques urbanas* (EFU).¹⁷

17. Per a més detalls sobre les diferents categories d'EFU, vegeu l'apartat sobre els convenis col·lectius de l'annex 2.

Tradicionalment, doncs, el porter s'havia caracteritzat pel fet que se'n podia disposar permanentment. Tot i que a les nits la seva presència ja no era necessària per obrir i tancar el portal, la possibilitat de requerir-lo per a petites urgències formava part dels seus deures. Segons el testimoni d'un representant del Col·legi d'Administradors, arran d'una consulta de la Cambra de la Propietat, actualment els porters encara estan obligats, almenys legalment, a residir en la finca on exerceixen, fet que queda determinat en el conveni col·lectiu de 2001-2003:

«La utilización por el Portero en la finca a su cargo, cuya ocupación no viene determinada para fines particulares, sino por la condición de disponibilidad plena para atender cualquier incidencia en la finca a su cargo, conlleva una obligación recíproca, por parte del portero, de ocuparla obligatoriamente por razones de seguridad» (capítol II, article 13).

Una tasca femenina i amb implicacions familiars

Del moment que l'accés a les porteries suposava la presència permanent, la disponibilitat i el dret, però també l'obligació, de tenir una «*casa-habitación*» a l'immoble i de viure-hi, la família del porter o la portera adquiria obligacions laborals i personals. Els serveis de substitució del titular de la porteria per algun familiar en les situacions d'absència temporal, com ara per «*cumplimentar recados u otros*», eren regulats per la legislació mateixa, que determinava que en aquests casos els titulars de la porteria «*encomendarán la portería a personas de su familia o absoluta confianza*». De la mateixa manera, «*en casos de enfermedad y mientras dure la misma, el portero deberá ser suplido por uno de los familiares que con él convivan*» (article 19, 1948). Aquests supòsits no van desaparèixer fins a la dècada de 1970, amb la promulgació de les ordenances

laborals de 1971 i 1974. Els serveis de substitució dels familiars del porter o la portera eren freqüents i en molts casos deixaven de ser esporàdics, per la qual cosa el suplent es convertia en un ajudant permanent del porter o en la persona que realment exercia com a tal. El substitut podia funcionar com un element de la relació laboral, pràctica no solament tolerada i permesa expressament per les reglamentacions, sinó que tenia el caràcter d'un deure. Per aquest mateix motiu, les primeres reglamentacions establiren a favor dels familiars que convivia amb el porter una preferència en els casos en què s'hagués d'ocupar una plaça vacant de porter, el porter es jubilés o morís. Aquesta situació i les disposicions del reial decret de 1908 permeten donar un sentit, per exemple, a un anunci publicat a *El Diluvio* el 3 de gener de 1901 on es deia:

«Se desea para portero un guardia municipal, casado, con suegra, cuñada o hermana (calle Cortes 217)».

Alguns anys abans, el 1896, un fragment de la publicació *L'Esquella de la Torratxa* es feia ressò de la confusió entre la titularitat masculina de la plaça i l'exercici femení de la feina:

¿Es vosté la portera?

No senyor, una servidora soch la dona del porter..

Bé. és igual... ¿qu'es molt car aquest segon pis?

[...]

Deya que vosté bé deu tenir las claus, ¿no és veritat?

Per supuesto... ¿Qué'l vol veure?

No s'hi perdrá res.

La portera... es a dir, la dona del porter, despenja una clau d'un reco del kiosko porteril, y tancant la vidriera, comensa á pujar escala amunt.

Les implicacions familiars dels serveis de porteria expliquen, com afirma l'actual president de l'Associació Sindical d'Empleats de Finques Urbanes, la preferència dels propietaris per les famílies més que no pas pels individus solters. Tot i que no està reglamentat, avui dia encara podem trobar alguns casos de porteries compartides pels membres d'un matrimoni o per diversos familiars.

La prohibició formal, encara que intermitent, que varen tenir les dones per accedir a les porteries va quedar diluïda en un context familiar en què el titular no necessàriament podia ser qui feia les tasques o bé aquestes eren compartides, situació molt habitual. Recordem que el reial decret de 1908, d'acord amb la consideració dels porters com a agents de l'autoritat, prohibia l'accés de les dones al càrrec, si bé admetia la possibilitat que continuessin com a porteres aquelles dones que exercien de tals abans de promulgar-lo. Durant la Segona República, les Bases de trabajo de Sant Sebastià de 1934 o les promulgades per la CNT-AIT el 1936 negligiren les disposicions del reial decret de 1908 i feien referència a «*porteros y porteras*». Finalitzada la Guerra Civil, les reglamentacions franquistes tornaren a determinar que la titularitat de les porteries era exclusiva per als homes. La reglamentació de 1948 definia el porter com a «*varón*» encara que «*por excepción, se extenderá dicho concepto de portero a la mujer únicamente cuando sea cabeza de familia*» (article 2). La normativa per a la província de Barcelona de 1967 va ser la primera que no feia referència al sexe del titular de la porteria. A la pràctica, aquest constrenyiment legal no es va reflectir en el que va ser el món de les porteries al llarg de la primera meitat del segle xx. El reial decret de 1908, en vista del drama personal que podia suposar la pèrdua de l'habitatge en cas de viduïtat, permetia que «*los hijos de la viuda y los sobrinos carnales de éstas que viviesen en su compañía podrán obtenerlos [els nomenaments] en representación de ellas*».

Les Bases de trabajo promulgades per la CNT-AIT el 1936, si bé

varen establir la possibilitat de l'accés de les dones a les porteries, varen utilitzar el sexe com a element de classificació. Els articles 3 i 4 determinaven:

«Son consideradas porterías de mujer, todos aquellos inmuebles destinados a viviendas particulares cuya renta mensual en bruto esté comprendida entre al cantidad de 200 y 1.500 pesetas. [...]. Quedan clasificadas porterías de hombre los inmuebles destinados también a viviendas particulares, pero que su renta mensual en bruto esté comprendida entre 1.501 a 3.000 pesetas»

Independentment de l'aplicació real d'aquestes Bases, palesen un fet interessant: el lligam entre el sexe i la categoria de l'immoble. Alguns testimonis han explicat que en les cases més importants on la funció del porter era equiparable a la dels conserges dels grans edificis públics qui feia de porter era un home, molts cops uniformat. En aquests casos, el porter tenia un sou més elevat, lligat a la renda de l'habitatge. Amb la generalització de les porteries en les cases de veïns de l'Eixample, sobretot en els immobles habitats per les classes més populars, els porters van perdre prestigi, van començar a ser substituïts per porteres i van adoptar un aspecte més informal. El 1918 Josep Pla es referia a la majoria aclaparadora de porteres a Barcelona (1997: 284). Al llibre de Patrícia Gabancho *L'Eixample vist per 20 veïns* (1990), Josep Maria Carandell afirma que «les porteries barcelonines eren sempre de portera, no de porter». Quan el 1971 es va introduir la figura del conserge a les finques urbanes, més professionalitzada i amb límits espacials i temporals més clars, l'ofici es va tornar a vincular a l'home.

Una feina mal remunerada en espais reduïts i mal condicionats

Fins al primer terç del segle xx, els porters i les porteres no tenien un sou fix reglamentat; en molts casos l'única font d'ingressos que tenien era una quantitat que estava a la discreció dels llogaters o propietaris. A finals del segle xix i a la primera meitat del xx, en un context de molta immigració i escassetat d'habitatges, l'habitatge gratuït i certes quotes de subministrament d'aigua i electricitat eren la principal retribució pels seus serveis. Segons alguns testimonis, a principis del segle passat es compaginava l'ofici de porter o portera amb altres feines fetes a la porteria mateixa per complementar el sou o fins i tot per tenir-ne, com ara les de sabater o cosidora, que eren força habituals. A mitjan segle xx es va intentar, almenys legalment, posar fi a aquest fet, de manera que la reglamentació de 1948 va definir els porters com aquells treballadors «*con la obligación de dedicarse total y exclusivamente en jornada y funciones a los mismos y sin percibo de más ingreso de carácter laboral que los dimanantes a los de esta relación contractual*» (article 2, capítol II). El cert és que no era estrany compaginar de manera informal la porteria amb feines de cosidora, planxadora o del servei domèstic, sobretot en les porteries de cases de menys qualitat.

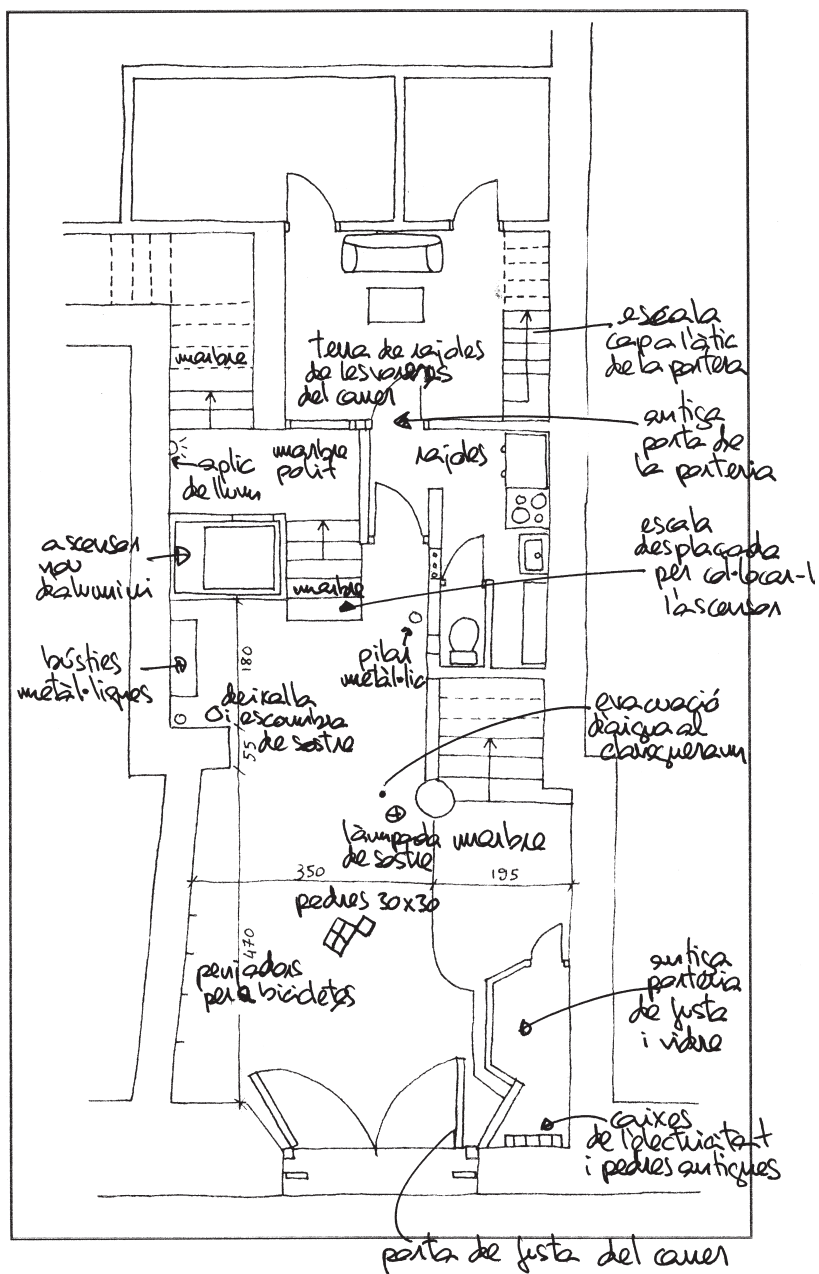
Tenim notícia que almenys a partir de la Segona República i a Sant Sebastià va ser fixat un sou en metàl·lic mensual en funció de la categoria de l'immoble. Les reglamentacions laborals promulgades sota el franquisme determinaren el sou a partir de la renda líquida¹⁸ de la casa. Fos d'una manera o d'una altra, el sou era establert en funció dels guanys relatius als lloguers i repercutia directament en el llogaters. La legislació de 1948 va introduir un increment salarial per als mesos d'hivern pel servei de calefacció, complement que es va ampliar de manera creixent en les

18. El producte del que en concepte de renda satisfien els llogaters.

legislacions de 1960 amb serveis com ara la centraleta telefònica, els ascensors, el nombre d'escapes, el nombre de portes suplementàries o el d'habitatges. En el mateix sentit, l'Ordenanza de trabajo de 1974 va modificar aquest sistema establint el càlcul del sou en metàl·lic a partir del salari base, que s'equiparava al salari mínim interprofessional, el qual s'incrementava a partir d'aquests serveis complementaris, per la qual cosa es mantenia la diferència entre les retribucions dels porters i les porteres d'immobles antics, de petites dimensions i en què s'havien de complir poques tasques i els sous dels porters i les porteres dels nous edificis complexos i amb molts equipaments.

Encara que alguns serveis es van continuar acordant mitjançant els pactes entre els veïns i els porters i les porteres com, per exemple, la baixada de les escombraries, els quals es van definir en posteriors convenis laborals com a complements en espècie, la pervivència de les prestacions personals, degudes a les petites demandes o favors dels veïns que es feien a part de les tasques assignades formalment, justificaven que les propines formessin part de la retribució dels porters i les porteres. La barreja de la feina formal i la informal explica que amb el temps s'establís el costum de lliurar una quantitat mensual a càrrec dels llogaters que, pel seu caràcter fix, s'acostava a una veritable retribució no feta pel propietari, però coneguda i tinguda en compte. Actualment, aquest costum no ha estat abolit del tot.

La petitesa del sou podia fer que l'allotjament fos el principal avantatge de la porteria. Tenir, alhora, feina i habitatge explica la freqüència dels pagaments de traspessos de porteries, malgrat que la legislació laboral ho prohibís expressament. Recordem que durant la Guerra Civil i la postguerra es van promulgar unes lleis que donaven preferència als mutilats de guerra per accedir a les porteries, fet que mostra, deixant a part les evidents raons d'ordre públic, un caràcter compensatori. Sense voler-nos allargar en aquesta qüestió, només direm que la legislació laboral únicament

Porteria 13.

determinava que aquest espai, definit amb el terme *casa-habitación*, «reunirá las condiciones precisas de higiene y decoro» (1934, 1948, 1967) i remetia a la normativa d'habitabilitat de l'època, certament escassa i no gens aplicada a finals del segle XIX i principis del XX. Amb el temps, les exigències d'un mínim d'espai, ventilació o llum varen canviar, com va canviar l'estructura immobiliària de Barcelona a la segona meitat del segle XX. Molts cops, però, la nova normativa no va ser aplicada a les antigues dependències de les porteries de les quals no s'extreia un rendiment directe. La manca de millores o reformes va contribuir que a partir del segona meitat del segle XX les condicions deficientes de l'habitatge de la porteria fossin un element de precarització progressiva de les porteries més antigues. El cert és que actualment encara és habitual trobar moltes porteries habitatge que pràcticament no han estat modificades, sobretot al barri vell i a l'Eixample on viuen les classes més populars. N'és un exemple el cas d'en Ramón (porteria 13), que fa de porter en un edifici del Barri Gòtic de mitjan segle XIX. Recentment, l'edifici s'ha reformat, però, tot i la qualitat de les obres, no s'ha canviat gens l'habitatge precari del porter. En contrast amb això, el vestíbul d'accés s'ha restaurat minuciosament i s'han recuperat antigues peces com motlures, llums o fins i tot l'antic quiosc de la porteria, ara en desús. Un cas similar és el de la Lola (porteria 20), portera que està a punt de jubilar-se d'una finca antiga del carrer Avinyó i que exerceix en una porteria que no disposa de lavabo a la planta baixa; a més, el seu petit habitatge al terrat no té dutxa ni sortida de rentadora.

Accedir a una porteria

No podem oblidar que les històries de les porteries sovint estan lligades amb processos de migracions. Si avui dia aquest fenomen sembla atenuar-se, durant anys la professió de porter es va nodrir

de la població immigrant que arribava a Barcelona i que fent de porter solucionava la qüestió de la feina i de l'habitatge. Per això, en l'imaginari col·lectiu, el porter o la portera s'han identificat amb una persona immigrant i els tòpics sobre ells han anat evolucionant amb les transformacions de la població de la ciutat. Si bé no disposem de dades concretes, a finals del segle XIX una revista satírica com *L'Esquella de la Torratxa* ironitzava sobre l'origen de la portera d'un immoble, nadiua de la Catalunya rural. No falten històries o testimonis aplegats per cronistes urbans o novel·listes que han explicat que a l'època de la postguerra les porteries podien ser una sortida o solució a situacions adverses per a la població originària del camp. Carandell, fent referència a la seva àvia, explica que «a aquella dona, que era pubilla, li va néixer un germà, de manera que van haver de marxar sense res. Van venir a Barcelona i la meua àvia va haver de fer de portera». Josep Tomàs Cabot, en la seva novel·la *Deu visites al Company absent* (1997), ens dibuixa una trajectòria vital similar que transcorre a la segona dècada del segle XX; després d'enviduar, la protagonista es veu obligada a deixar el camp i anar a la ciutat, on farà de portera gràcies a la mediació d'un familiar.¹⁹ En aquests casos l'arribada a la porteria era una sortida en moments de canvi en què l'habitatge gratuït, la precarietat i la manca de coneixements específics tenien un paper important. Aquesta situació equiparava, un altre cop, aquestes persones amb la gent que treballava en el servei domèstic. Amb el temps, les referències a murcians, aragonesos, andalusos i sobretot gallecs –«gallego, mucho gallego», segons el testimoni d'un representant sindical de CCOO– es van fer més habituals. El cas de la Teresa (porteria 19b) ens mostra que la decisió d'acceptar una porteria podia estar motivada per la voluntat d'ascensió social, sobretot amb vista als fills. La seva va ser una emigració més local, del Raval a la zona de la Via Laietana. La

19. Per a més detalls, vegeu el setè capítol sobre les porteries i la literatura.

Teresa, exportera d'un habitatge de finals del segle XIX, prové d'un poble de Saragossa «*de mala muerte, donde nada más había faena para los hombres, en la fruta y la huerta*». El 1935, quan tenia dinou anys, va arribar a Barcelona i va treballar servint en diverses cases de l'Eixample. Un cop casada, vivia amb el marit i els fills al Raval, al carrer Robadors. on feia feines de cosidora. Recorda la pobresa i la prostitució. El cap del taller de l'empresa on treballava el seu marit els va oferir la porteria, situada en una finca que era propietat d'aquest cap de taller. Un dels motius que la van animar a acceptar-la va ser donar als seus fills un altre barri i una educació millor.

Algunes porteres entrevistades i d'edat avançada del nucli antic (porteries 17 i 19) van heretar la porteria dels seus progenitors. De fet, ser familiar del porter o la portera anterior també podia suposar una condició per arribar a les porteries. La confiança però també l'habitatge tenien un paper fonamental. La legislació feia referència al vincle familiar quan, amb relació al drama personal que suposava el lligam necessari entre tenir habitatge i l'exercici de la professió, advertia:

«Cuando el portero o portera falleciere, la viuda o viudo podrán seguir desempeñando los servicios de portería, si así lo creyera conveniente el propietario de la casa. Caso de que el propietario no se avenga a que continúe el viudo o viuda, o alguna persona de la familia del portero o portera, estará obligado a indemnizarle con dos meses de sueldo» (article 17, 1934).

La normativa promulgada sota el franquisme (1948 i 1967) plantejava el mateix i fins i tot limitava la potestat del propietari:

«En los casos de muerte del portero, gozará de preferencia para ocupar el cargo el familiar que, habiendo convivido en la portería con el causante por un período superior a los seis meses anteriores al falleci-

miento, reúna las condiciones personales necesarias y las específicas de la portería de que se trate» (article 30, capítol VII, 1948; article 22, 1967).

Actualment, el vincle familiar encara és una de les raons principals per aconseguir la feina i, amb aquesta, l'habitatge en els immobles on perdura la institució de la porteria.

L'accés a les porteries era, doncs, una opció més o menys definitiva en el marc de les estratègies familiars. Però la llei era i encara és clara: les porteries s'havien d'abandonar en finalitzar el servei, fos per jubilació, mort o malaltia crònica. En aquests casos s'admetia la possibilitat de la transmissió a un familiar:

«Las situaciones de baja por jubilación o larga enfermedad o accidente que produzcan incapacidad se asimilarán a la defunción a efectos del derecho de sucesión en el cargo de Portero por parte de los familiares de éste [...]; si no existiese familiar con dichas condiciones o éste no aceptase el cargo podrá disfrutar de la vivienda durante tres meses [...]; transcurrido dicho plazo deberá abandonar la vivienda» (1948, 1967).

La marxa de la porteria no sempre va estar desproveïda de dramatismes i incredulitat, sobretot en èpoques recents, en les quals la impossibilitat per a la titular de la porteria de continuar-hi vivint en jubilar-se li feia incompreensible l'expulsió d'un espai que veia com a propi, que havia netejat i cuidat amb tota cura i en el qual havia servit durant tant de temps, com veurem més endavant.

Un dels criteris bàsics dels propietaris per designar un porter o una portera era el coneixement personal, la confiança i la disponibilitat. A part dels constrenyiments que el reial decret de 1908 imposava als propietaris per al nomenament de porters i deixant de banda els casos dels mutilats de guerra i les situacions d'alguns

habitatges socials,²⁰ en els immobles habitats per membres de la burgesia de dimensions mitjanes de finals del segle XIX i principis del XX, la presència del porter o la portera permetia al propietari tenir un aliat i informant fidel. Per bé que amb vista al manteniment de la casa podrien ser valuoses l'experiència prèvia en les tasques de porteria o les habilitats tècniques, els propietaris valoraven, sobretot, la confiança, l'amabilitat, el caràcter servicial i, en definitiva, l'aspecte relacional de la seva tasca. Havent de ser un mediador entre les disposicions del propietari i els veïns, el coneixement que tingués dels veïns de l'immoble podia ser un factor decisiu per entrar a la porteria. La situació de l'Alberto (porteria 18), l'actual porter d'un palau situat a la plaça Sant Just del Barri Gòtic, n'és un bon exemple. L'Alberto va accedir a la porteria després de treballar com a majordom per a la família. El seu coneixement de tots els racons del palau però, sobretot, la predisposició, la disponibilitat i la versatilitat que ja havia demostrat en les tasques com a domèstic en feien el candidat perfecte.

Les tasques definides formalment

La concreció progressiva dels drets dels porters i les porteres a mesura que va avançar el segle XX amb relació, per exemple, a la classificació funcional, el fet de detallar els treballs complementaris que implicaven un increment salarial, les retribucions, les vacances, els permisos, les substitucions, la jornada laboral, les causes d'acomiadament o la prevenció d'accidents no va comportar, de manera proporcional, una concreció estipulada formalment de les obligacions dels porters i les porteres. Per norma general, aquestes funcions podien ser agrupades, a grans trets, en:

20. És certament interessant el cas d'alguns habitatges socials on els organismes públics funcionaven com a propietaris i, per tant, tenien al seu càrrec la designació dels porters i de les porteres. Vegeu l'exemple dels blocs de l'Institut Nacional de la Vivienda de Trinitat Nova (1953 i 1963), esmentat abans.

- a) la vigilància;
- b) el manteniment, la cura i la neteja;
- c) les tasques de mediació, com ara cobrar lloguers, ensenyar pisos buits, comunicar anormalitats a la propietat, atendre «*con toda amabilidad*» les persones que sol·licitessin notícies o, fins i tot, treure escombraries.

Però fins a la dècada de 1960 la legislació determinava la discrecionalitat de les tasques de porters i porteres:

«El portero desempeñará con todo celo y fidelidad las funciones propias de su cargo, de acuerdo con las costumbres y las instrucciones del propietario que estén de acuerdo con la legislación laboral vigente» (article 7, capítol IV, 1948; article 7, 1967).

O:

«Cuantas otras obligaciones vengan establecidas por leyes, costumbres o sean impuestas por las autoridades competentes» (article 8, apartat j, 1967).

Aquest article va desaparèixer de les ordenances a partir de 1971. Això ens dóna una idea del fet que les tasques informals sovint podien ser més importants que la llista determinada per la normativa laboral. Tot i que aquestes disposicions han estat suprimides en la legislació actual, aquest segueix sent un dels elements que defineixen força les característiques del porter o la portera «tradicional», que es van perfilant en aquestes pàgines: la disponibilitat i la manca de límits clars. El principal canvi en les tasques dels porters va ser la pèrdua progressiva de les feines i funcions no definides formalment.

Més enllà de les relacions laborals

La manca de concreció dels drets i dels deures dels porters i les porteres i la discrecionalitat en aquests dos aspectes fan veure la importància que durant molt temps varen tenir les relacions personals mediatitzades per factors com les diverses conjuntures polítiques, el tipus de propietat, el tipus de contracte de lloguer dels veïns, les característiques de la comunitat de veïns, etc.

La vigilància podia ser entesa, estrictament, com a filtre i garantia contra les pertorbacions de l'ordre i contra la visita de persones no benvingudes, però també podia comportar l'obligació de la permanència constant i, amb aquesta, el tedi, les tertúlies, els petits encàrrecs i la circulació d'informacions, que fàcilment podia implicar, segons els casos, companyia, control o xafarderia. La Teresa (porteria 19b) remarca l'abús de les demandes permanents dels veïns:

«Estar allí, para los recados, para las preguntas.... no dejar la portería.... no recuerdo cosas concretas, sólo que, ya te digo....los vecinos abusaban, mucha confianza..., estar».

Patrícia Gabancho (1990) emfatitza la capacitat de resoldre petites anomalies de tota mena:

«Vigilar i solucionar problemas, perquè el porter també t'arregla la bombeta que s'ha fos, arregla l'ascensor, fa petits encàrrecs, li pots deixar les coses perquè les vinguin a recollir» (1990: 152-157).

En Ramón (porteria 13) hi afegeix *«vigilar y poner paz»*, perquè el porter, a més, havia de fer avenir l'administrador, el propietari i la comunitat de veïns en els petits conflictes que es poguessin esdevenir. El president de l'Associació Sindical d'Empleats de Finques Urbanes es lamenta de la pèrdua de les repercussions a l'exterior

de l'immoble, particularment en la manera com es veu l'espai urbà del barri, tant en els aspectes de neteja com en els de seguretat. El representant sindical aprecia, sobretot a partir de la dècada de 1980, una pèrdua de les funcions dels porters amb una repercussió pública més clara, com ara el manteniment de la neteja del carrer:

«Entonces, respecto a la limpieza, pues en los barrios que ahora a pesar de haber porteros, las calles están sucias. Antes por ejemplo se fundía la bombilla, llamaba al Ayuntamiento y ponían la bombilla, había un socavón o lo que sea y llamaban y pasaba igual. [...] La propia Guardia Urbana a veces lo dice: desde que hay menos porteros, hay más abandono en las calles. Lo que pasa es que el portero [...] conoce al vecindario [...], cuando ya lleva un tiempo, ya conoce la gente del barrio. Es una ayuda [...]; en la limpieza, igual».

Actualment encara podem trobar porteries on les relacions professionals estan completament interrelacionades amb les personals i on la imprecisió sobre els deures i drets ha comportat que la relació amb els veïns i propietaris sigui de diferents menes: des de la relació de jerarquia i servitud fins a la basada en l'amistat i la solidaritat, passant per solucions intermèdies fonamentades en la negociació i la confiança, com veurem més endavant en el quart capítol.

L'obediència i la fidelitat: sota les ordres del propietari

Fins a la segona meitat del segle xx, la majoria de propietats urbanes eren edificis d'habitatges de lloguer en mans d'una única persona. Recordem que la Llei de la propietat horitzontal data de la segona meitat del segle xx i que el 1930, per exemple, només el 6,69% de la població tenia habitatge de propietat (Oyón, 2001: 123). El porter va esdevenir un professional necessari per asse-

gurar l'ordre i gestionar la vida col·lectiva de l'immoble, molts cops sota el control directe del propietari. La implantació i generalització dels porters en les cases de renda a finals del segle XIX i principis del XX es poden veure com la introducció pels propietaris d'un aliat en la finca amb la finalitat d'assegurar-ne el manteniment i la neteja, però també per tal de vigilar i controlar els llogaters, sobretot en la Barcelona de principis del segle XX, caracteritzada per aquesta aclaparadora presència dels habitatges de renda d'un únic propietari i la fràgil posició dels porters i les porteres, marcada per la manca de drets laborals. Mig segle més tard, aquesta relació basada en l'obediència i la fidelitat continuaria fent-se palesa en la legislació laboral. Dos factors que expliquen la disminució progressiva de porters a les dècades de 1960 i 1970 són la implantació de la propietat horitzontal i el fet que el senyor de la finca va perdre el rol de persona de confiança.

Un servidor de la comunitat de veïns

La concepció de servei també situava el porter en una situació precària i ambigua amb relació als veïns, fet que es palesa en la facultat de sancionar i acomiadar el porter o la portera que la legislació atribuïa als propietaris i fins i tot als veïns. Per una banda, es demanava al porter fidelitat al propietari i, per l'altra, se li reclamava servir la comunitat de veïns. Quan, a mitjan segle XX, els porters i les porteres van tenir les garanties d'un contracte de treball, la normativa obria la possibilitat de la rescissió del contracte sense l'obligació d'indemnitzar el titular en cas de *«queja reiterada y escrita de la mitad más uno de los vecinos ocupantes de la casa, titulares del contrato de inquilinato, de acuerdo con el propietario»* (article 29, 1948; article 21, 1967, 1971 i 1974).²¹ Si bé avui

21. Una ordre del 30 de juny de 1948 intentava corregir aquest article incloent-

dia la queixa dels veïns no és una causa suficient per acomiadar i només serveix com a al·legació d'algun altre motiu d'incompliment dels seus deures, el darrer conveni col·lectiu de Barcelona encara defensa com a falta greu «*la falta de respecte de paraula o d'acte al propietari, al president de la comunitat o a la cooperativa, a l'administrador, als llogaters, als copropietaris de l'edifici i al personal de les famílies que hi convisqui*» (capítol x, 2001). Aquest és un exemple de la pervivència de l'antiga concepció d'una relació entre un amo i el seu criat en l'establiment del vincle entre veïns i porters.

La submissió als propietaris i als veïns situava el porter en una situació de fragilitat i de dependència que les primeres legislacions laborals, amb les seves obligacions mal definides i els drets pràcticament inexistent o abusius, no varen voler eliminar. Això va donar peu a actituds paternalistes o clientelistes dels veïns o dels propietaris, per les quals allò que en altres oficis era un dret es convertia en concessions personals dels amos i senyors en l'àmbit dels porters. Els records de la Maria, una veïna d'un edifici del carrer Sant Pau de Barcelona, mostren l'enyorança d'una relació jeràrquica i servicial, i la tristor per la professionalització de la institució i la pèrdua de privilegis. La Maria habita, des que va néixer, en un edifici construït en la dècada de 1880 en terrenys desamortitzats del convent de Sant Agustí, davant del Gran Teatre del Liceu. Al llarg dels seus vuitanta anys, ha viscut amb tres generacions de porters i actualment no disposa d'aquest

hi la possibilitat de la readmissió en cas que l'acomiadament fos declarat injust:

«La especial situación laboral de los porteros de fincas urbanas determinada, entre otras circunstancias, por el hecho de llevar aparejada la cesación de servicios, el abandono de la vivienda que ocupan, así como por la posibilidad de la intervención de los inquilinos en el despido, requiere que, sin merma de la consideración de destino de confianza que el cargo de portero exige, se otorga a dichos trabajadores las necesarias garantías de estabilidad, reconociéndoles en todo caso opción para ser repuestos en sus cargos u obtener indemnización correspondiente si el despido fuese declarado injusto».

servei. Les dues primeres famílies de porters treballaven des de les vuit del matí fins a les deu del vespre, incloent-hi el diumenge.

«En aquelles èpoques la porta restava oberta de bat a bat tot el dia [...]. Durant el dia [la portera] estava en una porteta de vidre que hi ha sota l'escala, des d'allà controlaven les entrades i sortides. Al llarg de tot el dia no abandonaven la porteria, i per això es tornaven amb el seu home a l'hora de dinar».

Tot i això, més endavant afirmarà que alguns cops, si havien de marxar i tancar la porta, deien «*"hem de marxar" i no passava res*». En aquella època, prossegueix aquesta veïna, «*no hi havia ni contractes, ni normes, ni res. Això és posterior*». Fa una llista llarga de serveis; entre altres: «*A l'hora de netejar l'escala, portava una bata blava, també encenia els llums de l'escala a cada planta, pujava el diari, donava els recados ("ha vingut tal o qual")*». Emfatitza, com veiem, els aspectes de prestació de serveis i no esmenta la vigilància i el control, respecte als quals diu que «*eren altres èpoques, no hi havia problemes, no calia*». I continua: «*Era, com dieu vosaltres, molt bon rotllo, com una comunitat, mai hi va haver cap problema amb ningú*». Cap dels dos matrimonis no va compaginar la tasca de porteria amb altres feines. L'arribada d'una portera nova a la dècada de 1960 va suposar un canvi important: «*Llavors ha havia lleis, ja hi havia contractes, seguretat social, horaris i una reglamentació oficial*», i amb les lleis, «*això em toca, això no em toca [...]. Todo estaba reglamentado, ordenado, previsto y... enredado*». La nova portera feia un horari de vuit hores diàries; al cap d'alguns anys va ser reduït a la meitat. «*El que es pagava als porters es repartia als veïns, i com que eren pocs, es va acordar que faria mitja jornada*».

La fragilitat de la posició dels porters explica que l'estratègia més habitual fos la negociació del conflicte i l'acceptació de la condició subalterna. Altres vegades, les demandes contínues de peti-

tes prestacions i la invasió de la vida privada podien tenir com a contrapartida petites concessions que suposaven una certa flexibilitat per a ambdues parts. Aquestes petites negociacions sobretot tenien lloc en situacions de gran proximitat i en relacions intenses amb els veïns. La pervivència de la relació jeràrquica amb el propietari o els veïns a vegades ha donat lloc a un nou model híbrid entre la servicialitat i la confiança. Reprendrem aquesta qüestió més endavant.

4. CANVIS I PERVIVÈNCIES

Ja a la dècada de 1960, en introduir-se els interfons o porters automàtics, el porter va deixar de ser imprescindible per exercir la que era una de les seves funcions originàries: obrir i tancar el portal sense haver de recórrer a l'antic sistema del cordill. La possibilitat que la porta del carrer s'obris fàcilment des de cada un dels habitatges restava importància al fet que estigués tancada al llarg del dia. La legislació de 1967 establia la possibilitat que hi hagués porters a mitja jornada.

Al juliol de 1960, la promulgació de la llei de la propietat horitzontal obria la possibilitat de dividir la propietat dels immobles entre diversos propietaris, cosa que va donar peu a un dels canvis més importants dels experimentats en la propietat urbana de la segona meitat del segle xx. Després de la guerra, les prohibicions sobre l'augment de lloguers provocaren que la rendibilitat de les cases de renda cada vegada fos més petita, de manera que la nova llei sobre l'accés a la propietat de pisos va tenir un efecte ràpid i immediat. L'antic aliat del propietari i garantia del bon funcionament i de la neteja de l'escala era vist per les comunitats de multipropietat com una despesa prescindible, ja que els interfons i les empreses externes de neteja i manteniment feien les tasques més immediates dels porters. La reglamentació de 1967,

tot i que encara feia referència al reial decret de 1908, va permetre suprimir la porteria per motius econòmics.

Però els condicionaments polítics també varen canviar i amb el període democràtic varen ser suprimits els *alcaldes de barrio*, sereños i vigilants, i, amb ells, l'obligació dels porters d'informar les autoritats públiques sobre els moviments dels veïns. El reial decret de 1908, tot i no haver estat derogat expressament, havia perdut sentit, vigència i legalitat. Aquest procés va tenir lloc de manera simultània a l'envelliment i devaluació de la professió.

L'ordenança de 1971 establia per primer cop, almenys formalment, la figura del conserge en l'àmbit dels edificis d'habitatges i el definia com aquell que, exercint les mateixes funcions que el porter, no disposava d'habitatge a l'immoble. L'ordenança creava aquesta figura recuperant un terme que tradicionalment havia estat reservat per a un ofici exercit als edificis públics, al qual, probablement, es donava un prestigi que el porter, després d'un segle de popularització, havia perdut. La possibilitat d'establir límits espacials i temporals clars determinaria una nova relació laboral diferent del model tradicional de porteria, fins al punt que el concepte de porter molts cops s'assimilà, deixant a part el fet de tenir o no habitatge en la finca, al model tradicional, caracteritzat per petites prestacions personals i per habitatges de menys qualificació, i el terme *conserge* es vinculà a una nova relació estrictament professional.

A partir de la dècada 1980 la reducció de la jornada dels porters fins a les quaranta hores setmanals per mitjà dels convenis col·lectius va fer desaparèixer, almenys legalment, un dels elements definidors dels porters en la comunitat de veïns: la disponibilitat permanent. Les despeses que podien suposar el condicionament de l'habitatge del porter o els guanys que es podien treure de vendre'l o llogar-lo eren molt més elevats que l'import que, en concepte de sou en espècie, es descomptava de la nòmina del porter.²² Per norma general, els antics contractes de porte-

ria no es van anar renovant i en aquells casos, sobretot en habitatges més grans i de més categoria, en què es va optar per mantenir algunes prestacions dels porters, es va preferir el conserge.

Gradualment ens hem anat apropant vers un nou model professional definit per unes regles del joc més explícites quant a les obligacions i els drets, i en el qual s'introdueix la distància de la intimitat domèstica. L'aspecte mediador i relacional, no sempre definit en el contracte, deixa d'estar condicionat constantment per les relacions. La desaparició progressiva del model «tradicional» dels porters i les porteres té lloc, sobretot, en un model nou de relació entre veïns més individualitzat, diferent del que hem intentat caracteritzar en aquestes pàgines. Molts cops, les porteries es mantenen allà on sobreviu l'antic esquema de casa de renda d'un únic propietari. Sovint es tracta de dones molt envellides que exerceixen en una comunitat amb la qual mantenen forts vincles personals. En contrast amb això, el conserge, introduït en la legislació el 1971, té els elements de prestigi que havien tingut els porters uniformats de la Barcelona burgesa i senyorial. En conclusió, els canvis esdevinguts en el concepte de comunitat de veïns són un factor decisiu en la desaparició i substitució del model de porter que ha presidit la vida de les cases de renda durant més d'un segle a la ciutat de Barcelona.

Tot i la professionalització progressiva, avui dia les exigències al porter i al conserge encara són molt diverses, sobretot allà on no s'ha esvaït del tot la pressuposició que tenen els veïns respecte al comportament servil del porter i on és força habitual que hi hagi servei domèstic vivint a la casa dels veïns.

22. L'habitatge del porter, com que no té valor cadastral, és, com a màxim, el 10% del salari i es considera com a salari en espècie.

3. Situació actual

Joan Bestard, Gastón Bosio, Pilar Díaz, Mar Margall,
Nadja Monnet, Flora Muñoz, Laura Núñez,
Gabriela de la Peña, Pablo Romero i Laia Sanz

1. UNA VISIÓ GENERAL: LA VISIÓ DELS SINDICATS I DEL PRESIDENT DE L'ASSOCIACIÓ SINDICAL D'EMPLEATS DE FINQUES URBANES

Diverses persones agrupades en sindicats o associacions de propietaris²³ ens han expressat el seu parer entorn de l'estat de la professió a Barcelona a partir del seu bagatge i la seva experiència a tractar dels problemes laborals dels porters i conserges i amb un coneixement profund de la distribució de les porteries a la zona urbana. La majoria expliciten amb claredat una àrea de la distribució de l'espai urbà: el carrer Aragó –la Diagonal, segons altres versions– divideix la ciutat en classes i, consegüentment, les porteries en diferents tipus.

D'Aragó-Diagonal per avall, la seva descripció se centra en dos aspectes: les porteries són portades per dones i, a més, es tracta de persones grans, a punt de jubilar-se i tot en molts casos. Apareixen, doncs, dos problemes: una població femenina envellida i pobra que es troba al caire de la jubilació, la qual no disposa de cap alternativa quant a l'habitatge, i unes porteries tan dependents dels contractes del passat que aquests no es renoven pas. Les porteries, llavors, desapareixen d'aquesta zona. Els propietaris no estan en unes condicions econòmiques que els permetin afrontar

23. Per a més detalls sobre les entitats amb les quals ens vam reunir, vegeu l'anex 1 (pàg. 187).

un nou contracte, ni tampoc no poden fer les reformes necessàries de les porteries. A la zona a què ens referim hi ha un espai en què es concentren aquests aspectes: al districte de Ciutat Vella les porteries manquen de les condicions mínimes d'higiene i habitabilitat. La població femenina, molt envellida, treballa en un espai per a la porteria lúgubre i sense les condicions adequades per exercir la feina: «*Que se está cayendo, la humedad [...] y la señora viejecita en la silla, 'hola', y ya no se puede ni levantar*», diu un d'ells. Aquestes porteries han anat desapareixent ràpidament a mesura que les condicions de l'espai habitable a la ciutat han anat canviant. «*¡No son porterías: son chozas!*», exclama el nostre interlocutor. Igual de les «barraques» o els «casots» dels primers anys de la immigració, han anat desapareixent de l'espai urbà.

Aquesta situació de llocs desapareguts o a punt de desaparèixer està associada a una manera d'interrelacionar-se en què la portera es definia bàsicament per les relacions informals que mantenia amb els veïns de l'immoble. Era una «convivència d'amistat», com la defineix un dels nostres interlocutors sindicals. També indica que aquesta relació és el nucli de la desaparició d'aquestes porteries. En canvi, del carrer Aragó en amunt, la zona més burgesa o benestant de la ciutat, la relació del porter amb els veïns és més distant i, per tant, aquí rau, per als nostres interlocutors, la condició per a la seva professionalització i transformació. Aquí cada habitant manté la distància de la seva intimitat domèstica i crea les condicions per a un conveni laboral amb unes regles del joc explícites (sou, horari, vacances, obligacions i drets). «*Yo he comprobado que la convivencia es mucho más fácil cuando no hay [...] ese acercamiento*», afirma el mateix interlocutor, que manifesta una de les contradiccions dels porters: en les tasques de mediació informal hi ha la necessitat de definir la professió en qualitat de mediadors d'espais urbans.

Aquesta divisió de l'espai implica, «cap avall», la desaparició de les porteries, la majoria, com s'ha dit, portades per dones,²⁴ i, «cap

amunt», l'entrada d'una nova generació de conserges: homes, joves i molts d'ells nascuts a Barcelona. Aquests joves, ateses la precarització del treball en els anys noranta del segle xx, la situació d'atur o les condicions d'instabilitat laboral, troben en les porteries una solució a la seva situació laboral precària, malgrat que sovint la plantegin com a transitòria. Molts d'ells són conserges, és a dir, no habiten a l'immoble, però tenen unes obligacions establertes clarament: la neteja i la conservació de l'immoble, la vigilància, obrir i tancar la porta principal, la cura dels serveis de calefacció i aigua calenta, l'avís d'averies, la cura dels comptadors d'aigua i electricitat, els ascensors i els muntacàrregues, el trasllat de contenidors col·lectius de brossa i deixalles, la comunicació al propietari o l'administració de molèsties per als veïns o anomalies (Conveni 2001-2003, pàgines 15-17). Tot i un contracte clar, la seva situació laboral no és pas definitiva. «*No aguantan tanto tiempo como los porteros*», explica el president de l'Associació Sindical d'Empleats de Finques Urbanes. Fan de conserge tot esperant trobar una feina millor. A aquestes característiques laborals, aquest president hi afegeix que «*los jóvenes no aguantan este trabajo, porque es un trabajo que tienes que tener mano izquierda [...]; es muy psicológico, este trabajo*». L'aspecte de mitjancer o mediador, no definit al contracte, sembla que s'adiu més amb gent gran amb experiència o bé amb una formació específica de la qual aquests porters i conserges manquen, ja que no hi ha cursos per a ells.²⁵

24. En general, la desaparició de les porteries es fa evident en les xifres donades pel president de l'Associació Sindical d'Empleats de Finques Urbanes: a Barcelona hi deu haver prop de dues mil nou-centes persones treballant en porteries, mentre que a les dècades dels anys seixanta i setanta n'hi havia a la ratlla de nou mil. Per a més detalls sobre la situació actual, vegeu l'annex 4, en el qual es presenten les dades estadístiques disponibles.

25. Hi ha alguns cursets específics sobre normes de seguretat o sobre el manteniment d'algunes parts de les finques, com ara les piscines, però al contrari d'altres països europeus (França, Anglaterra, Suïssa, etc.), a l'Estat espanyol encara no hi ha cap formació específica per a aquesta professió.

En contrast amb aquests «joves catalans» que treballen a la zona alta de la ciutat, el nostre interlocutor es refereix a la generació anterior de porters arribats a Barcelona amb la immigració dels anys seixanta, i particularment als porters pertanyents a un grup l'origen nacional del qual és molt concret: «*Mucho gallego, mucho gallego*», diu el nostre interlocutor. D'altra banda, fa referència a la mobilitat social en aquesta etapa de la immigració a la ciutat amb relació no tant a un canvi de professió d'aquest grup, com a un canvi d'estatus: de porters han passat a ser propietaris d'un pis, i a vegades en el mateix immoble on treballen o treballaven. «*El gallego ha trabajado en portería, pero ha sabido, a lo mejor, comprar un piso en la propia portería, en la propia finca.*» El problema de la jubilació associada a la pèrdua de drets sobre l'habitatge no es dona, pel que sembla, en aquests casos. L'estalvi permet adquirir l'habitatge de la jubilació. Es tracta d'un problema central per a aquesta generació de porters.

Relacionat amb la immigració, el nostre interlocutor parla d'un fenomen nou que es dona a Barcelona: a més d'aquests «*jóvenes catalanes*» que substitueixen els vells porters, assenyalava que ha vist immigrants «*latinoamericanos*», especialment «*peruanos*», que treballen en porteries de la zona alta de la ciutat. Com es descriu en aquest treball, això és el fruit d'una relació informal que comença per la dona que treballa com a «empleada de la llar» en algun apartament i que després inclou el seu marit o company, el qual «*trabaja de chófer de la familia, o bien, a lo mejor, de portero*». Es tracta d'un fenomen nou relacionat amb la immigració d'un flux nou de persones que investigarem amb més precisió. «*Yo, yo ya he visto algunos peruanos, así, con sus batitas azules y [...] de porteros*», diu el nostre interlocutor, malgrat que no concreti bé la seva font de coneixement.²⁶

26. No hem pogut confirmar aquestes afirmacions, ja que entre els EFU entrevistats no hi hem trobat llatinoamericans. En canvi, hem entrevistat dues dones d'origen filipí.

A més d'aquesta distribució de Barcelona a través dels canvis a les porteries –d'Aragó per avall, desaparició de les porteries portades per dones; d'Aragó per amunt, renovació de les porteries amb conserges joves–, hi ha altres qüestions que preocupen el nostre interlocutor.

En primer lloc, la dificultat de dur a terme accions sindicals col·lectives. Ho atribueix a l'«individualisme» dels porters; per *individualisme* s'entén no tant les característiques «psicològiques» dels porters, car, aparentment, es trobaven i hi havia solidaritat entre ells al veïnat, com la «individualitat dels patrons», els habitants dels apartaments de cada immoble. L'espai privat domèstic individualitza i diferencia els «patrons». Des d'aquesta perspectiva, les exigències al porter i al conserge són molt diverses. El porter està sol davant d'una quarantena d'individualitats que ha de tractar amb una extrema «diplomàcia» i «mà esquerra». Ha de complir cada un dels «serveis» que no consten en el contracte, com ara portar les escombraries des de l'apartament fins als contenidors col·lectius, alguns aspectes de la neteja, la tinença de les claus, l'ajut a persones grans, etc., i, a més, està exposat constantment al judici amb què es valora la qualitat de la seva feina. Així, doncs, ha de trobar per a cadascun dels habitants de l'immoble la manera adequada d'exercir el seu paper de mitjancer entre aquests veïns i alguns aspectes de l'exterior. El representant de CCOO entrevistat ho explica d'aquesta manera:

«[...] *quejas. La típica vecina que es muy meticulosa con la limpieza. Pues claro, tienes a lo mejor ahí, pues, vecinos que quieren que limpie el portero, claro, pero mientras limpia, no vigila– Claro. Es complicado.*

–Es un poco complicado y existe la vecina aquella pedigüeña, pero que amarga al portero. Y claro, y cuando ellos dicen: es que claro, es que trabajar en una empresa, como por ejemplo, pues sólo tiene un encargado y el dueño de la empresa, pero ahora eso cuesta setenta vecinos

que cada uno [...] con sus historias, con su manera de pensar, con sus criterios, sus ideologías y con todo y el portero tiene que... Es como una azafata de aviación, tiene que sonreír aunque no tenga gana... Una señora tal... Y aquí me van a decir que hago historia, de que, hombre, porque no sonrío, porque a lo mejor no le abro la puerta para que aquí entren con el cesto. Y eso... Y otra cosa es, de que es algo... algo...»

Aquest paper de «mediador» sembla el més delicat i el més difícil de fer. Saber establir una certa distància intermèdia, sense la fredor de les relacions purament professionals, tenir iniciativa pròpia en aquestes situacions, no sembla pas que sigui una tasca fàcil de fer. El problema que sembla que preocupa el representant entrevistat de CCOO és la manera com es professionalitza aquest paper de «mediador» sense que es perdi la identitat de les porteries.²⁷ Conèixer, com diu ell, «*la vida y milagros de todos*» proporciona capacitat de control, però és una situació precària que accentua la dependència dels altres.

Una altra preocupació que ens exposa un altre representant sindical (UGT) és que cada cop els van més porters i conserges per queixar-se al sindicat de l'incompliment del conveni. Segons la nostra interlocutora, els principals motius de queixes són, per una banda, el fet que els fan treballar més del que permet el conveni i, per l'altra, que no se'ls paguen les tasques extres que fan a la finca.

Altrament, aquesta condició de mediadors els col·loca en una situació veritablement privilegiada respecte a les tasques de vigilància i neteja. Així és com defineix les funcions de porter el president de l'Associació Sindical d'Empleats de Finques Urbanes:

27. No sembla que, com succeeix a Noruega, el paper de «mediador cultural» s'hagi de desenvolupar a l'espai de les porteries. En concentrar-se a la zona més rica i acomodada de la ciutat, els porters no són gaire presents als barris populars en què s'instal·la la població immigrant provinent de l'Europa extracomunitària.

«Actualmente es un servicio de vigilancia, de limpieza y quizás de confianza de X vecinos». Aquest paper de mediador té repercussions tant a l'immoble com a l'exterior, particularment en la manera com es percep l'espai urbà del barri, en els aspectes tant de neteja com de seguretat, com hem vist en el segon capítol.

Tanmateix, també és vist com algú la funció del qual pot ser exercida per persones que fan serveis, diguem-ne, més «professionals»: els serveis privats de vigilància. Un interlocutor va posar l'exemple de dotze immobles de la zona alta de Barcelona que han contractat un servei de vigilància diürn i nocturn. No obstant això, un professional que compleix una sola funció difícilment substitueix el porter i ara, diu, es plantegen igualment d'introduir conserges en cadascun d'aquests immobles. La interlocutora de la UGT insisteix en el fet que els porters van desapareixent i que cada cop pren més importància el conveni de la neteja.²⁸ També explica que en el conveni de vigilància hi ha un apartat referit a la neteja de l'edifici vigilat i que en un altre fragment qualifica els vigilants de controladors. ¿Seran, doncs, aquests vigilants que netegen els EFU del futur? L'exemple anterior també ens pot fer pensar en l'altre camí que podria prendre la professió i que permetria dissociar les tasques de manteniment i les de control contractant separatament, d'una banda, el servei de neteja i, de l'altra, el servei de seguretat.

28. És interessant assenyalar que, segons aquesta persona, si abans trobava molts «immigrants» entre els porters –ja que disposar d'una porteria permetia resoldre el problema de l'allotjament en arribar a la ciutat–, avui dia això ja no es dona. Per contra, diu, hi ha molts estrangers que treballen sota el conveni de la neteja.

2. UNA VISIÓ MÉS PARTICULAR: LA DELS PORTERS I CONSERGES A BARCELONA²⁹

El discurs dels nostres informants es pot analitzar sobre la base de tres eixos: l'eix del sexe de la porteria, que coincideix, com hem vist, amb una certa distribució a l'espai urbà; l'eix de les generacions, que oposa els vells immigrants als joves autòctons en una situació de precarietat laboral, i l'eix de la identificació amb la professió, que oposa el funcionament de les antigues porteries al procés de professionalització dels porters i conserges actuals. Seguint aquests eixos, mostrarem algunes històries particulars de porteries de Barcelona.

Porteres separades per l'edat

L'Alicia (porteria 9) té més de seixanta-cinc anys i està a punt de jubilar-se. En conseqüència, el seu problema principal és l'habitatge, i espera negociar amb els veïns la possibilitat de convertir la porteria en un apartament de lloguer en què es pugui quedar a viure. Parteix del supòsit que amb ella desapareixerà la porteria d'aquest immoble i que els seus anys de porteria li confereixen prou drets per negociar un contracte de lloguer per al seu habitatge. Ella diu:

«Estas señoras piensan que “pues entonces no tenemos portera”. Entonces, ¿qué pasa? Que la vivienda es de ellos. Pero si yo no tengo vivienda, lo lógico es que los vecinos, si no quieren portería y ponen una mujer para la limpieza, entonces la obligación es que si a mí me

29. Hem entrevistat vint-i-set persones. Catorze són porters o porteres (cinc homes i nou dones) i tretze, conserges, entre els quals només hi ha quatre dones. Per a més detalls, vegeu l'annex 1, pàg. 185.

*conviene y a ellos también, yo puedo quedar en la vivienda pagando lo que corresponde».*³⁰

Una altra portera, la Lola (porteria 20), remarca la duresa de la pèrdua de l'habitatge on ha viscut des que era jove. La Lola va deixar de pagar el lloguer de l'habitació que ocupava al terrat de la finca del carrer Regomir en començar a fer de portera. Ara però, s'ha de jubilar. La finca ha estat dividida i venuda recentment a diversos propietaris que pensen suprimir el servei i vendre el pis de la porteria. La Lola està força angoixada perquè no sap on anirà a viure, sobretot ara que els lloguers són tan cars. No gosa parlar-ne amb els propietaris: «¿Y si no hay nada que hacer...?». Es penedeix d'haver deixat de pagar el lloguer del seu pis quan va acceptar com la feina: «Si lo hubiese continuado pagando, total eran unas quince mil pesetas...». Estava convençuda que tants anys li donaven dret a quedar-se.

El cas de la Mary (porteria 15) és una mica diferent, però també palesa aquest parer que tenen segons el qual la porteria els pertany després de tants anys de treballar-hi. Aquesta portera va llogar un pis a l'edifici de què té cura en trobar massa estret l'espai de la seva porteria per a la seva família. No obstant això, quan se li pregunta sobre el futur, la Mary afirma:

«Cuando me jubile –la portería tengo que dejarla–, yo me jubilo. Y luego, pues, eso, a ver si la dueña luego quiere servicio, aunque sea de conserjería, y a ver si me colocan a mi hija Helena aquí, que anda buscando trabajo».

Aquest «a ver si la dueña luego quiere servicio» denota un saber que circula entre els porters. Ara com ara és difícil fer contractes

30. Finalment, aquesta porteria s'ha transformat en una consergeria i l'Alicia se n'ha hagut d'anar.

per a porteries. En general, es fan contractes per a consergeries. Implica menys costos i, a més, no s'ha de proveir l'empleat d'habitatge. Les administracions opten per llogar l'habitatge del porter, si és que n'hi ha, i, així, es genera un recurs més per a la comunitat. Altres administracions venen aquest habitatge i aprofiten els recursos per a altres objectius. En aquesta direcció, el conserge és un producte d'aquests moviments.

Amb relació a la seva tasca com a portera, l'Alicia remarca la importància de la neteja tant de l'immoble com de la part de carrer que correspon a l'immoble, les relacions d'amistat amb els porters que resten al barri i les relacions d'una certa distància que ha sabut mantenir amb els veïns. Considera dura la seva professió per la relació que ha de mantenir amb els veïns de l'immoble.

«Es un poco dura, esta profesión. Aunque ellos [els veïns] no lo crean, lo es. Siempre hay un mal humor de ellos. Siempre hay alguna cosa, que la paga el trabajador».

Aquesta duresa de la professió associada a la relació de dependència amb els veïns no permet parlar del passat amb nostàlgia. «*Esto no es nada al lado de lo de antes*», diu per referir-se a les primeres millores degudes als convenis laborals de què ens ha informat el nostre interlocutor sindicalista. Amb el mot *abans* fa referència a la dependència: «*Esclavizada [...]. La puerta abierta desde las siete. Comíamos así* [gesticula amb la mà per dir que menjaven drets]». Una portera jove (porteria 25) també manifesta haver notat un canvi durant els seus onze anys de servei a la mateixa finca; diu que abans li demanaven molts més favors fora de l'horari i que això la «fastidiaba» i «le creaba mucha ansiedad». Sovint se sentia «*como una sirviente de ellos*». Diu que el canvi és degut principalment al fet que «*la gente se va[ya] dando cuenta de que es como otro trabajo y que no deja de ser un trabajo digno de cualquier persona*». Percep menys menyspreu envers el seu ofici entre els

inquilins més joves, amb qui manté una relació més d'igual a igual, tot i que destaca que continua sent un «*trabajo esclavo*».

L'Eugenia (porteria 4) i la Sonia (porteria 25) són porteres joves d'entre trenta-cinc i quaranta anys. L'Eugenia, que s'acaba de casar, ocupa un apartament al subsòl d'un edifici de deu plantes en un barri popular que va créixer durant l'expansió de Barcelona arran de la immigració dels anys seixanta. Aquesta portera descriu la seva feina dient que és molt monòtona i una mica avorrida, perquè ha d'estar-se tot el dia a casa i al migdia, encara que tingui l'horari partit i no hagi de treballar, també és allà, però, malgrat tot, prefereix poder-se estar a casa seva a haver de ser en un taulell a l'entrada, asseguda, passant fred a l'hivern. L'aclapara haver de ser a casa, al subsòl, sense llum natural, tot i que ha intentat arranjar el pis perquè hi hagi un pèl més de claror, per exemple, col·locant en una finestra uns fluorescents que fan una claror que sembla llum natural. En referir-nos-hi, ens diu:

«Mira, ideas, ideas, que hemos tenido para hacer un poco más [...] Porque, claro, a mí me agobia estar aquí, si tengo que estar muchas horas metida y encima no poder ver la calle [...] Me subo por las paredes».

Al mateix immoble hi viuen la seva mare i la seva germana. A més, una portera anterior que continua vivint a l'immoble és la sogra de la seva germana i abans de l'Eugenia va estar a la porteria una neboda seva que també era la néta de l'esmentada portera anterior. «*Era joven y se cansó de este trabajo*», ens diu l'entrevistada, cosa que corrobora la idea del nostre interlocutor sindicalista que els joves no aguanten. Quan el lloc de portera quedà lliure, els veïns volien que qui l'ocupés fos algú de confiança i, si fos possible, de la mateixa escala. Així, quan ella s'hi oferí no hi va haver cap problema perquè l'acceptessin, ja que ella ha viscut a

l'edifici al llarg de vint-i-tres anys, i tots els veïns la coneixen; «yo antes de ser portera he sido vecina», diu. Ara ja fa tres anys que treballa de portera; la seva neboda fou qui li explicà les tasques que calia fer, encara que ella, si fa no fa, ja sabia en què consistien. Considera que és una feina senzilla. Aquesta simplicitat de les tasques que ha de dur a terme és afavorida per la familiaritat de les relacions que manté amb els veïns.

Pel que fa a la Sonia, els vincles familiars no foren el que l'ajudà a aconseguir la feina, sinó unes «*amistades del pueblo*». Les porteres anteriors venien del mateix poble d'Aragó. El seu marit ja treballava a Barcelona i ella acabava d'arribar-hi amb el seu fill. Com que no es veien gairebé mai, quan es varen assabentar mitjançant un amic que la seva mare estava a punt de jubilar-se, la Sonia va decidir dedicar-se a treballar de portera. Varen haver de pagar un traspàs a la portera anterior i a canvi d'això aquesta persona els va ajudar a aconseguir la feina parlant amb l'administrador, que no estava gaire d'acord amb el perfil de l'entrevistada, que considerava massa jove. Posteriorment, la Sonia va haver de demostrar als veïns que era capaç d'assumir la feina tot i tenir vint-i-sis anys. Explica que diversos inquilins contínuament la posaven a prova perquè no estaven segurs que una persona tan jove fos prou responsable per a la feina.

Aquestes porteres fan un horari partit de vuit hores del dilluns al divendres, però com que «*tienen el trabajo en casa*», si sorgeix algun problema a altres hores del dia, les criden i elles miren de resoldre'l. No sembla que tinguin problemes de mobilitat i tenen una certa flexibilitat en l'horari. La Sonia explica que quan ha de marxar de la porteria per qualsevol motiu, o penja un paper a la porta de la porteria en què explica les raons de l'absència o bé fa un recorregut porta per porta avisant els veïns. Fins i tot quan va començar a treballar feia més hores de les que li tocaven per no rebre queixes dels veïns; com que duia el seu fill a la guarderia, havia de començar més tard al matí, però a canvi feia nou hores

en lloc de vuit per evitar qualsevol queixa. Segons l'Eugenia, saben que si no és a casa seva, la trobaran a la casa de la seva mare; si un veí la busca quan ella ha sortit de l'edifici a fer algun encàrrec, la seva mare li ho diu quan ella torna. Diu:

«Al tener que estar aquí siempre, pues siempre tengo una cosa un poco más flexible, ¿no? Por ejemplo ahora he ido al médico a por recetas para mi madre, y mi madre se ha quedado. Que si pasa algo, me buscan en casa de mi madre».

Ella considera que aquesta flexibilitat per poder entrar i sortir és un dels avantatges que té un porter, avantatge que un conserge, en canvi, no tindria, *«porque tiene su horario de las ocho horas y no se puede mover de allí»*. Fins i tot si surt de l'edifici a comprar o a passejar pels carrers del barri no sembla que perdi el contacte de veïnatge que caracteritza les relacions que estableix com a portera amb els altres veïns de l'immoble. Segons ella, el barri és una mica un poble, tothom es coneix.

Així mateix, ambdues emfasitzen el fet que, de la mateixa manera que han d'«estar bé» amb els veïns, també ho han d'estar amb el propietari de l'immoble i l'administrador: *«No les puedo fallar, tampoco»* (Eugenia). En conseqüència, es mantenen una mica imparcials quan els veïns tracten d'assumptes en què tenen un conflicte amb l'administrador i el propietari de l'immoble.

Malgrat la flexibilitat que té en la feina, l'Eugenia no té intenció de fer de portera tota la vida, però fins que el seu marit no aconsegueixi una feina fixa, ella no pot canviar. La Sonia, en canvi, considera que la seva feina és com qualsevol altra i que, si hagués estudiat, avui dia potser treballaria amb persones de la tercera edat. No canviaria de feina, però és conscient que aquesta professió té els dies comptats. Diu que actualment els propietaris de la finca s'estimen més contractar empreses per a la neteja que no una portera, perquè els surt més econòmic. Destaca que

ella té sort de tenir un administrador que li valora molt la feina de portera i no vol eliminar el porter de cap de les seves finques. Tot i això, la Sonia mostra amb la seva actitud una certa desconfiança de mantenir la feina, i per això fa els possibles per conservar-la amb iniciatives com, per exemple, comprar-se un telèfon sense fil perquè la trobin en tots els racons de l'edifici o fins i tot al carrer.

A pesar de les incomoditats d'espai d'aquestes porteries, tant l'Eugenia com la Sonia les valoren bé per les dificultats que actualment hi ha a Barcelona de tenir apartaments amb preus mínimament assequibles per a una parella jove o una persona que acaba de jubilar-se.

Un porter prop de la jubilació i diversos porters i conserges joves

La idea que la porteria és una etapa dels joves per trobar una situació millor amb relació a la feina i l'habitatge no ens ha de fer oblidar que els porters de la generació anterior també veieren la seva feina com un pas a una situació més bona. Ens ho explica un porter nascut a Andalusia que treballa a la zona alta de Barcelona i que va venir fa vint-i-dos anys després d'haver emigrat a França, on es va casar i d'on va venir a Barcelona, ciutat en la qual vivia un germà seu (porteria 2). Amb la perspectiva del temps conta que *«pensamos que sería un paso antes de pasar a otra cosa y, sin embargo, nos hemos estancado»*. En aquest cas la jubilació representarà un canvi d'habitatge. Li queden pocs anys de feina abans de deixar la porteria. No sembla que sigui una situació traumàtica. Ja han comprat un pis a Sant Boi, a la perifèria de Barcelona, on solen anar a les vacances i els caps de setmana, i al qual convidaren els veïns de l'immoble en què treballen com a porters en estrenar-lo. Proven d'establir una relació d'igualtat i

d'una certa familiaritat amb els veïns de l'immoble. Explica que al cap de tants anys se «*sienten como del barrio*» i que la seva dona fa les compres a les botigues del barri.

Aquest matrimoni ha establert relacions de confiança amb alguns veïns de l'immoble. Com que han vist créixer molts fills dels veïns, diu que n'hi ha alguns que fins i tot «*le hablan de sus más profundos secretos*». Amb tot, això no implica pas ni indiscreció ni una familiaritat excessiva a l'hora de treballar. Descriu així la seva professió: «*Hay que ser calmado, hay que dominar siempre la situación, hay que ser muy educado y hay que ser discreto*». L'«educació» i l'«amabilitat» són els valors que mantenen l'harmonia entre aquests porters i els seus veïns burgesos. Es tracta d'uns valors no gaire allunyats dels de la descripció que ens fa l'interlocutor sindical que apareix al principi del text. No sembla que la «distància social», si és acompanyada d'«educació», trenqui les relacions d'harmonia que el porter ha establert després de tants anys. La feina, d'altra banda, li sembla que és rutinària.

«Un día normal, pues es [...] que esto es un oficio rutinario al cabo de tantos años, es muy rutinario y entonces, pues claro, es atender al personal, tener limpia toda la zona, todos los enclaves y más que nada vigilancia».

La vigilància i la seguretat es converteixen, aparentment, en el centre de la seva activitat i sembla que això és el que justificarà el manteniment de la porteria després de la seva jubilació.

Percep el canvi al barri no pas en la transformació dels veïns del barri —«*Son los mismos, aunque ya mayores*»—, sinó en el canvi de les relacions amb els altres porters, és a dir, el canvi urbà s'ha reflectit en les porteries, no en les persones que habiten als immobles. Hi ha porters i conserges nous amb qui li costa establir una relació. «*Ahora han entrado muchos nuevos y no tienen la filosofía de antes*», diu amb una certa nostàlgia respecte al passat basa-

da en la idea d'una comunitat de companys de professió que s'ha anat perdent amb el temps:³¹ «*Antes éramos todos hermanos*». Durant la jornada es visitaven i s'ajudaven els uns als altres. Es vigilaven mútuament l'entrada si un se n'havia absentat. «*Había una armonía*», afirma. Avui dia només queden tres porters d'«*aquella época*», que continuen practicant els costums d'aleshores, per bé que amb menys freqüència. Entre els nous, la majoria són conserges. Es parlen, «*pero no es lo mismo*».

D'altra banda, destaquem la forta identificació amb el barri d'aquest porter i la seva esposa, que fins i tot han arribat a adoptar el *modus vivendi* del veïnat. L'esposa del porter es vesteix seguint l'estil de les dones del barri i fins i tot hem vist que s'han comprat una segona residència, com la majoria d'habitants de la zona. Hem trobat l'últim exemple d'aquesta identificació en una conversa amb l'esposa del porter. En explicar que la seva filla ha decidit independitzar-se, lamenta el fet que visqui en un pis de lloguer en lloc de comprar-se'n un, perquè considera que la filla s'equivoca compartint pis, atès que acabarà gastant els mateixos diners sense aconseguir res a canvi quan marxi.

Aquesta relació amb el barri és clarament diferent per a en Marc (porteria 16) i en Luis (porteria 3), dos porters més joves i que varen començar a treballar després d'haver exercit una altra professió durant més de deu anys. Quan en Marc i en Luis parlen de casa seva no es refereixen als habitatges que els varen proporcionar en començar a treballar de porters, sinó del pis respectiu de propietat en altres barris de la ciutat. Per a ells, «*su barrio*» continua sent el barri on tenen el pis comprat. Així, doncs, en Marc, per exemple, tot i que ja fa gairebé deu anys que treballa a la porteria, no s'identifica amb la zona on és. Considera que aquest barri és molt diferent del seu:

31. Val la pena comparar aquesta nostàlgia del passat amb el record que en té la portera anterior, la qual es refereix al passat com una mena de període d'esclavatge.

«—¿Cuál es su barrio?

—*Mi barrio es Santa Eulàlia, al lado del mercado de Hospitalet. Yo vivo ahí. Por ejemplo, pues, no sé..., tú sales un sábado por la mañana y aquello es todo movimiento ¿Por qué? Porque todo el mundo trabaja y el sábado por la mañana, pues, cuando pueden, van a comprar, hacer la compra y tal; aquí, un sábado por la mañana no hay nadie, por eso aprovecho para limpiar la escalera porque hasta las once de la mañana, no sale nadie».*

En Luis explica que el seu barri és més econòmic que el barri on treballa, i per això s'organitza fent les compres al seu barri durant el cap de setmana. Té dues mudes d'estiu i dues d'hivern, totes pagades per la comunitat, tal com especifica el conveni, tot i que destaca que ell és qui les compra, «*así sale más barato y todo el mundo está más contento*». Explica que va reformar l'habitatge que té a l'edifici on treballa seguint el seu criteri i sota l'autorització dels veïns; segurament per això s'hi sent molt còmode. Així i tot, no el considera com a propi: «*Es como mi casa*». Encara que és un espai interior, considera que són unes condicions molt millors que les que tenen alguns porters amb l'habitatge al soterrani; destaca els avantatges explicant que no passa ni fred ni calor. Un altre aspecte valorat és el fet de no haver de desplaçar-se en acabar la jornada laboral, perquè allà mateix hi tenen l'habitatge:

«*No es muy grande pero tampoco es muy pequeña. Es una cosa para poder vivir bien una familia, o sea tiene dos habitaciones de matrimonio, un comedor bastante grandote, un pequeño lavadero y luego tiene la cocina, que reformaron del todo, y un cuarto de baño. Con respecto a mi piso pues es una habitación menos*».

En aquesta mateixa línia es manifesta en Marc, el qual considera que l'habitatge que té a l'edifici és provisional i «*su barrio*» i

«*su casa*» són uns altres: «*Esto para el portero es una vivienda más y ya te digo, los derechos tengo los mismos que los vecinos [però] mi barrio es Santa Eulàlia*». Sembla, doncs, que aquests porters més joves coneixen amb tots els detalls el barri on treballen, però no s'hi identifiquen de la mateixa manera que els antics porters, per als quals la porteria no era més que una manera eficaç de resoldre alhora dues preocupacions: la feina i l'habitatge.

Tant en Luis com en Marc estan molt contents d'haver canviat de professió i consideren que estan molt millor que abans:

—*¿Qué le gusta más de su trabajo?*

—*Pues prácticamente, prácticamente de este trabajo me gusta todo. Porque yo, antes, antes de estar aquí, estuve diecisiete años de agente comercial. Es un trabajo poco seguro, un trabajo que no tiene ni sueldo, no tiene ni seguridad o sea nada de nada y estaba tan, tan, tan cansado de dar vueltas por ahí y tal, de no ver a mi hija, ni a mi familia... Pues esto quema y estaba quemadísimo. Y entonces, pues, a través del administrador [fragment en que explica que el coneixia i que li va comentar que amb temps li trobaria alguna cosa]. Comparando una cosa con la otra, pues...*

—*Es una mejora ¿no?*

—*Por supuesto. No solo en tranquilidad, sino en calidad de vida. O sea un trabajo estable [es refereix al sou i a la proximitat entre el lloc on treballa i el lloc on viu] un trabajo cómodo, que no cansa.*

—*¿Nunca ha pensado en cambiar de trabajo?*

—*No. En absoluto, no lo pensado para nada. Me quedaré ahí»*
(Marc).

En Luis, que abans de ser porter havia estat transportista, també explica que aquesta nova feina li ha permès millorar la qualitat de vida, exceptuant l'aspecte econòmic, i veure més la família. Reconeix que les tardes són més avorrides que els matins, i ara encara ho passa millor que «*antiguamente*», des del moment

en què li varen donar permís per mirar la televisió. Aquest «anti-guamente» fa referència a l'experiència dels seus avis, també porters del carrer Pelai.

Els nous conserges de la zona alta mantenen una altra relació entre ells i amb la identitat de la seva professió. Una persona d'origen gallec que havia trobat feina en una consergeria a través de l'esposa del porter anterior, la qual prenia classes de català amb ell, ens explicava que els diferents conserges del barri es coneixen perquè es troben al metro cada matí en anar a treballar, malgrat que no ho busquin expressament. La relació amb els veïns està caracteritzada per la distància, sense la familiaritat de qui resideix a l'edifici. El valor de l'educació i el del respecte són remarcats: «*Son gente que no molestan*» i «*ves que las relaciones son cordiales*» (porteria 11), diu tot agafant una revista que un veí li entrega des de la finestra del seu cotxe mentre surt del garatge. Veu aquesta professió com a transitòria, com una etapa per trobar quelcom millor i manté una certa distància amb la identitat de la professió. Amb un pèl d'ironia assenyala:

«Es una profesión ideal para alguien de cincuenta años, un poco cortito, sumiso, no es exactamente la palabra, pero alguien a quien no le moleste estar al servicio de los demás y que se debe tragar todo lo que los demás le dicen».

És a dir, la distància social no és suplerta per les relacions que s'estableixen a la feina, sinó per l'espera d'una feina millor.

Un altre conserge de la mateixa zona (porteria 1), català de naixement i de pares gallecs, va trobar la feina actual després d'haver-ne fet algunes en el ram de l'hostaleria. Treballà a Màlaga (Andalusia) fins a l'estiu de 1998. El seu pare va tenir problemes econòmics arran d'un negoci i ell tornà a Barcelona per donar suport econòmic a la seva família. Va trobar aquesta feina a través de la seva mare i la seva companya, que treballen com a «ser-

venta» i «clauera» (majordoma, també anomenada *dona de claus* o *de govern*) entre famílies del mateix barri. «*No es la idea de trabajo que yo tenía*», diu, si bé s'identifica més amb la seva feina que l'informant anterior. Té cura de l'entrada de l'edifici, el jardí i la piscina de l'immoble. A diferència dels immobles anteriors, es tracta d'un edifici tots els apartaments del qual són de lloguer i en què es dona una gran mobilitat entre els qui l'habiten. Calcula que, de quaranta apartaments, només n'hi ha uns deu que han estat habitats per les mateixes persones durant uns quants anys. No és una relació de veïnatge gaire estable, la qual cosa l'obliga a mantenir una relació molt «diplomàtica» amb els veïns de l'immoble, atès que canvien molt sovint i els ha d'anar coneixent a poc a poc. «*Se aprende a fuerza de verlo* [les necessitats i els gustos de cada veí, com també el que esperen del seu paper com a conserge]. *Todo es muy diplomático*», assenyala. Les persones amb qui sí que manté distàncies són els altres conserges de la zona. Mira d'establir-hi relacions a partir de la «prudència» i de la distància. Diu que hi ha porters als quals els agrada parlar amb d'altres, encara que ell s'estima més «*ir a lo suyo, escuchar la radio y ya está*». Malgrat que afirma que està bé i que «*no cambiaría por nada del mundo*», pel que sembla no s'identifica pas amb la professió, si més no de la mateixa manera que els antics porters. La visió que té del seu paper en la vida i el manteniment de l'immoble s'organitza sobre la base de dues activitats diferenciades: en primer lloc, el compliment de les tasques assignades en el seu contracte (neteja i manteniment), a partir d'una autogestió encaminada a obtenir uns resultats visibles:

«Yo sé la faena que tengo que hacer y no hace falta que nadie diga nada. Te acostumbras a cómo funciona esto y ya está. Es fácil porque no es nada científico, pero tiene sus detalles».

En segon lloc, aquests detalls són un altre aspecte no estipulat

per escrit, però que fa referència a una tasca que tant ell com els veïns esperen que complirà entre les funcions que exerceix en qualitat de conserge: fer d'intermediari entre els habitants de l'immoble i, així mateix, entre aquests i individus externs (venedors, proveïdors de serveis, agències immobiliàries). Aquesta funció d'intermediari li ha estat atribuïda pels veïns mateixos mitjançant convenis informals pactats a través de converses i peticions, com també d'un «maneig visual». Explica, igual que altres conserges joves, que el que li permet fer bé la seva feina (mantenir en un bon funcionament l'edifici en els sentits material i social) és la «diplomàcia».

Conserges de «més avall»

A diferència d'aquests conserges de la zona alta, els de «més avall» semblen identificar-se més amb la professió. Les persones que hem entrevistat han trobat la feina després d'un període d'atur i es mostren molt actius en les activitats i les relacions que mantenen amb els veïns de l'immoble. «*Vaig vindre aquí de rebot*», ens diu un d'ells; «*em vaig quedar sense feina, i a l'únic lloc que hi havia algo era aquí, doncs vaig vindre aquí*» (porteria 5). Aquest conserge constantment fa reparacions i utilitza les seves antigues habilitats com a mecànic en les tasques de la porteria. Explica que «*com que diuen que sóc un manetes...*». Quan s'ha espatllat una cosa que ja ha provocat una avaria altres cops, ell es fixa en la manera com ho arreglen els qui s'hi han desplaçat per arreglar-ho, de manera que el proper cop ho resol tot sol. Repara l'ascensor, la instal·lació elèctrica, la porta metàl·lica de l'aparcament... D'altra banda, rep, classifica i lliura la correspondència a mans de tots els veïns, i, per un petit pagament mensual, passa a buscar les escombraries dels qui ho volen. Fins i tot durant una temporada va mirar d'establir relacions socials entre els veïns organitzant

festes per als nens i nenes per Nadal i contribuí que es coneguessin. Es veu a si mateix com un mediador social que ajuda una mica a superar les distàncies entre els veïns, aquesta intimitat que fa que «*cadascú vagi a la seva*». A més, ens explica que li agrada fer coses i estar actiu, ja que tota la vida ha estat acostumat a treballar molt i no pot estar-se tot el dia a la porteria sense fer res. Segons paraules seves:

«Jo particularment, que he tingut una vida molt *ajetreada*, que he arribat a treballar setze hores diàries, combinava vuit hores en fàbrica i vuit hores en carrer, començava a les sis del matí i acabava a les nou de la nit, no sé les hores que són... I et fiques aquí, en un lloc tancat, sense fer res, i t'enfiles per les parets».

Coneix els porters i conserges de la zona, però diu que n'hi ha pocs. Amb el conserge de l'edifici del davant s'ajuden si necessiten eines, per exemple. Considera, tanmateix, que els porters i els conserges són una «*espècie a extingir*» a la zona d'Aragó en avall, mentre que a la part alta de la ciutat no. Pensa que als barris treballadors és una càrrega que els veïns no es poden permetre –surt més a compte instal·lar videocàmeres i contractar empreses de neteja–, mentre que a la zona alta és un símbol d'estatus. Les queixes que ell manifesta amb relació a la seva feina sobretot tenen a veure amb la qüestió econòmica, ja que considera que el sou és massa baix, i també amb el fet que els veïns no valoren pas la feina que fa, segons el seu punt de vista. Va estar afiliat al sindicat dels EFU, però li serví de poc i se'n donà de baixa.

Cal destacar, igualment, que emfasitza que ell és un «*conserge*» i no un «*porter*», perquè no viu a la finca, fa la seva jornada laboral i després se'n va a casa seva. Per a ell,

«*el porter és el que té vivenda, i aquell es pot dir que està a la disposició dels veïns les vint-i-quatre hores. I el conserge ve, fa les vuit hores*

de la jornada, marxa i “adiós, se acabó”, allà es queden els problemes del bloc».

A més, segons el seu parer, la paraula *porter* té associades unes connotacions negatives amb què no s'identifica, ja que el porter se sol veure com «aquell que ho xerra tot», és a dir, el «qui fa *safareig*». En canvi, el conserge «*escolta, calla i atorga*». Així, doncs, tot i que s'identifica amb la professió de conserge, rebutja que el confonguin amb un porter.

Tenim, a més, el cas d'un altre porter d'origen català que després de cinc anys a l'atur i fent feines alienes a la seva professió (joier i transportista) considera que les tasques que du a terme des de fa un xic menys d'una dècada al mateix barri on viu són satisfactòries (porteria 7). Respecte a la feina, opina que s'esforça a ser un bon conserge mitjançant «*la buena presencia y el no faltar al respeto a los inquilinos*», encara que també assenyala que moltes vegades se sent un «*inútil*» i li agradaria tornar a treballar de joier. Considera que el seu salari és baix, per bé que el contracte és fix, la qual cosa li proporciona una seguretat econòmica que té en compte. Ens diu, a més, que algun dels avantatges de no exercir com a porter és que «*cuando terminas te vas para tu casa, es la ventaja de no vivir dentro de la comunidad*». Les seves tasques són mantenir neta la porteria i, segons remarca, informar el president o l'administrador de la finca de qualsevol avaria que afecti l'edifici.

Aquest és un cas força aïllat en el conjunt de la resta d'entrevistes, ja que, segons explica l'entrevistat, encara que manté unes relacions molt cordials amb el veïnat, la quasi absoluta desaparició d'aquesta professió al barri fa que estigui aïllat del contacte amb altres conserges, i per això està allunyat de qualsevol informació –de caràcter sindical, per exemple– o relació, com en altres casos.

Com a conclusió, i abans de descriure els espais on treballen

aquests EFU, volem emfatitzar dos aspectes. El primer és el fet que a l'hora d'aconseguir una feina de conserge o de porter o portera, predominen els vincles familiars, tal com s'ha destacat més amunt. Tot i això, les xarxes d'amistat o de coneixences també faciliten l'accés a aquesta feina. Diverses vegades hem observat que, mitjançant la informació tramesa per les dones que treballaven com a empleades domèstiques de l'edifici, els seus marits varen aconseguir la feina. El cas de la Lola (porteria 20) és prou interessant i força atípic en aquest sentit. Va accedir a la porteria del carrer Avinyó quan feia molts anys que vivia com a llogatera en unes petites estances ubicades al terrat de la finca. A la resta de l'immoble hi vivia gent més o menys adinerada, sobretot al pis principal i als habitatges de la primera planta. Va ser proposada com a candidata a l'administrador pels mateixos veïns, per als quals feia tasques de neteja i pels quals no dubta a prendre partit en cas que hi pugui haver alguna informació sobre els propietaris que els perjudiqui.

Les substitucions també són una via freqüent de contacte amb la professió. Per exemple, en Leo treballa a la porteria on va fer una substitució del conserge que normalment fa les substitucions en la porteria 8, en Román. Resulta que en Román era al poble quan el porter titular es va posar malalt, motiu pel qual en Leo va començar a exercir de porter; arran d'això l'administrador dels sis edificis li proposà de ser el suplent d'un d'ells, i des de llavors ho és.

El segon aspecte a destacar és que l'exercici de la professió generalment continua implicant tots els membres de la família. S'ha observat en el cas de l'Eugenia (porteria 4) i ho tornarem a veure en el matrimoni de la porteria 13. També cal mencionar breument el cas de la porteria 15, on el marit de la portera, la Mary, passa les tardes assegut a les banquetes xerrant amb els seus amics, des d'on controla, de manera informal, la porta d'accés a l'edifici.

4. Tipologia i funcionament de les porteries³²

Pilar Díaz, Mar Margall, Nadja Monnet,
Gabriela de la Peña, Pablo Romero i Laia Sanz
Fotografies i plànols: Julie Rouault

En aquest capítol, tractarem d'analitzar l'espai ocupat pels porters i els seus itineraris per dins de l'edifici, com també pels carrers adjacents que l'envolten. La tipologia s'imposa sobre l'individu, és a dir, la porteria té prioritat damunt el porter, segons la fórmula de Sansot (1973: 319). Els espais seran abordats a partir de l'ús que se'n fa, però també a partir de les pràctiques que els formen, els creen i els transformen, perquè, tal com varen expressar Paul Lévy i Ségaud l'any 1983, «*es la lenta elaboración de las prácticas que acaba dando al espacio un contenido*». Es tracta, per tant, de concebre les entrades als edificis com a espais de circulació i de comunicació entre diferents maneres de viure i de copsar els moments i les situacions on el vincle social es construeix o es deteriora (JOSEPH, 1998: 11).

Actualment, a Barcelona hi ha una àmplia tipologia de porteries que abraça des de les més antigues, descrites més amunt i amb prou feines rehabilitades, fins a les porteries no fragmentades ni encaixades, amb totes les comoditats d'un pis i amb unes dimensions superiors a les de les esmentades en primer lloc, però sempre inferiors a les de la resta de pisos de la finca on estan ubicades. La majoria d'aquestes últimes tenen un taulell a l'entrada de l'edifici, on l'EFU passa la majoria del temps de treball. En aquests casos, l'habitatge està separat clarament d'aquest altre

32. En aquest capítol sols es fa referència a les porteries estudiades de les finques privades.

espai, que els mateixos empleats sovint no saben com qualificar. Un d'ells diu: «*Conserjería, si acaso mostrador, no se sabe muy bien*» (porteria 1), fent un esforç per definir l'espai del rebedor, compost per una taula i una barra. És interessant destacar que a partir de finals dels anys vuitanta els convenis precisaven:

«No debe entenderse como puesto de trabajo habitual la estancia en la propia vivienda, en el caso de porteros, cuando exista el mostrador de conserjería en la finca que deberá reunir las debidas condiciones para su utilización» (article 18 del Conveni de 1987-1988).

Quan aquest element arquitectònic no hi és, la separació entre l'espai de treball i l'habitatge no sembla tan clara. D'altra banda, a les porteries amb taulell hi poden treballar tant els porters com els conserges. Entre els casos estudiats hi hem trobat pocs exemples d'aquestes porteries; sembla que les porteres habitualment treballen en porteries sense taulell o a les antigues porteries segregades descrites en el segon capítol.

En aquest sentit, podem distingir dos tipus de porteries a Barcelona: les que tenen taulell i les que no en tenen. Les segones representen allò que podríem considerar l'antiga pràctica de la professió, mentre que les primeres, generalment, estan relacionades amb un procés de professionalització o de reajustament als nous estàndards de les capes més elevades de la societat. Hem vist en el segon capítol que el servei de porteria a Barcelona és una marca de distinció social. Per tant, aquest intent de classificació oposa dos estils que corresponen a dues èpoques: la de finals del segle XIX i principis del XX, i l'actual. Hi ha una època intermèdia de transició en què les formes actuals de concebre la feina van prendre cos gradualment. Als edificis construïts més recentment, quan encara es planteja un servei de porteria, destaca el criteri de proveir-la únicament d'un taulell, que en funció dels casos té unes dimensions mínimes, com una simple taula o fins i tot

només una cadira; no hi ha habitatge i el professional responsable és un conserge. Sovint es parla, en aquests casos, de consergeria i no de porteria. En algunes finques on havia treballat un porter i posteriorment s'ha contractat un conserge, també hem observat, tot i que d'una manera no sistemàtica, un canvi en la paraula col·locada damunt el timbre que permet al visitant prendre contacte amb l'EFU des de l'exterior. Si antigament es feia referència a la presència d'un servei de porteria, ara sobre el timbre hi diu *consergeria*. Malgrat aquests matisos, per no sobrecarregar el text, seguirem parlant de «porteries» en tots els casos estudiats per referir-nos al camp d'actuació de l'EFU, siguin porters o porteres siguin conserges. En efecte, fem una definició àmplia d'aquest terme per comprendre-hi no solament l'espai on viu o treballa l'EFU, sinó també la porta d'accés a l'edifici i fins en alguns casos l'espai exterior de la vorera, el rebedor de l'entrada, l'escala i tots els racons comuns de la finca (soterranis, patis interiors, terrats, etc.), és a dir, segons la nostra concepció, la porteria inclou tots els espais on actua l'EFU.

Si les característiques permeten diferenciar dos estils de porteria, molts altres elements intervenen en aquesta diferenciació, tal com veurem a continuació, després d'una descripció breu de les porteries visitades en funció de la nostra categorització binària. Una forma construïda no determina els usos que s'hi fan. No obstant això, si l'espai no té efectes autònoms, tampoc no és passiu en la mesura que participa de la posada en escena de les pràctiques socials. Una forma arquitectònica pot afavorir o entorpir relacions socials, però generalment un canvi espacial no comporta per si mateix una transformació social. En aquest sentit, la societat selecciona els espais que li són adaptats o els adapta a les seves exigències (ASCHER, 1995: 119).

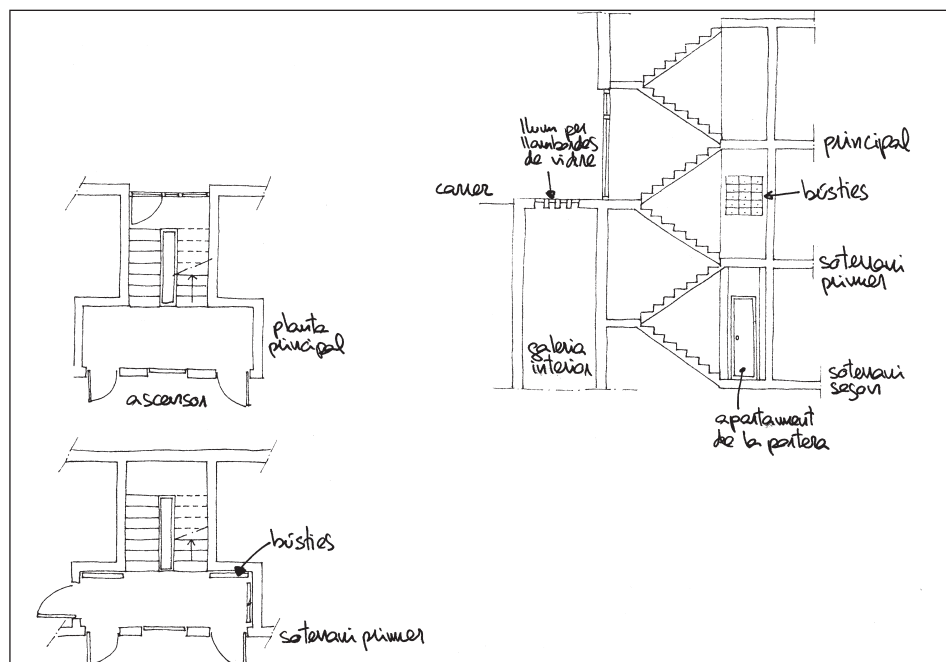
1. PORTERIES SENSE TAULELL

Incloem en aquesta categoria les porteries segregades descrites en el segon capítol. Tenien una de les habitacions a l'entrada de l'edifici, on es cuinava o es tenia el rebedor o sala d'estar. D'entre les porteries visitades, vàrem trobar-ne amb quiosc a l'entrada de l'edifici o sense, però quan la porteria és a càrrec d'un porter o d'una portera, aquest espai sovint queda obsolet o en altres casos apareix integrat a l'habitatge. Sense haver fet una observació exhaustiva de les situacions, fins i tot podríem suposar que en els casos en què el porter o la portera han estat suplantats per un conserge, el quiosc es revalorava com un espai de referència per a la nova feina. Aquest últim formaria part del segon tipus de porteries que presentarem a continuació. Hem vist que el quiosc va ser evitat per les porteres entrevistades del carrer Avinyó o Joaquim Pou mentre que, per norma general, el quiosc recupera totes les funcions en aquelles porteries reconvertides recentment en consergeries, on els límits temporals, però també espacials i laborals, són més clars.

Espais indivisos...

Abans de recuperar l'àmbit dels espais segregats, veurem alguns espais visitats en què la porteria coincidia amb l'habitatge de la persona contractada.

Una portera que va començar a treballar en el transcurs dels anys noranta destaca l'ambivalència de tenir l'habitatge i la porteria a la planta baixa de l'edifici (porteria 25). Segons li varen explicar, aquesta porteria es va construir en el mateix moment que l'edifici, a finals de l'any 1910. Com que la primera portera fou la filla de l'arquitecte, varen construir l'habitatge amb un únic ambient, sense habitacions diferenciades, tal com es feia en

la resta de porteries d'aquella època. La portera actual valora molt bé la distribució de la porteria, tot i ser un únic espai reduït i poc il·luminat. Explica que tenir l'habitatge a la planta baixa li permet compaginar les tasques de la porteria amb les feines de casa (planxar, preparar el dinar per a quan ve el seu fill al migdia, fer els llits, etc.). D'altra banda, però, també es mostra descontenta per haver de passar tantes hores en un espai tan reduït que li ha fet passar moments difícils, i fins i tot una vegada va patir una depressió durant tres mesos.

Porteria 4.

Un cas força atípic és el de la porteria 4, on no hi ha cap separació entre l'habitatge i la porteria, és a dir, on la porteria és l'habitatge. Com hem explicat més amunt, aquesta porteria és un apartament al subsòl d'un edifici de deu plantes³³ que no té entra-

33. L'edifici té uns quaranta anys i tots els pisos són de lloguer. És un edifici «de barra» amb un total de quaranta-tres habitatges.

Entrada de la finca i al fons, semisoterrada, entrada de la porteria 4.

da de llum natural. No té cap finestra que doni a l'exterior. Està situada sota la vorera que condueix a l'entrada de l'edifici. Aquest apartament no és exactament el que correspon a la porteria, atès que aquest l'ocupa la portera anterior, ja retirada. Fins i tot la senyalització no ha canviat pas, per bé que sembla que a l'Eugenia això no l'amoïna gaire, ja que tothom sap que ella és la portera actual. Amb tot, el pis que li havia de tocar té una finestra que dóna al carrer i té una mica més de llum. A més a més, des del pis que es va

pensar com a porteria, més a prop de la porta d'entrada, si es deixava la porta oberta es podia controlar millor qui hi entrava i en sortia. Aquesta porteria no té taulell a l'entrada, atès que no hi cap.

Generalment, la porteria és un espai que actua com a filtre d'accés de les persones que vénen de fora. Però en la porteria que ocupa l'Eugenia, aquest aspecte no és tan clar, ja que no hi ha cap

taulell a l'entrada on ella s'es-tigui durant les hores de treball, sinó que roman a casa seva, des d'on no pot vigilar la porta principal, que està tancada i s'obre mitjançant un interfon. Així, doncs, no vigila l'entrada: «Hay el portero electrónico». «Cuando hay que limpiar la escalera por la mañana, sí que vigilo un poco», ens diu. Si algú li pica a l'interfon i no li contesten, sí que va a fora a mirar i així «vigila» a veure qui és. Per tant, podem dir que aquesta porteria no compleix la seva funció com a «espai de pas», però sí l'aspecte de la mediació, ja que l'Eugenia moltes vegades exerceix de mitjancera entre els veïns o bé entre ells i l'exterior, com ara en la relació dels veïns amb

l'administrador, amb la propietària, amb la companyia del gas.

El fet d'haver viscut bona part de la seva vida a la finca, a casa els seus pares, afavoreix la relació estreta que manté amb els veïns, però també genera una identificació tan gran amb la finca que la considera «como si fuera su casa». L'espai de la porteria, en aquest cas, inclou no solament el seu habitatge, sinó també el dels seus familiars que viuen a l'edifici (la seva mare i la germana), per no dir tota la finca. Com que el pis no li agrada gaire, sol passar força temps al pis de la seva mare, en el qual entra molta llum en el decurs del dia. Els veïns ho saben i quan la portera no

Espai per a les bústies a la porteria 4.

respon al seu timbre, li truquen a casa els seus pares, que, si no hi és, li poden donar l'encàrrec. Potser és exagerat dir que en aquest cas concret tot l'edifici s'ha tornat un espai de filtre, però el que sí que podem afirmar és que aquesta porteria, tot i no tenir taulell a l'entrada, funciona perfectament en relació amb la circulació de la informació entre els residents.

La precarietat de l'espai d'habitació potser és el que uneix més el cas de l'Eugenia a les porteries tètriques i fosques del passat. Malgrat els seus esforços per establir unes relacions d'igualtat amb els veïns de l'immoble i per condicionar l'espai del seu apartament, la situació del subsòl recorda la precarietat de l'espai domèstic de les antigues porteries.

... i espais segregats amb un rebedor relativament obert a l'exterior

En la resta de porteries sense taulell que s'han estudiat, generalment, una part de l'habitació situada a la planta baixa o, en alguns casos, tota aquesta habitació es converteix en un espai semipúblic en què es reben els veïns o amics per entaular una xerrada breu, demanar un favor o solucionar un problema.³⁴

Acceptar l'entrada en aquest espai és un senyal de familiaritat amb el porter o la portera. Hem observat que aquests surten d'aquest espai, des d'on acostumen a vigilar les entrades i sortides per anar a trobar els desconeguts o les persones amb qui tenen poca relació al rebedor de l'entrada (per exemple, el carter o els

34. Algunes persones entrevistades ens expliquen que tenen llogat un pis a la finca on treballen, ja que trobaven a faltar l'espai i les comoditats a la porteria. Per regla general, en aquests casos les habitacions no habitades o no s'utilitzen o serveixen per emmagatzemar-hi coses. El pis llogat pertany amb claretat, llavors, a l'esfera privada i no s'hi solen rebre els veïns, o, si es fa, és en una relació de veïnatge i no de porter o portera a residents de la finca.

missatgers, els encarregats, els tècnics i fins i tot alguns veïns). Aquest testimoni és una prova que no tothom pot entrar de qual-sevol manera en aquest espai:

«Después tuve un problema, al principio, hace algunos años, aquí, con una vasca. El problema que tuve es que ella, primero, muy bien conmigo, pero luego ella... Resulta que había una señora que vivía en el tercero, izquierda, que en paz descansa, muy buena persona; venía muy cargada, la señora. Entonces la veo que viene muy cargada, entonces, antes de que se pusiera en marcha le abrí la puerta para que –pobre mujer, muy mayor– subiera para que no estuviera esperándome en la puerta. A ella le dio mucha rabia, y entonces en vez de decirme nada en aquel momento, no me dijo nada, sino que subió. Y cuando llegó a su casa, la vasca, la vasca..., cuando llegó a su casa y soltó los paquetes, el carrito de la compra, pues bajó. Yo tenía esa puerta abierta [assenyala la petita porta d'accés a la porteria], estaba metida en la cocina. Entonces yo no me la esperaba. Entonces vino insultándome y me dio mano y me arañó. ¡Me quería pegar, vamos! Mi hijo se estaba cambiando en el cuarto, estaba desnudo, mi hijo empezó a gritarle: gua..., y claro, me hizo sangre; pues fui a la comisaría, y la denuncié, cosa que yo nunca he hecho con nadie, pero como ella se portó tan mal, pues la denunciemos. Entonces, pues se lo conté a esta señora, la señora Matilde, que en paz descansa, se lo dijo mi marido y me dijo que no me preocupara, que “yo voy contigo”. “Si hay juicio, lo que sea”, iría conmigo. ¡Porque no es motivo...! Entonces después nos fuimos a la comisaría y tuvimos un juicio, y resulta que ella tenía varias denuncias por otros asuntos que no sé cuáles eran, y entonces, claro, como a mi me había hecho daño, había entrado en mi casa, y no había motivo para eso, pues no sé si eran ocho días o diez días sin salir a la calle y una multa de no sé cuánto» (portería 15).

L'espai pot esdevenir més privat que públic en determinades circumstàncies i, al capdavall, està considerat com «su casa».

El cas d'en Román és exemplar, perquè viu la situació del conserge i la del porter, atès que treballa com a conserge i viu en una casa com a marit de la portera. Això no implica cap problema en la seva feina de conserge suplent («*Yo, como no vivo aquí...*»), però sí a casa, ja que, tal com explica, nombroses vegades ha viscut aquesta invasió de l'esfera privada («*a lo mejor se te meten como si aquello fuera su casa*»). En això mostra un zel considerable; la seva reacció en aquestes situacions és, segons relata, força contundent; per exemple, a la «*dueña de la casa*»:

«Ya le tuve que decir un día..., que me enfadé un poco con ella [...]. Digo: "Ahí no entra usted" [la «dueña» remuga que vol entrar]... "Le he dicho que no entra usted; esa es mi casa, y ahí entra quien me da a mí la gana"» (porteria 8).

En aquest tipus de porteries, aquesta habitació *hall* és una zona semiprivada moltes vegades palesada pel tancament de la resta de portes de l'habitatge, quan és contigu, o per la decoració menys impersonal que la que es pot trobar al *hall* de l'entrada. De vegades, com en el cas de dues porteries vistes (porteries 15 i 25), la iniciativa dels EFU pot crear una continuïtat més pronunciada entre el *hall* d'entrada i el rebedor del seu habitatge col·locant, per exemple, plantes a l'entrada de l'edifici.³⁵

Els animals de companyia, que només hem trobat a les porteries sense taulell, reforcen la sensació que aquests espais pertanyen a àmbits domèstics. Els gossos i els lloros donen un toc personalitzat a la institució de la porteria.³⁶ Aquestes observacions ens obliguen a precisar que si la categorització establerta depèn,

35. Observem que, habitualment, els *halls* dels edificis amb la porteria sense taulell són molt sobris, sense estores, ni sofàs i, si hi ha plantes, és per la iniciativa dels EFU que hi treballen.

36. En relació amb aquesta qüestió, vegeu la proposta de Gastón Bosio en el seu assaig *Modernidad y porterías: cambios sociales y variaciones metafóricas en el discurso de una portería*, abril de 2003, sense publicar.

primer de tot, de característiques físiques (presència o no d'un taulell), també pretén incloure les maneres diferents que tenen els empleats de complir el seu ofici.

L'ús de les cortines, les portes i els llums, i la combinació d'aquests elements per indicar la presència de l'EFU són un sistema que es troba en la majoria de les porteries sense taulell que hem visitat; per exemple, si la porta d'entrada està oberta però l'EFU no es troba en l'espai físic de la porteria, la subtil manera de col·locar les cortines, que permet veure si hi ha llum sense que ulls indiscrets vegin gaire l'interior d'aquest espai, avisa el visitant o el veí que l'absència serà breu i que al cap d'un moment l'EFU tornarà a ser al seu lloc. En canvi, una porta d'entrada tancada amb la porteria amb el llum apagat i les cortines ben tirades és el senyal que alguna cosa ha passat i que l'EFU s'ha hagut d'absentar per una bona estona. En aquest cas, el visitant de vegades troba un paper enganxat a la porta de la porteria en què se li dona alguna explicació sobre el motiu de l'absència imprevista, però la majoria de vegades, si no és un veí o un conegut de la finca, pensarà, simplement, que és un edifici on s'ha deixat de tenir servei de porteria.

Conserges en porteries antigues

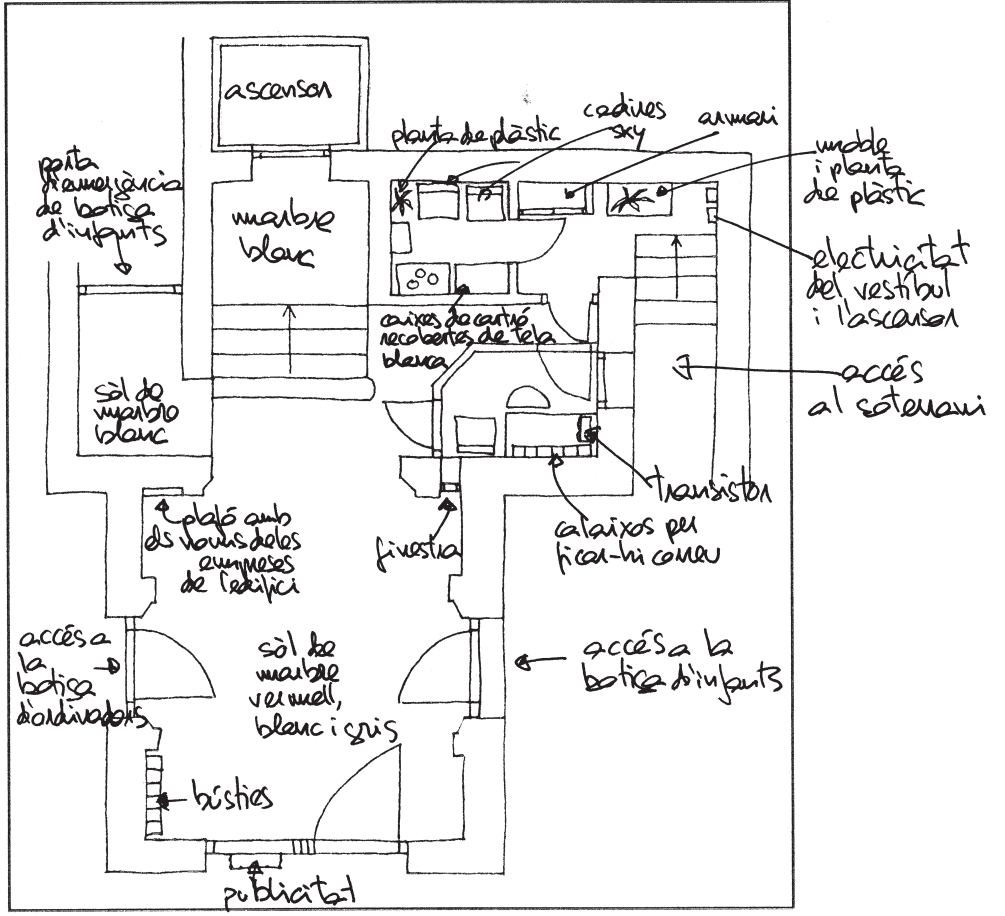
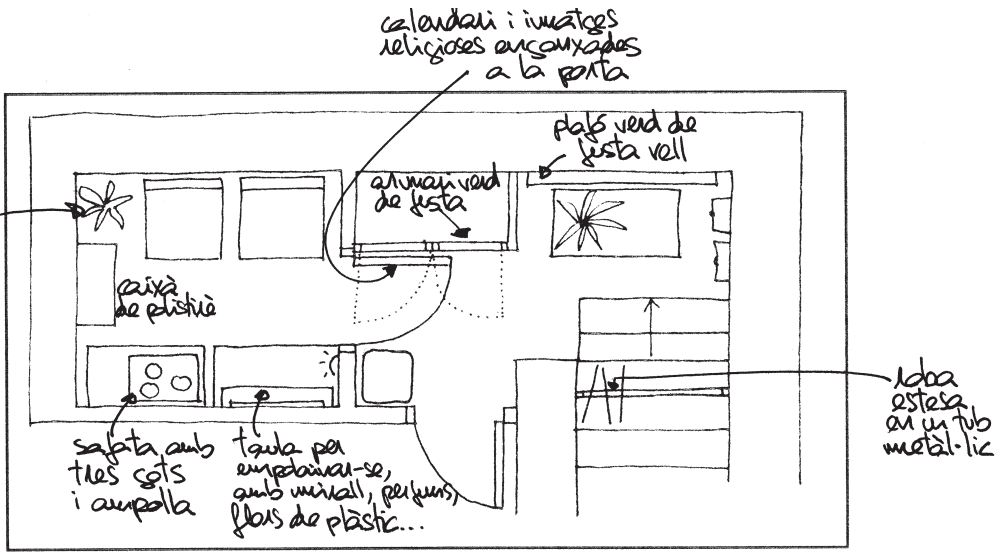
Quan en aquest tipus de porteries ja no hi treballa cap porter o portera, les habitacions desafectades per a l'ofici s'acostumen a llogar o s'utilitzen com a local per guardar-hi les eines necessàries de l'EFU contractat i es conserva per al conserge únicament l'habitació que dóna al *hall* d'entrada perquè faci la seva feina. Malgrat tot, aquests espais conserven un aire d'intimitat i pocs es converteixen en espais tan asèptics com la majoria dels taulells de què parlarem més endavant. Per exemple, una conserge que treballa al carrer Pau Claris (porteria 23) té el «despatx» al fons de

Entrada de la finca de la porteria 23.

l'entrada de l'edifici, a la dreta entrant al *hall* des del carrer. Fa, aproximadament, dos metres de llarg per un i mig d'amplada. Queda a mig metre de l'inici de la gran escala que duu als ascensors i als pisos. Així, el despatxet queda «recollit» per darrere per l'escala mateixa, sota la qual la conserge té el que hem anomenat *quartet secret*, l'entrada al qual és al costat mateix de la del despatx, que és un habitacle de vidre que deixa la conserge al descobert,

ja que pot ser vista i ella pot veure des de dins. Hi té una taula, dues cadires i un *box* per posar-hi les cartes de cada pis. El «quartet secret» es divideix en dues zones: a l'esquerra hi ha un espai d'un metre per un metre, aproximadament, i un metre i mig d'alçada com a màxim, que és ben bé «l'espai de la senyora Adelaida»; a la dreta baixem al soterrani, on hi ha diferents habitacions

Habitacle de vidre de la porteria 23

per guardar-hi productes de neteja, estris, etc. Així, doncs, el despatx és l'element amb més espai de la conserge, que no hi viu, tot i que hi té molts elements personals, d'higiene, de culte (estampetes, figures de verges, plantes, mirallets...). Però si bé ella n'està molt orgullosa i, sempre que pot, el mostra, no permet que aquests aspectes sobresurtin del seu espai «secret» o siguin visibles per a transeünts ni veïns. De fet, el despatx a mida de construcció de vidre, visible, és absolutament auster, l'únic element que l'Adelaida s'hi permet és un calendari filipí.

En una altra porteria de l'Eixample (porteria 14) on ja no exerceix una portera sinó una conserge, l'habitació de la planta baixa també està impregnada de la personalitat de l'empleada. Aquesta és la descripció feta per l'investigador que va anar a visitar-la: és un espai petit que consta d'una peça que la conserge té arreglada com una casa. Hi ha uns quants sofàs amb coixins teixits a mà, fotos i quadres. A més a més, al costat de la peça d'entrada, hi ha un petit bany amb un espai on la conserge guarda tots els elements de neteja. També hi ha una cuineta que està ben conservada i neta. Inundada pel color gris fosc amb el qual estan pintades les parets, l'entrada a

Interior de l'habitacle de vidre de la porteria 23 amb els box per a les cartes dels veïns.

Despatx de la
porteria 23
amb elements
de culte.

l'edifici està deserta. No hi ha elements incorporats per la conserge. Fins a l'arribada a l'ascensor, no s'observen senyals de la porteria. Només la llum i la porta entreoberta del lloc preanuncien que hi és. L'entrada a l'edifici, grisa, opaca i bruta, contrasta amb la brillantor del pis de la porteria i la llum potent que surt des de dins. El *hall* és un passadís llarg. La conserge, durant les hores de treball, està asseguda a la seva cadira de la porteria, des d'on pot veure l'entrada de persones a l'edifici. Inevitablement, si pugen per l'ascensor, li passen per davant de la porta; si pugen per l'escala, ella ha de mirar. Per fer-ho, ha de deixar la porta oberta i estar asseguda a la cadira.

Tant en l'edifici on treballa l'Adelaida (porteria 23) com en aquell on ho fa la Rosario (porteria 14), la porteria no està indicada de cap manera, sinó que simplement s'intueix al fons de

l'entrada, entre altres raons, perquè aquestes conserges no són de ser a la porta d'entrada, al carrer o al *hall*. Es queden en l'espai assignat i vigilen des d'allà les entrades i sortides. A més a més, pel que fa a la Rosario, la porta d'entrada està tancada permanentment i això fa que aquesta conserge estigui com «absent». Són conserges que podríem anomenar *de portes endins*³⁷ Són a la finca, en el seu lloc, durant una estona indicada en el contracte. Fora de les hores de treball, no han de mantenir vincles amb la vida de l'edifici. Tanmateix, la Rosario, que va establir uns vincles d'amistat molt estrets amb algunes veïnes de l'edifici on treballa, si està molt cansada, es queda a casa de veïnes amigues seves, en lloc de tornar-se'n a casa seva (al Prat de Llobregat).

Pel que acabem d'explicar, considerem que aquestes dues conserges tenen una relació diferent i certament més estreta amb l'espai de la porteria en el qual treballen que la que hi mantenen els conserges que presentarem a continuació i que treballen en les porteries funcionals que començaren a aparèixer en les noves construccions a mitjan segle xx.

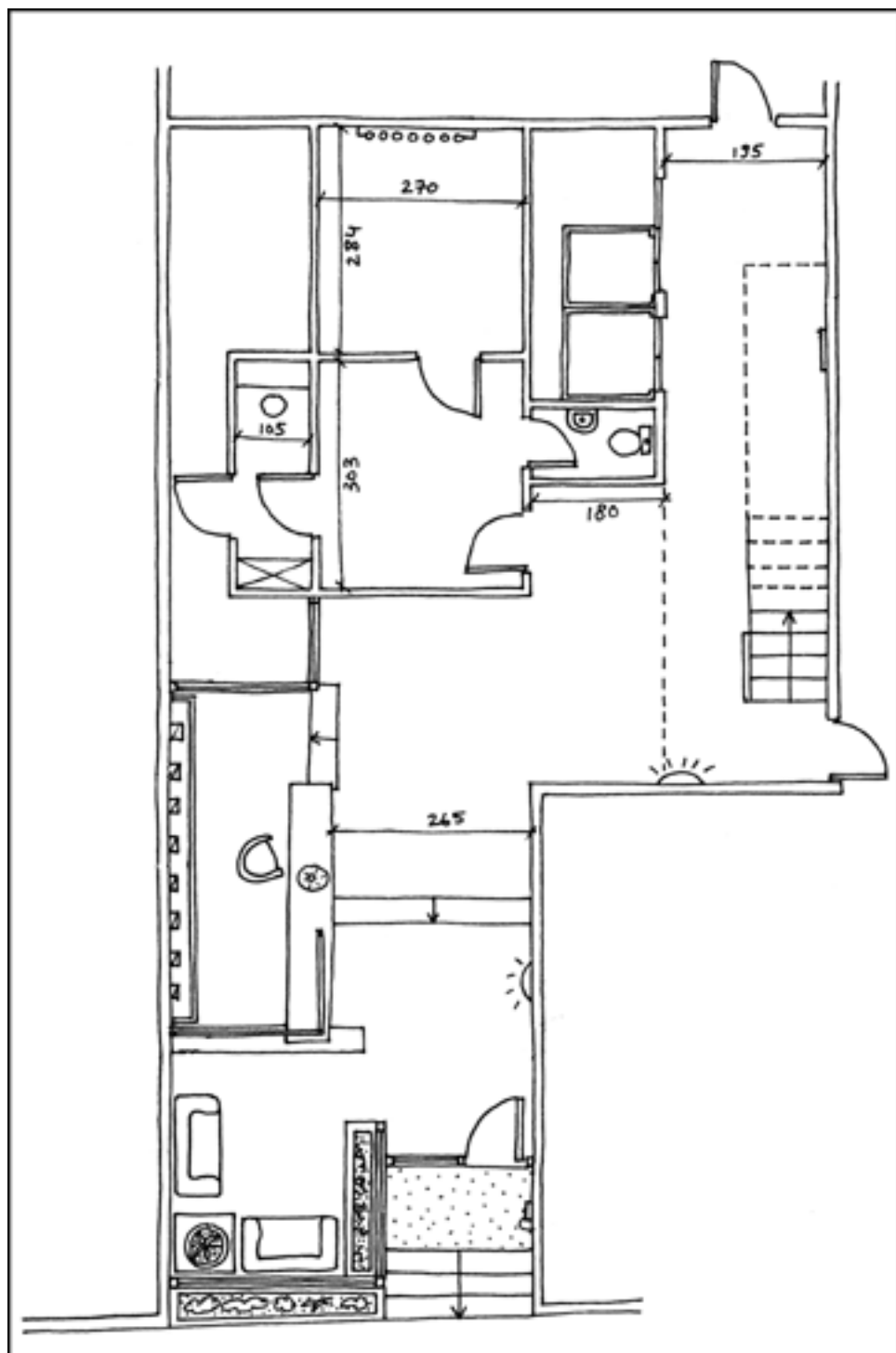
2. PORTERIES AMB TAULELL

Al contrari de les porteries presentades més amunt, els *halls* de les porteries amb taulell acostumen a tenir algun element de decoració (estores, quadres, plantes (naturals o de plàstic), miralls, aquaris...) i dispositius d'acollida per a l'espera o el descans (cadires, sofàs, tauletes amb revistes o sense, cendrers, etc.).

37. Així com hi ha, també, porteres de «portes endins» durant els mesos freds. Tenim el testimoni d'una exportera que explica que en general es quedava a la saleta de la porteria (sota de l'escala). Per passar el temps, escoltava la ràdio o cosia. En quedar la porta de la porteria darrere de l'ascensor, no veia el vestíbul d'accés. En aquest sentit, esperava que, si algú la necessitava, cridaria o bé es guiava pel soroll. No sembla donar importància a aquesta certa desconexió amb el carrer i la resta del barri. A l'estiu, en canvi, normalment s'asseia al carrer (porteria 19b).

Tot seguit veurem, amb més detall, la descripció d'una d'aquestes porteries, situada en una part de la ciutat amb carrers amples i amb molt de trànsit, on els edificis són alts, d'unes deu plantes, la majoria construïts pels volts dels anys seixanta i setanta.

Davant la porta d'entrada a l'edifici hi ha un espai que anomenarem "semipúblic", decorat amb jardineres i construït amb els mateixos materials de paret i terra que l'interior. Aquesta continuïtat d'espais entre la zona pública i la privada s'accentua per la transparència dels vidres que les separen. En aquest espai "semipúblic", hi ha tres esglaons que ens condueixen del carrer al replà de la porta d'entrada, on trobem el panell d'intèrfons i la bústia de la premsa domiciliada. Un cop travessat el llindar de la porta d'entrada, hi ha un esglaó que baixa fins a la zona de descans, en la qual hi ha dos sofàs de pell rosada i una taula decorada amb una planta d'aproximadament un metre d'alçada. També hi trobem unes quantes jardineres fetes amb el mateix marbre que el taulell del conserge. Segons les explicacions del conserge, aquest espai sovint és utilitzat per les visites mentre esperen l'arribada d'algun veí. Superada la zona de descans, arribem al taulell del conserge, construït amb una base de marbre d'aproximadament un metre d'alçada i amb la part externa, més propera a la porta d'entrada, coberta amb vidre transparent i la meitat interior completament descoberta. Aquesta és la part del taulell on el conserge té la cadira i un llum la claror del qual ajuda a delimitar l'espai. La resta de la il·luminació de la porteria prové de llums al·lògens encastats al sostre. El taulell del conserge és lleugerament més amunt que la resta de la porteria i a la mateixa altura que la porta d'entrada i el racó dels sofàs. La paret interna del taulell té uns armaris de fusta que van de terra al sostre i amaguen els comptadors de la llum de tot l'edifici. Al final dels armaris hi ha una paret de vidres pintats de colors que separen la porteria del celobert. Davant mateix de la porta d'entrada a l'edifici, superar el replà de davant del taulell, hi ha un armari de fusta

Portería 12.

amb les bústies de tots els pisos. La porteria s'estén cap a la dreta formant un espai quadrat i amb un mirall penjat en una de les parets; a l'altra hi ha la porta d'accés a l'habitació on el conserge guarda els productes i estris per a la neteja i en general tot allò que considera que no ha de ser a la zona visible de la porteria. En aquesta habitació també hi ha un lavabo, una sala amb les claus de pas de l'aigua de tot l'edifici i la porta d'accés a la base del celobert. Endinsant-nos en la part més interior de la porteria arribem a una sala rectangular on trobem les escales d'accés als pisos, l'ascensor i la porta per baixar al pàrquing caminant.

L'augment del nombre d'entrades i la manera de jerarquitzar-les

En aquest tipus d'edificis hi ha diverses sortides i no una sortida única, com en les porteries sense taulell. Això implica que els fluxos no són bidireccionals com quan hi ha una sola porta d'entrada, sinó que poden tenir una varietat més àmplia de sentits i efectuar-se al mateix temps sense que la gent s'encreui. Hi pot haver gent que entri a la finca per la porta d'entrada, mentre una altra persona penetra pel garatge i després agafa l'ascensor³⁸ i es dirigeix al seu apartament sense passar per la planta baixa de l'immoble. També hi pot haver més d'una porta d'entrada, clarament definides com a porta principal i porta de servei; en altres casos no es fa una distinció tan marcada, però sempre hi ha una jerarquització entre elles. Per regla general, la porta d'entrada de servei, al contrari de la porta principal, no té cap dispositiu d'a-

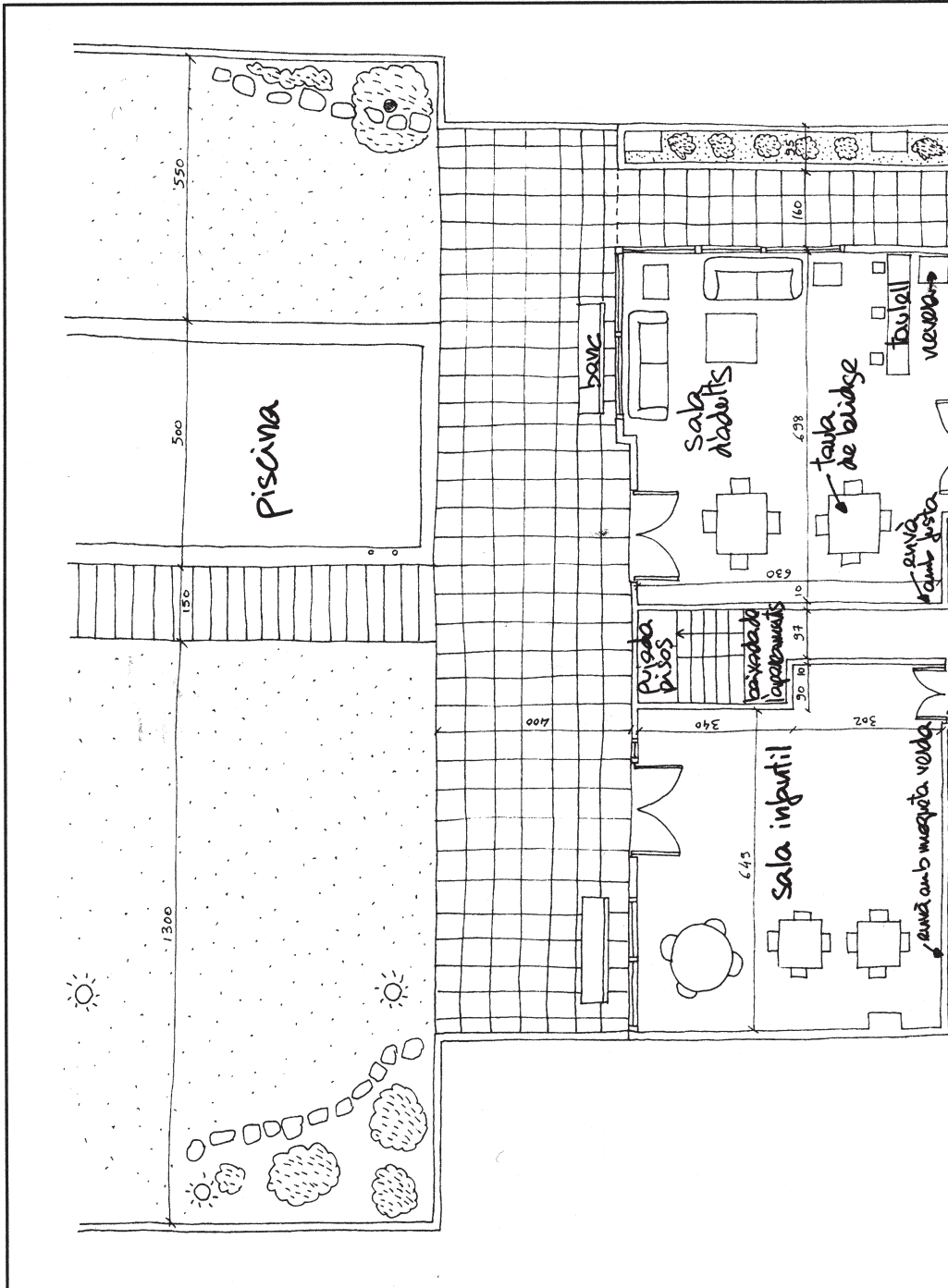
38. La introducció d'ascensors en les porteries sense taulell també va fer augmentar la diversitat de fluxos en els edificis de principis del segle xx, però no va anar més enllà d'una escala i d'un ascensor. En canvi, les porteries construïdes a partir de la segona meitat del segle xx acostumen a desembocar sobre dos o més ascensors i sobre diverses escales.

collida. Ara veurem amb més detall un exemple d'aquesta clara diferenciació espacial entre les zones de servei i les d'ús comú de la col·lectivitat.

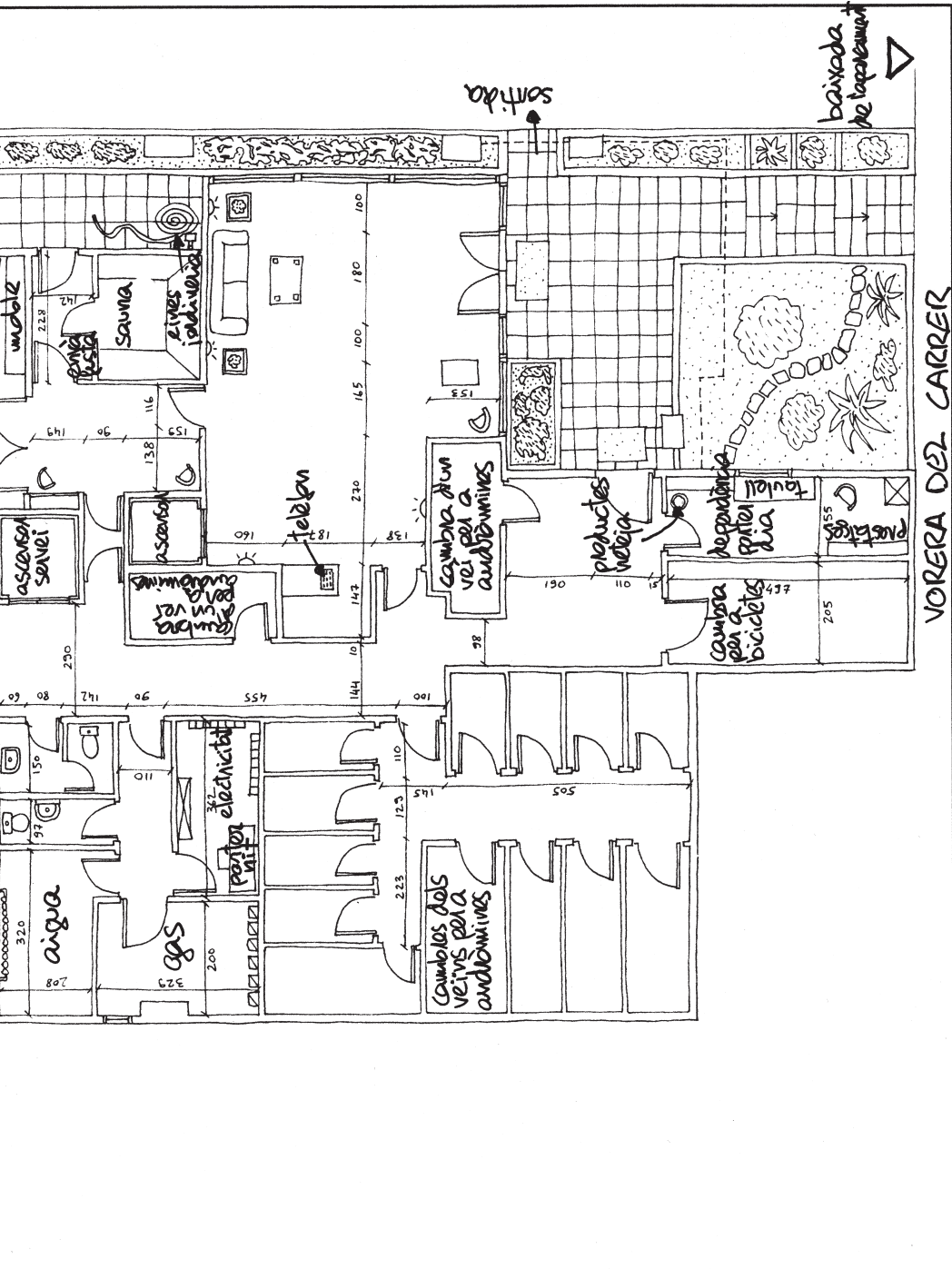
La porteria 8 distingeix clarament entre els espais de servei i la resta, que podríem qualificar de més senyorial o denominar amb l'expressió *amb més classe*; aquests últims són, per als veïns i també per al porter, els espais «bons»; així, de les dues sales d'esbarjo que hi ha a la porteria, la «dels grans» i la «dels nens», la primera sovint és anomenada *la sala bona*. El conjunt de la porteria, excloent-ne el jardí i la piscina, es divideix longitudinalment en dos amb una clara duplictat d'espais i funcions: hi ha dues portes d'entrada a l'edifici (la «de servei» i la «principal»), dues zones i estances de pas, dos ascensors, dues sales d'esbarjo i dos accessos des del garatge. Aquesta duplictat només la trenquen certes parts exclusives de la zona de servei, però que, de fet, en refermen la funció de servei. Es tracta dels lavabos que hi ha a la planta baixa (un per als veïns i l'altre per al porter), l'escala —només n'hi ha una—, dels trasters dels veïns i altres estances de servei, tots també a la planta baixa; l'accés als pisos també mostra una duplictat en la porta de servei i en la principal, però només la de servei té accés per escala. Entre aquestes estances de servei, n'hi ha dues per a l'ús exclusiu del conserge, a més hi ha, així mateix, les cambres de llum, aigua i gas, distribuïdes en un petit passadís secundari disposat perpendicularment al principal com un ramal d'aquest, el lavabo, i la cambra de les bicicletes, construïda recentment «robant» espai a una de les sales d'ús exclusiu del porter, de la qual cosa es queixa en Román, l'EFU que fa suplències i treballa els caps de setmana en aquesta finca

De fet, la segona d'aquestes sales era un antic traster inhabilitat com a tal per unes humitats i que va ser cedit al porter com a compensació del «robatori» de gran part de l'espai de l'antiga única sala del porter.

La zona «més senyorial» es distingeix de la de servei per la

Porteria 8.

qualitat dels materials de construcció utilitzats i per la fusta que recobreix algunes parets i els mobles; per exemple, l'enrajolat del terra és de més bona qualitat i pertot arreu d'aquesta zona hi ha elements decoratius i funcionals (quadres, plantes, sofàs, aplics...) dels quals manca la zona de servei. A més, la «més senyorial» es distingeix clarament de la zona de servei espacialment: es pot accedir als pisos per qualsevol de les dues sense passar per l'altra i ni tan sols veure-la, ja que només comuniquen per dues portes diferents que si estan tancades, com passa sovint, queden excloses mútuament. L'accés a la porteria des del carrer ja marca la diferenciació, perquè la porta principal, doble, gran i de bona fusta, rep vistósament el visitant, mentre que la de servei, blanca, petita i de fusta corrent, queda arraconada en un costat, i també perquè l'entrada principal té un rebedor ampli i bonic amb sofà, plantes, uns quants elements decoratius i colors serens però vistosos, mentre que l'accés per la porta de servei manca de qualsevol dispositiu d'acolliment i es limita a oferir una rebuda asèptica de parets blanques la pulcritud de les quals només es trenca amb l'eventual taca de l'últim «accident» en les tasques de servei. D'altra banda, a la zona «més senyorial» també hi ha algun element exclusiu respecte de la de servei, com ara la sauna, usada escassament des del principi, raó per la qual s'ha convertit en un traster teòricament –però no pràcticament– provisional a què s'accedeix per un ampli rebedor-distribuïdor subsidiari del principal, que comunica aquest últim amb la sala noble (la «bona», la «dels grans»), amb el passadís de la zona de servei (per una doble porta, l'una rere l'altra, com si es tractés d'aïllar tant com es pugui ambdues zones) i amb la sauna mateix.

Potser el que marca més aquesta diferenciació «de classe» són les sales que hi ha en ambdues zones. És significatiu que «la dels nens» sigui en la zona de servei. La «dels nens», que fins fa uns quants anys era la «sala del ping-pong» –i en realitat, avui encara ho és per a la majoria dels veïns i per a en Román, no per al con-

serge titular, en canvi— perquè hi havia una taula per a la pràctica d'aquest esport, és més aviat modesta en comparació de la «dels grans». La primera té les parets recobertes de moqueta, tal vegada per prevenir les taques del calçat dels nens i coses similars, i ara que ja no hi ha taula de ping-pong només té tres tauletes i unes cadires d'allò més normals, dues per a nens. En canvi, la sala noble (la «dels grans») té el terra de marbre, les parets recobertes de fusta i adornades amb quadres, i dues grans portes corredisses de vidre —unes portes d'un vidre enfosquit per fora que també són a l'altra sala— que donen al jardí i a la piscina; també hi ha una barra de bar, un parell d'acollidors sofàs amb taula de centre i catifa il·luminats amb un elegant llum de peu i dues taules per al joc de cartes. Com hem dit, la «sala del ping-pong» serveix principalment per a l'esbarjo dels més petits i la sala noble, per a les reunions de la comunitat; de vegades també serveix per a l'estudi als estudiants de batxillerat i als universitaris de l'escala, i d'altres va bé per a les seves festes d'aniversari o per als sopars de Nadal.

Filtres

Generalment, el nombre de filtres a franquejar abans d'arribar al peu de l'escala o de l'ascensor és més gran en les porteries que tenen taulell que a les que no en tenen, on sovint es limita a uns intèrfons que permeten obrir la porta des dels pisos, així com fer preguntes que normalment anirien adreçades al porter o al conserge. En canvi, el nombre de filtres pels quals s'ha de travessar per arribar fins als espais de recepció de les finques amb porteries amb taulell acostuma a ser superior. De vegades, cal superar una primera reixa, pujar escales i creuar una esplanada jardí. Més freqüentment, la finca es distingeix de la vorera per un passadís cobert o algunes escales abans d'arribar davant de la primera porta —de vegades, l'única—, al costat de la qual es troben uns intèrfons molt poques vegades connectats amb els pisos de mane-

ra mecànica. Això obliga els veïns a baixar si el visitant no té les claus per obrir la porta d'entrada en absència de l'EFU, ja que quan el porter o el conserge acaba el seu horari laboral, tanca les portes d'entrada. Aquest *tancar* significa expressament «tancar l'edifici». Com que l'interfon solament funciona per trucar als pisos i no serveix per obrir des de dalt i com que l'EFU no és físicament a la porteria, l'edifici es tanca literalment.

Un cop superat el primer llindar, el visitant sovint ha d'obrir una segona porta –de vegades també amb interfons– abans de penetrar al vestíbul. En el vestíbul, finalment, ha de justificar la seva presència en l'immoble a l'EFU. Si és la primera vegada que s'hi presenta, difícilment s'evitarà la pregunta rutinària *a on va?*, i si en la resposta no dóna unes referències conegudes pel porter o conserge, l'accés a l'ascensor o a l'escala li serà denegat.

L'organització interna d'aquestes entrades és relativament complexa i cadascuna té unes especificitats; fins i tot els taulells tenen aspectes molt diversos, però tots són ben visibles i generalment estan ubicats en llocs estratègics per vigilar els fluxos dels qui entren a l'edifici i en surten. De vegades són una taula senzilla amb una cadira o prenen l'aparença d'una mena de tanqueta oberta o totalment tancada amb finestretes de vidre per poder observar els moviments del *hall* d'entrada.

Taulells oberts i taulells tancats

La primera sèrie de fotografies ens presenta uns taulells que hem qualificat d'oberts, mentre que en la segona són taulells més aviat «tancats».

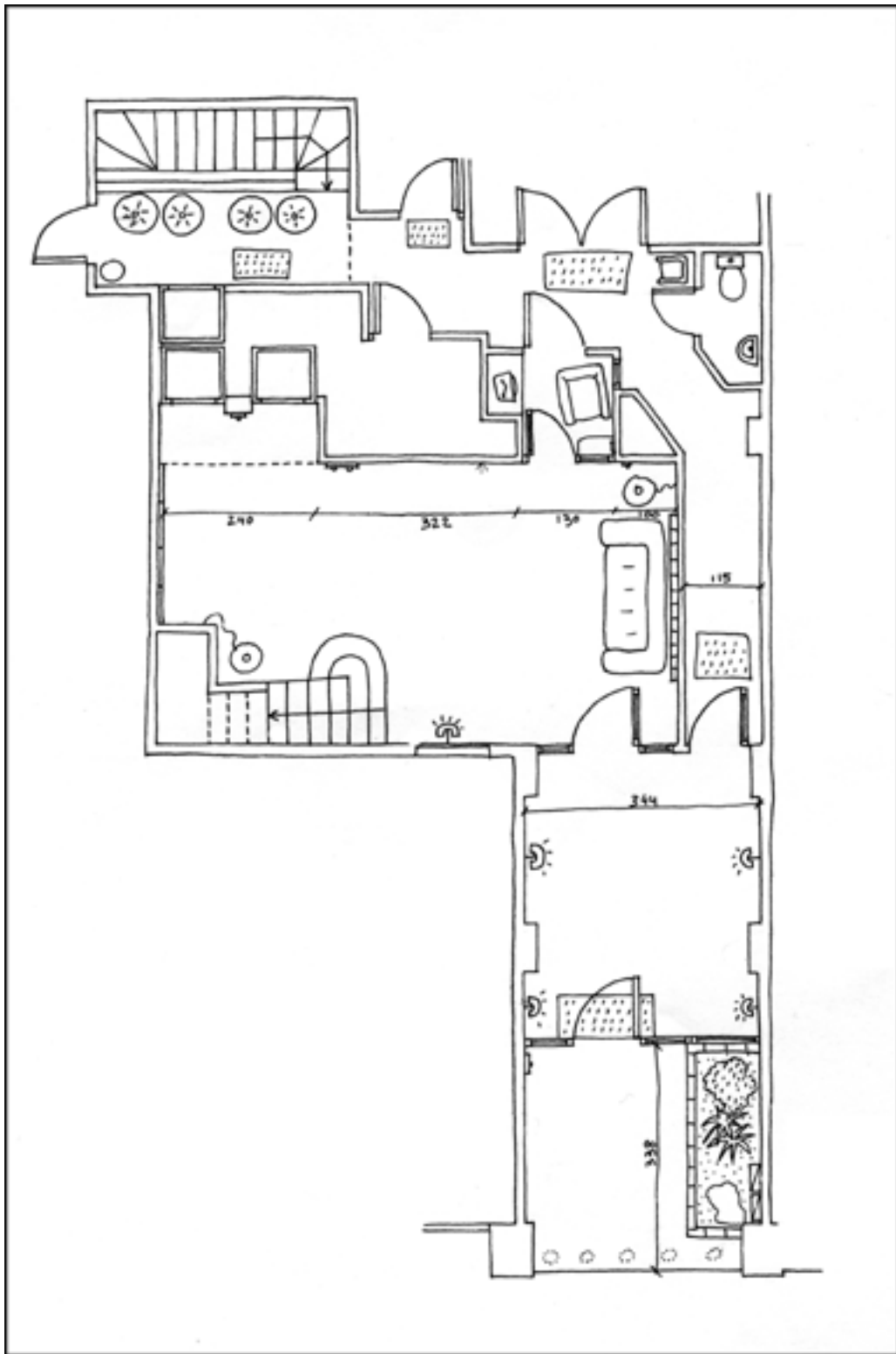
És interessant fer notar que quan l'espai està tancat, mai no hem trobat cortines penjant dels vidres. No obstant això, els taulells tancats que tenen una estranya semblança amb els antics quioscs del segle XIX i de principis del XX permeten amb més faci-

Porteria 27.

litat una personalització de l'espai que no pas els taulells oberts, on molt poques vegades hem trobat elements personals; per exemple, a la porteria 27, a la paret oposada a la porta d'entrada hi ha el taulell del conserge: un petit espai tancat amb una porta que havia estat de fusta, ara està tallada pel mig i té la part superior de vidre, que permet al conserge tenir visible la porta d'accés a l'edifici des de l'interior de la consergeria. Una cadira, una taula i una prestatgeria amb llibres és tot el que cap dins la consergeria, un espai reduït i decorat amb fotografies de l'esposa i del fill del conserge. També hi té un calendari, un panell d'intèrfons, el diploma oficial del curs de prevenció de riscos laborals i un horari amb les tasques setmanals.

La descripció següent és la de l'espai assignat al porter d'un edifici construït entre els anys 1959 i 1961, situat a la part alta de

Porteria 3.

la dreta de l'Eixample (porteria 3). L'habitatge és interior i té unes dimensions raonables. Està situat darrere d'una mena de «despatx» o el que fins ara hem anomenat *taulell tancat*, però no hi ha comunicació directa entre tots dos espais, ja que estan separats pel passadís de l'entrada de servei. El «despatx» és estret i té dues portes, una que dóna al *hall* principal d'entrada i l'altra que dóna al passadís de l'entrada de servei. Hi caben una cadira, diversos taulers, una petita fusta que serveix de taula i poques coses més. El porter s'hi va instal·lar un televisor i una ràdio. En un dels taulers hi diu en lletra d'impresió alguna cosa com *cosas por hacer* i hi té uns quants papers enganxats. A la paret del davant i al costat dels interfons que li permeten comunicar-se amb els veïns, el porter hi ha penjat un petit termòmetre i algunes claus. Quan hi és, la porta que dóna al *hall* està oberta i quan se n'ha s'absentar, la tanca i hi enganxa un rètol escrit a mà que indica on el poden trobar. No hi ha res de particular, llevat d'un timbre situat a la dreta de la porta d'entrada, on diu *portería* en lletra d'impresió i majúscula per indicar l'existència d'aquest servei. Aquesta és la fisonomia arquitectònica del lloc que dóna la pauta a l'existència d'una porteria.

En aquesta porteria, la presència del televisor i de la ràdio, criticada pels EFU de les porteries del costat, que, segons diuen, dóna una mala imatge de la professió, i la manera com el porter es justifica les absències amb rètols enganxats al vidre de la porta del «despatx» ens recorden el funcionament de les porteries sense taulell que hem visitat. Tanmateix, la separació nítida, no forçosament física sinó més aviat mental, d'aquest espai de l'habitatge adjacent amb la seva funció i la relació que el porter manté amb l'habitatge esmentat fan que les seves condicions de treball s'assemblin més a les dels empleats en porteries amb taulell que no pas a les d'EFU que treballen en porteries sense.

També hem observat que a les porteries que tenen un taulell tancat, els EFU acostumen a estar asseguts darrere del taulell més

sovint que els que en tenen un d'obert. Aquests poden optar per altres llocs estratègics per vigilar l'entrada; per exemple, a les porteries 8 i 26, el taulell està encastat al costat de l'ascensor principal, de manera que si el conserge s'hi assegués al darrere veuria tot veí que entrés a l'edifici per la porta principal. Hi ha un parell d'estances petites que, bàsicament, serveixen als EFU per canviar-se de roba si cal, dipositar-hi les seves coses i endreçar els diaris i la correspondència que han de fer arribar als veïns, i qualsevol objecte, recanvi, etc. de l'edifici. No obstant això, un dels conserges que hi treballen els caps de setmana es queixa que el taulell no és un bon lloc per a la feina, ja que, a més de ser un «forat», per dir-ho d'alguna manera, queda lluny de la porta principal i no és pràctic per obrir la porta al veí que ve del carrer, un servei que acostuma a oferir quan ja ha acabat les tasques habituals de la porteria. Diu que «el forat» potser seria més útil si disposés d'un botó automàtic per obrir la porta principal a distància, *«pero como a los vecinos les da igual...»*. Per això, en lloc d'estar-se allà, normalment s'asseu en una còmoda cadira al costat de la porta i dins la porteria, des de la qual controla les dues entrades a través d'un vidre (la principal i la de servei) i pot «saltar» fàcilment per obrir la porta si escau (vegeu més amunt, p. 106-107, l'aixecament de la porteria 8).

Tal vegada l'estatus poc clar dels taulells oberts no incita a un ús tan convencional com el que es fa dels tancats i no permeten gaire convertir aquesta zona en un espai privat. Hem constatat que aquest espai planteja als mateixos EFU però també a l'investigador-observador un problema de denominació: *de barra, taula, despatx...?*

Clourem aquest apartat amb un reflexió sobre aspectes metodològics. Ens ha semblat més fàcil passar una estona en les porteries sense taulell que en les que en tenen, ja que les primeres permeten estar amb el porter sense ser vistos necessàriament pels veïns. En canvi, les entrevistes amb els EFU que treballen en el

segon tipus de porteria han creat més distorsió en el funcionament «natural» de la porteria, ja que les hem fet en el passadís d'entrada, a la vista de tots els veïns. Sembla més estrany quedar-se durant llargues hores en un sofà que gairebé ja no utilitza ningú que no pas quedar-se en una porteria mixta on no ens veuen els veïns, sinó que ens senten sense que els sigui estrany, ja que els veïns saben que el porter o la portera acostuma a tenir visites per fer-li companyia, i fins i tot consideren aquest espai com un espai privat a què no tenen dret a entrar.

¿És un error el fet de dir que les porteries amb taulell són aparentment més públiques que les porteries sense? ¿Els espais privats o públics estarien molt més delimitats amb un taulell? ¿Es pot considerar aquest com un àmbit clarament públic, de tothom i obert a tothom? En canvi, la porteria sense taulell i amb cortines per preservar-ne la intimitat, ¿seria més íntima, més privada?

3. ELS MECANISMES PER APROPIAR-SE L'ESPAI DE LA PORTERIA I ELS LÍMITS DEL CAMP D'ACCIÓ DELS EFU

El fet que siguin a les porteries amb taulell o sense revela una apropiació clara de l'espai de les porteries pels EFU, i a vegades a través dels seus gestos i les seves accions els EFU poden voler una porteria, a pesar de tenir certes característiques arquitectòniques, en una categoria diferent de la que se li podria atribuir a primera vista.

Aclarim aquesta idea amb l'exemple de la porteria 9, que es pot incloure en les porteries sense taulell a pesar de tenir-ne un. Efectivament, la configuració d'aquesta porteria –té el taulell just davant la porta de l'habitatge des d'on la portera vigila les entrades i sortides– i la manera d'utilitzar aquest espai per la portera la fan atípica per a la nostra classificació ja que oscil·la entre les dues categories establertes.

De fet, la part que va des del taulell fins a l'habitatge pot ser considerada de la mateixa manera que el *hall* rebedor mencionat abans, ja que aquest espai és considerat per la portera com una extensió del seu habitatge. Per a ella, és un apèndix de casa seva, perquè creu que el manteniment de l'espai que té fora de casa seva fins al taulell implica, en un cert sentit, un dret sobre l'espai:

*«-¿Este espacio que tenemos acá, lo considera su casa?
-Hombre, y tanto, sí. Lo friego cada día, y cuántas veces. Porque hay obras diferentes, unos hacen el baño, la pieza, la cocina, considero que es mi casa».*

La neteja o els petits arranjaments que un fa al *hall* de la finca donen dret a apropiar-se'l una mica més. Un altre exemple ens ve d'una altra portera:

«A veces hay una rascadita en una pared, pues me voy con el Aguaplas, lo tapo y luego lo pinto... Que eso no es faena de portera, pero bueno, quizás al hacer tantos años que vivo aquí, es como si fuera mi casa ¿sabes? Entonces yo lo trato como si fuera algo mío» (portera 4).

Un altre senyal d'aquesta apropiació de l'espai, i tornem a la portera 9, és el gerro de flors de plàstic que l'Alicia va col·locar sobre un dels laterals del taulell. Aquest gerro és molt criticat pels veïns, però a pesar de les crítiques, ha estat allí durant més de deu anys. En preguntar-li pel gerro, confessa:

«Son unas plantas de plástico, que las puse yo..., son de plástico, pero mi dinero me han costado, eh... [rialles]. Años que las puse. «Eso es una mierda...», me dicen. «Ah, eso es cosa suya»; si no quieren poner un duro. Si hace treinta y seis años que no pintan la escalera [rialles]».

Així, els gestos i els objectes poden convertir en privades certes zones de la porteria o del *hall* d'entrada. Aquesta manera d'actuar no és pròpia, exclusivament, dels EFU, sinó també dels veïns. La Sonia (porteria 25) explica que uns veïns tenien el mal costum de deixar objectes diversos (bicicletes, caixes, etc.) darrere de l'escala i d'exclamar-se si se'ls hi retreia: «*Era como si fuera el sótano de ellos. Incluso cuando se mudaron dejaron cosas ahí detrás*».

Poques vegades els veïns es responsabilitzen del lloc. Com escriu Sansot, «el conceben com un espai que va més enllà del seu control i on els altres exerceixen la seva mala voluntat» (1973: 322); en cas de tenir un servei de porteria, la persona contactada és qui se sent responsable del que hi succeeix. Podem dir que la manera que tenen els veïns d'apropiar-se l'espai són els gestos més aviat destructors (embrutar, deixar objectes voluminosos, trencar elements de la finca o impedir-ne el bon funcionament), mentre que els dels EFU són reparadors; per exemple, en Pere (porteria 1) diu que té guardats alguns cendrers que pot deixar a algú si li ho demana mentre espera. Al *hall* d'aquesta entrada no hi ha gerros de flors, ni quadres a les parets, ja que, si n'hi hagués, desapareixerien, segons diu el conserge. En Pere explica que un cop un veí va canviar els cendrers, quan encara n'hi havia, per un centre de taula vegetal (plantes o flors). Aquest centre de taula el va guardar, ja que «*algú altre podria emportar-se'l, també*» (porteria 1). En aquest cas, el conserge fa seus els objectes del *hall* o, si més no, se'n considera responsable.

Si fins ara hem vist que els EFU s'apropien l'espai d'entrada de la finca on treballen, tot seguit veurem que aquesta apropiació sovint inclou la totalitat de l'edifici, ja que acostumen a conèixer minuciosament no solament la configuració del *hall* d'entrada i els espais comuns, sinó també els detalls de cada pis de la finca; per exemple, el conserge de la porteria 1 coneix perfectament les característiques físiques de l'immoble; construït fa trenta anys,

està compost per dues escales i quaranta pisos dividits en vuit nivells. Els pisos de l'escala A mesuren, aproximadament, cent cinquanta metres quadrats i els de l'escala B, noranta metres quadrats. Tot i que les característiques arquitectòniques de la finca semblen no importar-li, aquells elements relacionats directament amb l'exercici de la feina no li passen per alt. En parlar sobre l'estructura dels espais pels quals es mou al llarg de la jornada laboral, detecta les zones que li obstaculitzen la feina; un exemple d'això són les finestres, que, sense cortines, fan del vesíbul un lloc inhabitable a l'estiu.

El coneixement de la configuració de tots els pisos és degut a les diferents activitats que el porter o el conserge duu a terme diàriament. La distribució dels periòdics o del correu, porta a porta, les reparacions d'urgència a domicili, els petits favors que es fan als veïns (sintonitzar l'antena de la televisió, anotar el que diuen els comptadors de la llum...) o el fet d'haver d'ensenyar els pisos de lloguer creen aquesta familiaritat amb els espais de la finca.

Però a més de conèixer l'espai construït, coneixen la vida quotidiana de l'edifici:

«Siento los pasos, los que bajan por las escaleras, los que entran y salen. Los que salen ahora. Usted no me dice adiós, no me dice buen día, me es igual, porque yo en el pisar ya sé quién es. ¿Entiende lo que le quiero decir? [Rialles] Aunque usted no vuelva la vista para atrás, yo ya sé quién ha bajado y quién sube. Eso no me lo quita nadie porque son muchos años. Me puedo equivocar. Le juro que... Mire, hay una señora que baja para hacer un poco de ejercicio andando. A lo mejor yo misma estoy ahí [a casa seva], tomándome la leche o una pastilla y digo: «Ha bajado la señora Rita», digo yo pa mí. Se vuelve y me dice: «Buen día, señora Alicia»... Es que son muchos años» (portera 9).

Una altra portera diu que reconeixia els veïns per la manera de

baixar les escales quan l'ascensor era només de pujada (porteria 25). Podríem pensar que en introduir maquinària –per exemple, els ascensors– es perdé informació sobre els fluxos dins l'escala. De totes maneres, una reflexió de l'Alicia (porteria 9) invalida aquesta hipòtesi:

«Aquí vienen los padres, los suegros, los cuñados, las hijas. Pero si viene una persona que no he visto nunca, mi obligación es decirle: «Oiga, por favor, ¿a qué piso va?». Pues «voy a tal sitio», y yo vigilo, que por el peso del ascensor yo ya sé si va al tercero o al cuarto».

Malgrat que molts afirmen que el que succeeix portes endins ja no els pertoca, sovint tenen un cert coneixement de la intimitat dels veïns. Un diu que, per eliminar molèsties als veïns i com que no li agrada que quedi penjat a l'ascensor el paper on s'apunta l'estat del comptador de la llum, ell l'agafa i passa pis per pis per fer-ne la lectura. Reconeix que això no entra en les seves obligacions, però a ell no li implica gaire esforç i, a més, per una part, acontenta el treballador de la companyia elèctrica, perquè ja ho té tot fet quan arriba, i, per l'altra, acontenta els veïns, perquè així no s'introdueixen intrusos a casa seva a una hora en la qual se'ls podria trobar en situacions que algú podria considerar «estranyes» (en barnús, tot just llevat, sense perruca, etc.) En canvi, com que tenen molta confiança amb el porter, no els molesta que aquest passi d'hora al matí estiguin com estiguin.

Un altre exemple d'aquest coneixement íntim de la vida dels veïns ens ve a través del testimoni d'un conserge que, comentant amb la investigadora una discussió que va donar-se entre dos veïns, palesa un domini dels hàbits nocturns d'alguns veïns; si no coneix exactament l'estructura del pis del qual es tracta, descriu amb bastant detall les modificacions aportades a l'estructura inicial:

«Pero si los vecinos van a sus casas, tienen sus cosas y no te fastidian, porque, a ver, ¿qué ruido puede hacer un váter, eh?, si fuesen a última hora muchos de familia, pues se tirarán toda la noche entrando y saliendo, pero este matrimonio que sólo está esa chica, y se ve que hubo un váter que..., que se lo pusieron en la habitación, para por la noche no ir al otro cuarto de baño, porque como esos pisos son grandes... ir de una punta a la otra porque la habitación estará al otro lao o yo qué sé, no sé cómo será eso; entonces, ya de por sí en vez de... Uno se negó a que pusieran un desagüe por el patio que no fuera el que ya había, ¿sabes? Entonces tuvieron que poner un motor en el váter con un tubo que eleva [...], eh, que se ve que hay una tubería que eleva [...] por no sé donde y la lleva a la otra punta, al otro desagüe del otro váter».

A través de les converses diàries amb els veïns, els porters i els conserges, fins i tot si no hi mantenen una relació d'amistat, estableixen vincles afectius forts amb molts d'ells; per exemple, el conserge de la porteria 12 explica que la relació no és la mateixa amb tots; n'hi ha alguns a qui no veuen mai per l'escala, perquè no coincideixen en l'horari, i d'altres, sobretot la gent gran, que cada cop que entren i surten s'aturen a explicar-los a on van o d'on vénen, o tot el que en aquell moment els vingui al cap. Així, doncs, els conserges i els porters coneixen amb profunditat la quotidianitat d'alguns veïns, cosa que els permet entrar en la seva intimitat més secreta. Com deia un informant entrevistat per l'equip francès,³⁹ en moltes finques podrien «*hacer divorciar a todo el edificio*» sota la seva custòdia. Un altre porter, aquesta vegada barcelonès, diu:

39. La recerca s'ha emmarcat en un estudi més ampli que té com a objectiu comparar la situació dels conserges i porters en diverses ciutats europees (París, Oslo, Londres i Barcelona). L'equip francès de l'IPRAUS (Institut Parisien de Recherche, Architecture, Urbanistique, Société) n'ha estat l'impulsor inicial.

«Este puesto de trabajo es un puesto de trabajo que se conocen muchas cosas, se saben muchas cosas y hay que hacer, como decíamos el otro día, hacer como los tres monos: ver, oír y callar, y eso al mismo tiempo lo agradecen porque a nadie le gusta que vayan contando sus historias y sus cosas» (portería 16).

Del moment que són responsables de l'espai de la portería, els EFU habitualment en fan un ús que en podríem dir, fàcticament, *privat* pel que fa al seu control; per exemple, el conserge de la portería 8 usa freqüentment pronoms amb relació a la seva feina: *«No me dejes esto aquí»*, *«me han ensuciado esto otro»*, *«no me juegues a pelota que no se puede»*. Una altra portera parla de *«mi portería»*; a més, diu que aquí és ella la que s'encarrega de fer respectar les regles de convivència: *«Aquí mando yo»* (portería 15). A la portería 24, el control de la gent que entra a la portería i en surt és força intens; sembla que això obeeix més a la voluntat de la portera que no pas a la prioritat ferma de la finca. D'alguna manera l'Esmeralda «ha fet seu aquest espai» i, per tant, qui hi entra per transgredir-lo ha de ser conegut per ella.

Els conserges i els porters s'apropien l'espai de vigilància, la portería i la consergeria, i cedeixen l'espai restant, com si es tractés d'un escenari, al pas d'estadants i de persones alienes a l'immoble, que seran observats. Aquest model de vigilància, que té un efecte panòptic i que situa l'observat en un estat de visibilitat total sigui on sigui l'observador, és el que es troba a la portería portada pel senyor Juan (portería 6), on qualsevol individu que hi accedeix és observat per una mirada projectada des de l'interior de la portería; sempre que ho considera necessari, el porter demana a qui entra el nom i el pis del destinatari de la visita. Si el que travessa el llindar de la porta d'entrada a l'edifici és un veí, s'estalviarà les preguntes i segurament tota l'atenció es focalitzarà en l'observació dels comportaments i comentaris, novament seguint l'estil de vigilància panòptica; en aquest cas, l'individu no

se sent observat a causa de la quotidianitat i familiaritat de la situació.

Aquest control rares vegades es limita a l'interior de la finca. Acostuma a estendre's cap a l'exterior, de manera molt evident a les porteries on l'EFU s'aplica a netejar un tros de la vorera i també quan els porters i els conserges vigilen els moviments des de la porta d'entrada asseguts en una cadira o drets al llindar de la porta, o de manera menys ostentosa quan el porter o la portera i els seus familiars circulen per l'espai públic que hi ha al voltant de l'immoble. A la porteria 1, per exemple, l'àrea de l'esplanada i la piscina són, aparentment, zones de trànsit lliure a les quals qualsevol persona externa pot accedir directament des del carrer. Però això no significa que pugui ocupar aquest lloc a pler, ja que el fet que el conserge (en Pere) hi circuli i l'actitud del vigilant fan que el visitant sigui abordat i interrogat immediatament sobre el perquè de la seva visita. «*Algo que se aprende a fuerza de verlo*», diu en Pere per referir-se a un sistema de categorització a partir del qual el porter negocia amb aquestes persones externes l'entrada i les condicions d'accés a l'immoble i a la seva comunitat de veïns.

Hi ha, per tant, un exercici informal de la feina de porter que es duu a terme més enllà de l'espai físic reduït de l'edifici. A més, moltes vegades el coneixement dels EFU no es limita al seu edifici. També saben qui viu i qui no viu als edificis que hi ha al costat del seu a través de les xerrades amb els altres EFU de la zona o, a falta d'aquests, conversant amb la gent del barri.

Un altre exemple ens l'ofereix l'Esmeralda (porteria 24), que es denomina a ella mateixa «*el bicho de la plaza*». La gent que va amunt i avall passant per davant de la porta de l'edifici acostuma a parar-s'hi i xerrar una estona amb la portera. L'Esmeralda no està gairebé mai asseguda a la cadira que té fora de la porta de la porteria, tampoc no té taulell ni cap element identificador; s'està al llindar de la porta de l'edifici o a la vorera. Això fa que tingui

un «control» constant no solament de les entrades i sortides de l'edifici, sinó també dels moviments de la plaça. La plaça de què parlem és un lloc representatiu de Barcelona, de confluència de carrers importants, però que, tot i això, ha mantingut un cert caràcter «tancat» per la seva construcció, la qual cosa permet establir una relació més quotidiana i fluida amb els qui hi passen.

Ser «*el bicho de la plaza*» significa, per a l'Esmeralda, ser un punt de referència, i el que la satisfà és que ho és no solament de l'edifici on gestiona l'àmbit privat i el públic, sinó també d'un espai ampli com la plaça. Aquest paper a la plaça, ampliada als voltants, s'esdevé des del moment en què l'Esmeralda l'observa i la mira; en aquest moment la plaça es torna espai públic, ja que es defineix a través de la mirada de l'Esmeralda com «el fora» des d'on és ella. La portera és el dins, l'espai privat, i, per tant, tot el que l'envolta esdevé públic en el moment en què ella hi diposita una mirada, que per a molts és de control, i per a d'altres és una raó de confiança que ho faci; en tots els casos, els seus ulls construeixen un espai més en aquest joc de dobles, d'espai públic i privat, i en aquest cas es juga al dins cap enfora.

Per a l'Esmeralda, el seu control de l'espai no és el producte del control físic que hi exerceix, sinó de la capacitat d'establir relacions, pactes amb els qui l'envolten, ella i l'espai que representa: la porteria. Amb la mirada de prop i de lluny, ella estableix i determina qui se li pot acostar i qui no, i, per tant, qui es pot acostar a l'edifici i qui no; amb la mirada fa sentir als que són mirats quin és el lloc per on poden passar i quin és aquell per on no poden passar. L'Esmeralda és portera no solament de l'edifici, sinó també de la plaça; per saber-ho només cal observar-la una estona.

A la tarda, passejant pels barris alts de Barcelona i observant les entrades de les porteries aparentment no vigilades –perquè en aquelles on els EFU estan parats davant la porta d'entrada ja

solen dissuadir el transeünt de donar una ullada a l'interior—podem experimentar com els EFU, generalment asseguts darrere del taulell, ens tornen la mirada i ens fan sentir com si ens haguéssim permès mirar quelcom privat. Així, com en altres àmbits (neteja, amistats, relacions coridals), els vincles que els porters i els conserges estableixien amb la mirada o l'absència d'aquests defineixen l'edifici i els seus espais com a més aviat públics o més aviat privats.

4. L'ESPAI DE LA PORTERIA COM A REFLEX D'UNA URBANITAT CANVIANT

Com han escrit diversos autors (ARIÈS, 1987; NOSCHIS, 1984; ELEB, 1998), a partir del moment en què la família nuclear comença a imposar-se com a model de la societat burgesa, les categories espacials també prenen un sentit més marcat, sobretot el caràcter intermediari de l'espai semipúblic, que esdevé essencial en qualitat de filtre protector de l'àmbit domèstic.

Actualment, la societat urbana es caracteritza pel signe de la mobilitat i, per als habitants més involucrats en sistemes relacionals desterritorialitzats, les sociabilitats depenen poc del teixit social que envolta/encercla el domicili (GRAFMEYER, 1998: 352). Les relacions de veïnatge són menys valorades que en altres èpoques. Les actituds que predominen són més aviat les de reserva i de distanciament. «*En aquesta indiferència possible*», escriu Ascher (1995: 322), «*però no necessària es construeix la "urbanitat" metropolitana, entesa com el context social i físic que, en maximitzar la llibertat de cadascú, permet la possibilitat als veïns de compartir o no llocs, pràctiques i opinions.*» En aquest context, la vida de barri sovint queda reduïda a un teló de fons, un espectacle en el qual els habitants cada vegada participen menys. «*Les voisins voient de moins en moins*» (ASCHER, 1995: 149). Els veïns cada vegada «veïnen» menys, ja

que les relacions socials tendeixen a establir-se cada cop més a una altra escala.⁴⁰

Ens podríem preguntar si en el context actual el porter i el conserge són pertinents. Algunes persones entrevistades informalment sobre els avantatges i els inconvenients de tenir algú a l'entrada de l'edifici consideren que el porter i el conserge evoquen una altra època; una persona fins i tot explica que la molestava conviure amb un empleat com aquests i que es va quedar molt contenta quan es va decidir que ja no es contractaria ningú a la finca, perquè considerava que eren d'un altre nivell social i que no tenien res a veure amb la zona.

Sabem que en altres països (França, Suïssa, Anglaterra, etc.) els EFU han estat reintroduïts per decrets governamentals a fi de lluitar contra el que s'acostuma a anomenar *violència urbana* o *esfondrament dels vincles socials*. Passarà el mateix a Barcelona? Sembla poc probable, ja que aquesta feina és més propia dels barris d'alt *standing*.

Aquesta «*vecindad alquilada*», segons l'expressió de J. Jacobs (1973: 43), ¿permetrà a la urbanitat que s'imposa evitar l'esmicolament de la metàpoli que evoca Ascher (1995: 151)? ¿Aquesta figura urbana facilitaria una certa cohesió en l'edifici? ¿Afavoriria les solidaritats?

També ens podríem preguntar si en aquesta nova sociabilitat emergent que ja no es basa en la proximitat però sí que en el moviment, la figura del conserge s'hi correspondria més, atès que no viu en el seu lloc de treball, ja que hi és com un personatge respecte del qual es té la sensació de poder-lo esquivar més fàcil-

40. Aquesta actitud de distanciament amb l'entorn proper no és nova, ja que Simmel, a l'inici del segle xx, ho postulava. Escrivia que no tenir sociabilitat amb els seus veïns geogràfics era una civilitat de la ciutat, un dels seus potencials. El que potser és nou és la perfecció actual dels mitjans de comunicació, que accelera encara més les mobilitats i, per tant, permet dependre cada cop menys del seu entorn immediat.

ment que un porter, sense perdre els avantatges de la professió. Sense ser tan anònims com els substituïts ocasionals o les persones contractades per empreses de neteja i de seguretat que no sempre són enviades al mateix lloc i que, per tant, coneixen molt poc els veïns, ¿la seva feina seria més apreciada que la dels porters? Això és el que sembla que van pensar els habitants de diversos edificis de la zona alta de Barcelona, que, amb el pretext d'estalviar, havien substituït els porters que treballaven en diversos edificis per un servei de neteja i un de vigilància comuna en unes quantes finques contractant-los a dues empreses diferents. No obstant això, poc satisfets d'aquesta experiència, han tornat a considerar la seva decisió i actualment pensen contractar conserges per a cadascun dels edificis.

5. Categories socials de la modernitat

Joan Bestard, Gastón Bosio, Pilar Díaz, Gerard Horta,
Mar Margall, Nadja Monnet, Flora Muñoz,
Gabriela de la Peña i Pablo Romero

En aquest capítol volem posar en relleu algunes de les maneres com es poden analitzar els porters i les porteries en qualitat d'institució i d'espai a través dels quals es pot copsar un conjunt de contradiccions i tensions de la modernitat, és a dir, volem fer veure com se situen aquests espais i aquestes persones morals en el centre d'un conjunt d'oposicions clàssiques en la modernitat. El que analitzarem aquí és com sorgeixen en la història els porters i les porteries en qualitat d'institucions a la ciutat i com se situen en el llinar de les oposicions següents: públic-privat, coneixement-secret, comunitat-contracte, formal-informal i ordre-desordre.

1. PÚBLIC-PRIVAT

El porter, podríem dir, és un personatge fins a un cert punt «estrany» a la resta de la societat, atès que reflecteix la liminarietat de la societat mateixa: «Ni és veí, ni és transeünt». Està situat en el llinar de dos mons, l'espai pròpiament domèstic dels veïns de l'edifici i el pròpiament públic del carrer on està situat l'edifici. Els espais que el porter controla són espais de trànsit i el que efectivament controla el porter és el trànsit de persones i coses que hi ha entre el carrer i els apartaments, entre l'espai domèstic privat de cada veí i l'espai públic del carrer, on hi ha persones i coses que transiten, com hem analitzat més amunt. Un és, apa-

rentment, un espai estable (condició de la intimitat) i l'altre és un espai dinàmic i en moviment (condició del canvi de la vida pública). El porter i la porteria se situen al bell mig d'aquestes dues categories. El seu espai és un espai de trànsit que el porter converteix en espai de referència tant per als veïns com per als transeünts. Per això domina un espai que ni és públic ni és privat; un espai que adquireix formes diferents, on hi ha passadissos, bústies, escales i ascensors, i també un conjunt de signes de domesticació d'aquest espai.

A les porteries de l'Eixample i de la part alta de la ciutat hi predomina la presència de plantes i flors que fan de llinard entre els dos espais i que ens introdueixen en una certa representació de la vida familiar a l'interior de l'edifici per mitjà de la natura domesticada, moltes vegades de plàstic. Les plantes i les flors són il·luminades per llum de neó o bé tenen la companyia d'un tresillo i un mirall o un quadre d'un paisatge, tresillo que normalment és poc usat per la gent que hi passa. Què és més representatiu de la de l'àmbit domèstic familiar burgès que l'escena del tresillo? A les porteries de Ciutat Vella i a les porteries més antigues l'espai del porter acostuma a ser fosc i petit, quasi limitat a les funcions de control del pas que es dóna entre l'espai del carrer i l'espai dels veïns. Aquí veiem més clarament la seva condició de no ser ni veí ni transeünt, encara que la seva presència és central per garantir el filtre de pas entre les categories de públic i privat. Les seves funcions de neteja, manteniment i expulsió de les escombraries clarament formen part d'aquesta categoria de mitjancer. Tot el que representa pol·lució i desordre surt a fora dels apartaments i de l'edifici gràcies al porter, a fi de garantir les condicions de l'àmbit domèstic. D'altra banda, les seves funcions de control de quines persones i coses entren, fan de filtre entre el qui circula pel carrer i el qui pot entrar a l'edifici. De fet, en les seves tasques el porter es converteix, utilitzant la idea de Turner, en una mena d'oficiant d'un «ritu de pas» quotidià. Delimita clara-

ment el que entra a l'edifici i el que en surt, converteix el transeünt en visitant o veí, i converteix els objectes que arriben a l'edifici en pertinences de cada veí.

Per il·lustrar aquesta idea analitzarem alguns elements derivats de l'observació d'un espai concret (porteria 12) i la informació obtinguda mitjançant les trobades amb el conserge que treballa en aquest lloc. A partir d'aquest cas concret podrem establir principis aplicables en altres «porteries de cap amunt», com les han anomenat els representants sindicals en el tercer capítol.

Un dels elements a analitzar és la funció de trànsit progressiu de l'àmbit públic al privat que ofereix l'espai semipúblic de la porteria. La porteria es pot dividir en quatre espais: el primer és l'immediatament anterior a la porta d'entrada a l'edifici, on trobem els interfons, que ens permeten comunicar-nos amb l'interior sense accedir-hi o traspasar directament el límit de la porta sempre que la consergeria sigui vigilada pel conserge. Aquest és, doncs, un espai obert en presència del conserge o tancat en cas contrari, fora del seu horari laboral o fins i tot en els moments en què es dedica a netejar les escales o a buscar les escombraries. Al migdia o quan marxa a la nit, també deixa la porta tancada amb clau, cosa que n'impedeix l'obertura mitjançant l'interfon:

«Cuando me voy cierro con llave; [la porta] lleva un seguro que por dentro se puede abrir pero por fuera no, entonces ya... Yo, de todas formas, le doy dos vueltas y si llama alguien de fuera que no sea vecino y pica a algún piso, tiene que bajar el dueño a abrirle abajo; si no, no puede abrir, de no ser que haya salido un vecino y la deja sin candar; entonces, sí puedes apretar el interfono y te abren. Pero siempre al mediodía y por la noche mi obligación es esa de cerrar con llave».

La consergeria és, doncs, la segona de les quatre zones en què es divideix la porteria i també és la més externa de les tres inte-

riors. Sovint recorda l'estructura de les sales d'espera o dels rebedors, amb un parell de sofàs i una tauleta entremig.

Si hem vist que a la primera zona de pas el mitjà de comunicació és l'interfon, que està a l'abast de tot ciutadà que necessiti utilitzar-lo, a la segona zona és el telèfon, que està reservat a la comunicació entre el conserge i els veïns; sigui com vulgui, el conserge fa d'intermediari entre el veí i la persona que s'hi vulgui comunicar.

Superada aquesta segona zona, sempre sota l'aprovació del conserge o d'algun veí, accedim a un espai intermedi caracteritzat per la presència d'un gran mirall. Aquest element és comú a moltes porteries i usual, també, en els rebedors de les cases. Podem relacionar el significat d'aquest espai amb l'últim moment que l'individu té per reconèixer-se i refermar-se en el pas de l'àmbit privat al públic i a la inversa. El carrer és l'espai dominat pel desconeixement mutu entre els usuaris i on l'individu confia en el seu aspecte per presentar-se (Delgado, 2002); en aquest sentit, el mirall de la porteria, com en altres casos el de l'ascensor, proporciona l'última oportunitat de preparar-nos abans de ser abocats a l'espai públic i representar un rol definit prèviament. Necessitem mirar-nos a nosaltres mateixos per tal de recuperar la identitat.

El trànsit de la tercera a la darrera zona ens endinsa en la intimitat de la porteria. Sense ser observats, passem per l'última de les zones i arribem fins a les portes de l'espai domèstic.

La porteria i el conserge fins ara s'han analitzat en el seu paper de filtre en la circulació de l'espai públic al privat. A continuació, tractarem de l'espai de filtre a la inversa, és a dir, en el trànsit del privat al públic. Per als veïns, és clar que la porteria és l'última barrera de l'àmbit domèstic i sabem, doncs, que la majoria d'ells no actuen ni van vestits al carrer com a casa. És possible trobar-nos algú en l'espai d'una porteria vestit amb una bata d'anar per casa o baixant les escales amb sabatilles, però generalment no

creua el llindar de la porta per sortir al carrer amb la mateixa indumentària.

Si bé la distinció entre l'àmbit públic i el privat sembla clara, el que ja no ho és tant és la identificació clàssica entre l'àmbit públic i l'espai exterior del carrer, i el privat amb l'espai domèstic. Cada cop és més usual observar accions privades en l'espai tradicionalment públic del carrer; a més, les noves tecnologies ens permeten exercir activitats socials des de la intimitat de l'àmbit domèstic.⁴¹

Tot i aquesta transformació progressiva, sembla que entre els dos espais encara es manté una línia infranquejable que justifica l'existència d'un espai intermedi de trànsit: la porteria. És evident que la protecció de la propietat privada i la seguretat física són elements que a priori exerceixen un paper fonamental en la construcció simbòlica d'aquest espai intermedi.

El paper del conserge i de la porteria consisteix fonamentalment a filtrar tot allò que entra a l'edifici o en surt; perquè això sigui possible i eficaç, cal que el conserge sàpiga determinades informacions sobre la vida i els costums dels estadants que componen la comunitat.

A continuació, utilitzarem una anècdota significativa que va succeir a la porteria 6 per il·lustrar un cas del que podem anomenar, seguint pronòstics de Baudrillard, *simulació de filtre simbòlic en l'espai físic de la porteria*. Els diumenges, dia de festa del conserge, la vigilància de l'edifici queda a càrrec d'un guarda contractat mitjançant una empresa de seguretat. Com que no sempre és la mateixa persona, el conserge entrevistat posa en dubte l'eficàcia de la vigilància d'aquestes persones, tot i que teòricament estiguin especialitzades en aquesta feina. Explica el cas d'una veïna a la qual van robar la cartera i les claus de casa un diumenge a la plaça Catalunya. Quan va arribar a casa, ho va explicar a l'agent de seguretat i li va demanar que estigués alerta en

41. Vegeu Echeverría, 1995.

l'accés d'alguna persona sospitosa a l'edifici. Conscient del seu paper, l'agent de seguretat li va contestar que, per ell, tots podrien ser sospitosos, fins i tot ella mateixa, que amb la seva actitud podria estar preparant una coartada. És, doncs, significatiu que l'agent contractat per proporcionar seguretat a l'edifici qüestionï l'eficàcia del seu paper com a filtre. Ell sap que no coneix els veïns de l'edifici, però, tot i això, està assegut a la consergeria uniformat amb la vestimenta de l'empresa de seguretat mirant tot aquell que li passa pel davant i amagant la incapacitat real de distingir entre els veïns o la gent aliena a l'immoble. Mitjançant la condensació de signes de la realitat d'algú que pot vetllar per la seguretat de l'edifici s'arriba a crear una simulació que funciona allunyada de la realitat.⁴²

2. CONEIXEMENT-SECRET

Per l'espai de la porteria, i en molts casos amb l'EFU mateix com a transmissor, hi circulen informacions sobre la intimitat de les persones que deixen de tenir sentit fora dels límits de la comunitat. Seguint la teoria que Ulf Hannerz exposa a *Exploración de la ciudad* (1993) sobre la funció del rumor, la comunitat de veïns d'un edifici, com qualsevol altra comunitat, necessita trobar una manera d'expressar i refermar les normes de funcionament i els valors del grup. Aquí és on entra en joc el «rumor», cosa que permet que els valors i el significat de les normes circulin i es reforcin mitjançant l'opinió de cadascuna de les parts que formen la comunitat. D'això se'n deriva que el rumor funcioni com a mecanisme cohesionador en qualsevol comunitat de persones i que

42. «No se trata ya de imitación ni de reiteración, incluso ni de parodia, sino de una suplantación de lo real por los signos de lo real. [...] Simular es fingir tener lo que no se tiene» (Baudrillard, 2002: 11-12).

perdi tot sentit fora de la comunitat. Per això la informació sobre la intimitat dels veïns que funciona d'element cohesionador en la comunitat perd tot sentit en l'àmbit públic del carrer.

Així, un dels estigmes contra el qual sempre han d'estar a l'aguait els EFU és el de la «xafarderia». La seva identitat es construeix, en certa manera, enfront de la «xafarderia». És un subjecte de qui se suposa que coneix el món privat i secret dels veïns i, per tant, es construeix a si mateix com aquell subjecte el coneixement públic del qual no es basa en el secret.

El seu coneixement privilegiat d'alguns aspectes de la intimitat dels veïns el situen en una posició precària, la qual cosa fa que la majoria de porters entrevistats vulguin ser molt cauts a l'hora de donar informació sobre ells mateixos. L'estereotip està a flor de pell. En vista d'aquests elements estigmatitzadors, les situacions informals de mediació obliguen a un joc constant d'intimitat i de distància amb relació als veïns i la gent que ve de l'exterior. Ser dipositaris de la circulació d'informacions de la comunitat de veïns i centre de relacions i converses d'aquesta comunitat també pot ser font de conflictes, de denúncies de favoritismes, del perill de ser titllat o de xafarder o de bocamoll davant del propietari.

Una de les característiques del coneixement en la modernitat és que el coneixement s'ha d'explicitar i fer públic. De què serveix un coneixement si queda en el secret? El coneixement és individual i es fa públic. Si el coneixement és així, implica que sempre abraça parts obscures que poden ser descobertes. Sempre podem descobrir aspectes nous, relacions noves, veritats noves, etc. Aquest coneixement, no obstant això, ha de respectar la intimitat de les persones. Si no és així, és una transgressió de la intimitat. Els porters se situen clarament en aquest model de coneixement de la modernitat: saben, però sobretot saben mantenir el secret. El fet que siguin completament en tots dos mons (saber social i secret privat) els converteix en aquest personatge híbrid

que és la condició de tot saber social. Es constitueixen a si mateixos enfront d'aquest coneixement secret que se'ls atribueix.

Aquesta idea de si mateix l'elabora en Manolo quan, en preguntar-li per l'actitud de la Mary amb relació al xafardeig i les possibles conseqüències d'això respecte als veïns, respon:

«Ella no dice nunca nada, ni de una, ni de otra. Incluso aquí han dicho: "¡La mejor portera aquí ha sido Mary!" Dice... Porque no ha habido... Porque, uy! Si cuenta cosas ella aquí... Lo que ha callao y no ha dicho nunca nada a nadie, ni a una ni a otra, y al revés quitaba: ... pues, mujer...» (porteria 15).

La Mary corrobora aquest estil en el moment en què afirma:

«Yo... no me meto en las cosas de los demás, ni me gusta el chafardeo. Tu me cuentas una cosa y se queda para mí. No voy nunca a decirle al vecino. "Uy que ha dicho esto...". No, porque eso es meterse y no pues, cada uno pues, me cuenta una cosa, y ah, pues... se queda aquí en casa. Me llevo bien con la gente».

Aquests «no decía nunca nada» i «lo que ha callao» són unes figures recurrents per parlar de l'actitud de la Mary quant al xafardeig. Per això, quan ella parla de la seva actitud, l'atribueix directament a trets personals i del seu tarannà. La personalitat de la Mary és la base que justifica i que nodreix aquest comportament: «Eso siempre ha salido, siempre, de ella».

En un altre moment, atès el curs dels conflictes que s'esdevingueren a l'edifici, comenta: «Ella siempre fue así. No le gusta meterse con nadie».

La Mary remarca aquest estil per diferenciar-se d'altres porteries:

«En otras porterías se pelean con porteros porque hay mucho jaleo, y

como yo, lo que me explican, lo que me explicas tu, o mi marido..., pero la gente de la calle, nada, y menos voy a poner a un vecino mal con otro y luego me ponen a mi, en el medio estamos todos, pues yo tengo el trabajo aquí. Soy buena y punto».

En definitiva, es defineix a si mateixa sobre la base de tres grans metàfores: no dir res, callar i no ficar-se amb ningú. Un grup de metàfores que es basa en la seva personalitat (sempre fou així, no li agrada ficar-se en les coses dels altres i ella mai no diu res). En definitiva, aquests tres atributs no sols metaforitzen l'informant, sinó que defineixen la tasca d'un porter.

En el cas que hem vist més amunt, la metàfora s'orientava envers el «si mateix», és a dir, es fonamentava en un derivat d'una manera de ser. Ara bé, hi ha un altre grup de metàfores en què l'informant emfasitza el desenvolupament de les activitats, per bé que acaba donant forma al «si mateix». Es tracta de la regió difusa de la creació metafòrica, en la qual la idea de si mateix es confon amb l'exercici de la funció. En poques paraules, tot parlant de l'anècdota el subjecte parla de si mateix.

Respecte de la pregunta si mai ha sentit que un veí tingués raó amb referència al xafardeix, la Mary contesta:

«Sí, pero yo no se la daba a nadie! Yo, tranquila. Yo no me quería meter en jaleo. Como te he dicho antes, yo trabajo aquí. A ver si me peleo con uno, me peleo con otro, estoy metida en el medio. ¡Que se apañen ellos! “Oiga, no haga así, no haga esto, no sea así...”. ¡Eso sí!»

Més endavant diu: «Yo, bien, normal... No oigo nada... No me ha contado nada nadie». Per tant, aquest no escoltar manté una relació directa amb la definició que dóna de si mateixa. En aquesta circumstància, la metàfora es refereix a una definició de la personalitat, ella tracta de les seves tasques com a portera i, finalment, d'una valoració del que seria, segons ella, el bon exercici de la feina.

Aquesta definició de si mateixa com aquella que no «escolta res» encara que ho sap tot és, precisament, la condició de la possibilitat que es formi una «comunitat moral» de coneixements compartits en què constantment s'intercanvien judicis ètics sobre les persones i els esdeveniments que manifesten uns valors compartits i es manté el secret de la intimitat. La comunitat és un coneixement públic i compartit, i el secret és un coneixement privat i individualitzat. Hem passat de l'àmbit privat al públic sense transgredir cap categoria social. El porter és qui fa possible aquesta separació. Al porter, no obstant això, se li atribueixen ambdós coneixements: el públic i el secret.

3. COMUNITAT-CONTRACTE

La institució del porter se situa clarament en la tensió entre ambdues oposicions de la modernitat. És en el món individualista del contracte, però d'ell se n'espera que mantingui l'edifici de veïns com una comunitat moral. La comunitat de propietaris no és una comunitat, no existeix com a comunitat, perquè no té una consciència compartida d'unitat amb uns valors i unes normes determinats, consciència derivada de la sanció constant a través de l'intercanvi de paraules i mirades. És una comunitat només perquè ho diuen el contracte i el registre de la propietat; l'únic que en principi uneix la comunitat de propietaris és que tots són propietaris: el qui no ho és, si més no en una determinada «comunitat de propietaris», no forma part de la comunitat. I és una metacomunitat perquè és «comunitat» independentment que no es compleixin les condicions que hem definit com a constituents d'aquesta: es troba més enllà, no l'afecten els avatars de cada dia i és comunitat només perquè s'anomena així, sense necessitat que s'hagi de participar de la «comunió» que li dóna nom. Els veïns són propietaris o llogaters privats i, per tant, for-

men una comunitat basada en el contracte, el que la tradició sociològica després de Tönnies ha denominat *una societat*. Si hi ha comunitat, és a l'interior de cada espai privat, en la mesura que en aquests espais domèstics es donen, a partir de la solidaritat difusa i duradora, característiques de les relacions de parentiu. Fora de l'àmbit domèstic, per contra, predominen les relacions de contracte, les relacions basades en la divisió del treball i en solidaritats funcionals, com diu Durkheim. En la mesura que el porter ocupa un espai intermedi, s'espera d'ell que mantingui un cert esperit de comunitat entre els veïns, és a dir, que amplii el principi de l'àmbit domèstic i, per tant, de comunitat a tot l'edifici.

Si els veïns poden pensar la història viscuda de l'edifici, és a dir, la continuïtat d'una comunitat a través del temps, moltes vegades és a través de la porteria, com hem vist en el segon capítol amb el testimoni de la veïna Maria. En aquest relat la història de l'edifici es construeix a través de l'eix de les successives porteries; també hem vist que la porteria se situava entre la comunitat i el contracte. El porter produïa comunitat en el passat, el present es tecnifica i la porteria és automàtica. Els automatismes difícilment produeixen comunitat i els porters, a causa dels nous sistemes automàtics de vigilància, entren en el món de la tradició, és a dir, en un món que està a punt de desaparèixer. De totes maneres, s'ha de tenir en compte que la modernitat necessita la tradició per poder-se pensar a si mateixa.

Els porters també pensen la continuïtat de l'edifici com una manera d'afirmar la seva identitat. Són ells els qui produeixen sentit i comunitat a l'edifici. Són narradors d'històries de l'edifici. En aquesta producció de sentit es fa palesa l'oposició entre un passat en què predomina la comunitat i un present en què predomina el contracte individualista.

Vegem el que diu la Mary, una portera de la dreta de l'Eixample (porteria 15). Distingeix clarament dos períodes ben diferenciats de la vida de l'edifici:

«Luego los problemas que tenemos [...] ahora la gente es más ellos, que la gente no se da tanto como antes que te explicaban cosas, antes “pues Mary, pues esto y lo otro”... ¡Todo!, y ahora toda la gente va más a lo suyo...».

En preguntar-li per què estableix més diferències, diu:

«Al principio, había vecinos en la escalera que entre ellos se llevaban más y había como más problemas porque te tiraban cosas por la escalera, entre ellos. Ahora la gente va más a lo suyo, como más despreocupados: “Adiós y buenas” y a lo suyo. Si tienen que dar un recado me lo dan. Del ochenta y pico para acá».

A poc a poc, l'informant estableix un perfil de veí sobre la base de la distinció anterior:

«Antes había más comunicación, más vida, más familia. Pues bueno, todo bien, como más comunicación con los vecinos, más... [...] Íbamos a los pisos de los que han fallecido, íbamos a los pisos y echábamos la parte del domingo, del sábado como familia».

En Manolo referma el testimoni de la seva dona:

«Hoy en día cada uno va a lo suyo [...] antes eran más envidiosos. Pero hoy en día van más a lo suyo. Hoy los de antes son mayores y no van por tonterías. No es como antes, el chafarderío de antes [...] antes la famosa Mercedes, la Vasca, había una famosa Regina, también la Paquita, bueno [...] todas las antiguas que empezaban por arriba, las del quinto, la Mercedes, la Ana May que se ha ido, [...] ¡se las traían [...]! [remarca l'article que precedeix el nom]».

Quan es pregunta a la Mary per la gent d'ara amb relació als antics veïns, explica de la manera següent aquestes idees d'«*amistad, familia, vida y más comunicación*»:

«Amistad, amistad con esta gente [amb referència als nous]..., una amistad pasajera, no una amistad metida, amistad de meterte en tu casa. Amistad era unos señores que salíamos, que vivían aquí, que íbamos a su casa, que íbamos a todos los sitios, que íbamos los fines de semana a jugar al bingo con esta gente».

Aquest conjunt de declaracions estableix una distinció que estructura tota l'anàlisi de la Mary. Sosté la idea que hi ha dos tipus de veïns:

a) El primer grup abraça des de la seva arribada a l'edifici «*en el año 1971*» fins als «*ochenta y pico*». Per a aquest grup, utilitza les expressions següents:

Es relacionaven més.

La gent no és com abans, que t'explicaven coses.

Amistat ficada/amistat de ficar-te a casa teva.

Més envejosos.

Xafarders.

Més problemes.

Més comunicació.

Més vida.

Més família.

b) Els veïns que han arribat d'aleshores d'ençà. Per a aquest segon grup, utilitza aquestes expressions:

Avui dia cada un va més a la seva

Més despreocupats

Més ells

La Mary condensa aquesta anàlisi construint dues grans metàfores que qualifiquen, en el sentit d'anomenar i classificar, i en el

de qualificar, cadascun dels grups de veïns.⁴³ Per al primer és: «*Se llevaban más*». Per al segon és: «*Cada uno va más a lo suyo*».

Aquí és clar que la portera, en la seva condició de mitjancera tant de dos espais (domèstic i públic) com de dos temps (passat i present), representa l'edifici i els seus habitants des de la perspectiva de l'oposició entre la comunitat i el contracte. Ella és la intermediària entre un món en què les relacions són informals i estan basades en la solidaritat difusa de la comunitat i un món en què les relacions es basen en el contracte de l'individualisme possessiu. Ambdós hi són presents i contínuament entren en contradicció i tensió en la formació de les històries d'identitat dels porters.⁴⁴ De fet, les porteries són la història d'aquesta contradicció. En aquesta contradicció cada porter introdueix la seva capacitat d'agència i posa el seu accent personal a la història de l'edifici. De fet, és ella qui té la memòria de l'edifici i és ella qui en narra la història seguint la narrativa de la dissolució tan pròpia de les moltes narratives històriques de la modernitat.

4. FORMAL-INFORMAL

En la modernitat és clar que les relacions laborals estan regides per legislacions, contractes i convenis, és a dir, el que predomina són les relacions formals, les quals delimiten explícitament les tasques a complir. És clar, també, encara que no és visible, que la modernitat necessita les relacions informals, les quals mantenen

43. Metàfores en el sentit genèric de trop a l'efecte d'incloure en una categoria les quatre figures clàssiques (metàfora, metonímia, sinèdoque i ironia) amb les variants respectives (vegeu Sapir, 1977: 4-32).

44. Respecte a això, val la pena remarcar que una portera veïna de la Mary, la Sonia (porteria 25), també estableix una dicotomia entre els habitants que viuen al seu edifici, per bé que els categoritza d'una manera un pèl distinta. Es refereix als antics veïns per dir que són els qui l'esclavitzen més i als nous per dir que són els qui la respecten més. Vegeu el tercer capítol.

la continuïtat i el funcionament de les relacions formals definides com a tasques. En les porteries, totes dues relacions es palesen d'una manera inqüestionable. La història d'una porteria, com hem vist en l'apartat de les tasques formalment definides del segon capítol, és la història dels canvis legislatius, de la formalització gradual dels contractes, però també és la història de les distintes relacions que els porters estableixen amb els veïns. Aquestes relacions comprenen des d'ajuts i serveis que es fan entre ells o bé de tenir cura dels infants i de la gent gran fins a tenir les claus de cada apartament i vetllar per cada casa.

Les paraules d'en Ramón (porteria 13) i de la Sonia (porteria 25) expressen bé les diferents concepcions de l'ofici entre diverses generacions de llogaters, entre els quals alguns veïns d'edat força avançada segueixen reclamant petites prestacions informals i un tracte més servicial. Al començament en Ramón, amb relació a les seves tasques i funcions, fa referència al conveni: *«La limpieza –barrer, fregar, sacar el polvo, dorados, vigilar y poner paz– es lo que marca el reglamento [...] me he aprendido el reglamento dos veces»*.

Però al llarg de les diverses trobades que hem mantingut amb tots dos s'aprecia que, respecte als llogaters d'edat més avançada i, sobretot, respecte al propietari –l'«amo»– pel que fa a en Ramón, assumeixen com a pròpies, tant l'un com l'altre, petites demandes informals com ara pujar la compra, acompanyar-los i obrir-los l'ascensor, encarregar-se del butà, fer reparacions de lampisteria o atendre operaris que van als habitatges dels veïns a arreglar coses quan no hi són, actitud que no mantenen amb els més joves.

Les demandes contínues de petites prestacions i la invasió de la vida privada –en definitiva, la falta de límits– poden tenir com a contrapartida petites concessions que suposen una certa flexibilitat per a ambdues parts. Aquestes petites negociacions tenen lloc en situacions de gran proximitat i en relacions intenses amb els veïns en les quals la pervivència de la relació jeràrquica amb el

propietari a vegades ha donat lloc a un nou model híbrid entre la servicialitat i la confiança. La situació de la Lola (porteria 20) és prou aclaridora: quan va ser contactada per l'administrador amb l'ajut dels veïns per a qui feia feines domèstiques, no li semblava estar subjecta a normes gaire rígides en relació amb les tasques ni l'horari; de fet, no recorda ben bé què deia el contracte. Ha compaginat la porteria amb les feines de neteja dels habitatges dels mateixos veïns; si bé admet que un porter té com a tasca principal «*estar viendo quién entra y quién sale*», reconeix que, en aquest sentit, «*yo soy muy mala portera*», cosa que no semblava inquietar els veïns que, en general, també es beneficiaven de les seves absències. Afirma que el seu horari és «*aproximadamente*» de les nou del matí a la una del migdia i de les cinc de la tarda a dos quarts de nou del vespre. No és estrany, però, no trobar-la en aquest horari: com que a les estances de la porteria a la planta baixa no hi ha lavabo, ha d'anar al del seu habitatge, al terrat. Li costa pujar escales i «*algunas veces ya no bajo*». Aquesta situació ha començat a canviar amb la venda d'alguns immobles i l'arribada de nous propietaris, que intenten recordar-li els deures, com ara tancar el portal en el moment en què se n'allunyi.

També podem prendre com a exemple el de l'Eugenia, que quan hi ha alguna defunció a la finca, s'encarrega de comunicar-ho als veïns amb una nota, d'encarregar una corona de flors i passar per les cases dels veïns a recollir els diners, o ajuda els veïns que són grans en algunes tasques, com ara apuntar el número del comptador del gas, perquè no hi veuen prou bé; llavors, passa pels seus apartaments i els ho escriu, o bé els sintonitza els canals del televisor. Totes aquestes tasques d'ajut, però, no les fa pas com a portera, sinó «*como vecina*», diu, per emfasitzar la relació de familiaritat i igualtat que distingeix la seva feina a l'immoble. Des d'aquesta perspectiva d'igualtat i familiaritat caracteritza la seva feina així: «*Es un poco eso, como ser la presidenta de la escalera, ¿no? Ser presidenta, ser secretaria, señora de la limpieza...*» (porteria 4).

En Ramón (porteria 13) i la seva dona freqüentment reben visites de caràcter privat i es reparteixen les tasques de la porteria, cosa que els permet compaginar l'exercici de la feina de porters amb altres ocupacions. Sembla que els veïns, acostumats a comptar amb la servicialitat i la predisposició de tots dos, no han formulat cap queixa. El fet d'haver abandonat el quiosc tampoc no ha suposat un problema per als llogaters, que agraeixen, en canvi, que els porters els ajudin a portar les bosses de la compra o els acompanyin fins a l'ascensor.

En alguns casos, sobretot en les petites comunitats formades per veïns i porters i porteres d'edat avançada on al llarg de molt temps s'han establert uns vincles molt forts entre els llogaters, els porters i les porteres defineixen la relació dient que era una «*convivència de amistat*», «*una gran família*», metàfora de relacions d'ajuda mútua, de les quals desvinculen la relació jeràrquica. En aquestes comunitats les porteries a vegades podien funcionar com a nucli de reunió entre els mateixos veïns, centres de conversa i relacions de la comunitat. Com hem vist abans, els mateixos porters –per exemple, en Ramón o la Mary (porteria 15)– han remarcat la diferència amb els nous veïns, les generacions més joves, entre els quals hi ha més mobilitat de llogaters i els quals mantenen uns vincles més distants en el si de l'escala, establerts en funció de les relacions estrictament contractuals i amb els límits més clars.

Potser on s'ha reduït més la intervenció informal del porter és en el terreny dels serveis, com ara el cobrament dels lloguers, que avui dia són domiciliats, la recollida de la brossa i de certificats –tots dos aspectes, reglamentats pels convenis; la recollida de les escombraries està remunerada–; per tant, els veïns sovint decideixen reduir despeses, de manera que ells mateixos baixen les escombraries al carrer i, indirectament, redueixen el camp de la prestació de serveis de la porteria.

5. ORDRE-DESORDRE

En la mesura que s'espera de la porteria que configuri l'edifici com una «comunitat moral», el porter té clarament la funció de vigilar i de reconstituir l'ordre. El carrer, en la modernitat urbana, apareix com l'espai de passeig de l'individu que va desenvolupant les seves capacitats a través de la diversitat de situacions, coses, persones i paisatges que hi ha al carrer. Des d'aquest punt de vista de *flâneur* de la ciutat moderna, el carrer és un espai dinàmic i ric per la seva diversitat, però també aquesta diversitat pot ser considerada com un desordre quan és confrontada i s'introdueix en l'àmbit domèstic. La vida familiar busca una comunitat moral ordenada que s'oposa al desordre i a la diversitat de l'àmbit públic. Cal delimitar clarament els espais. El porters són els qui fan possible aquesta transformació. Jane Jacobs considera que un carrer sempre té usuaris i els qui guaiten (badocs, tafaners...) (1973: 41). Segons aquesta autora, els criteris necessaris perquè això es doni són els següents:

1. Cal que es doni una demarcació neta entre el que és espai públic i el que és espai privat.

2. Sempre ha d'haver-hi ulls que mirin al carrer, ulls de persones que podríem considerar com si fossin els propietaris naturals del carrer.

3. La vorera ha de tenir usuaris gairebé constantment per poder afegir més ulls als ulls que habitualment miren al carrer i per induir els qui viuen a les cases a observar el carrer en un nombre suficient d'ocasions (JACOBS, 1973: 38-39). Si no existeixen aquests ulls, es lloguen a fi que duguin a terme la feina. Jacobs ofereix l'exemple de Park Avenue, a Nova York, que amb el seu «eixam de porters i encarregats, ordinaris i criades» té «una mena de veïnatge llogat» (JACOBS, 1973: 43).

Si bé no podem dir que a Barcelona hi hagi aquest conjunt de personatges llogats, sí que s'hi constata aquesta mirada que vigi-

la i estableix l'ordre a partir de la percepció del risc de desordres que vénen de fora. El carrer, d'alguna manera, ha de ser mirat i vigilat per tal que es mantingui clarament la separació entre l'espai públic i el privat, per molt que constatem que el que hi prolifera són híbrids. El que no pot suportar la modernitat són híbrids i categories no delimitades clarament. De fet, el porter és un híbrid de l'àmbit privat i del públic en la mesura que l'espai que ocupa és un espai de trànsit, per això se l'ha de purificar constantment, ha de convertir-se simplement en vigilant. En qualitat de personatge híbrid porta l'estigma a la seva identitat. Una manera de fugir de l'estigma és, precisament, la seva professionalització i la visibilització de les seves tasques de vigilància.

Vegem algunes d'aquestes estigmatitzacions i les seves purificacions. La relació estreta de proximitat que s'estableix amb cada veí, sobretot en relació amb l'accés a la informació, ha implicat que s'hagin generat opinions de vegades contradictòries sobre el porter i la portera. La posició diferent amb relació a constreïments com les demandes de la situació política o el seu vincle amb la comunitat de veïns o propietaris explica aquesta disparitat. Durant el franquisme els porters varen ser objecte de grans elogis dels sectors més conservadors, elogis en què es manifestaven, justament, la seva contribució a l'ordre públic i moral en el si de l'escala i la seva actitud servil. El discurs de Juan García Carrés, president del Sindicato Nacional de Actividades Diversas, durant l'Assemblea celebrada el 2 de febrer de 1971 amb motiu de la promulgació de les noves ordenances laborals, és força eloqüent:

«Trabajadores como vosotros, abnegados, leales, vigilantes y entregados de cuerpo y alma a un servicio. Nada hay más grande que el ejercicio honrado y leal de un servicio, pues se es grande y se alcanza la grandeza cuando se sirve.»

Enrique García-Ramal, ministre de Relacions Sindicals, els descrivia dient que eren «*los fieles guardianes de la propiedad, los custodios del bien ajeno [...] el hombre que tienen tutela de noche y día, que está permanentemente en su servicio...*». A aquests elogis s'hi afegien, com a contrapartida, les connotacions pejoratives ateses la seva dependència i la seva posició fràgil amb relació a les ordres d'autoritats i propietaris: el servilisme i el fet de ser persones passives, per una banda, i el fet de ser «col·laboradors de l'antiga policia franquista», per l'altra. Així, doncs, a l'estigma de la «xafarders», que hem considerat més amunt, s'hi afegeix el de «col·laboradors de l'antiga policia franquista», ja que aquesta utilitzava el coneixement que tenien els porters de la vida dels veïns per controlar fèrriament la població. El representant de CC.OO. entrevistat remet a l'existència, a l'Arxiu Nacional de Catalunya, d'«*escritos de porteros que apuntaban los actos sospechosos de los vecinos*». Cal tenir en compte que, com s'ha explicat en el segon capítol, després que el 1939 el totalitarisme va vèncer el bàndol republicà i després de la primera immigració de caràcter polític, d'ocupació, que va tenir lloc tot seguit, les llicències d'estancs, taxis i places de porters s'atorgaren exclusivament als membres de les organitzacions franquistes, justament amb aquesta finalitat de control social absolut sobre la població derrotada.

A més a més, el vincle estret, durant el franquisme, entre porters, d'una banda, i serenos i vigilants, de l'altra, també explica l'estigma de col·laboradors amb la policia. Quasi tots els testimonis han remarcat la seva incidència sobre la vida del barri. El president de l'Associació Sindical d'Empleats de Finques Urbanes es queixa de l'augment de la delinqüència en els barris i el vincula amb la desaparició de molts porters al llarg de la dècada de 1970:

«*Sí, se va [referint-se al porter]. Y es cuando empieza a haber más robos en los barrios. Porque antiguamente había una colaboración muy grande con el vigilante y serenos; te hablo del año 40 hasta el 75:*

[...] entraban a las 10 y salían a las... 6 de la mañana [...]. El vigilante no tenía llaves y el sereno sí tenía llaves, de cada casa. Entonces llegabas, hacías [pica de mans] y te venía el sereno y te abría. Entonces el portero tenía la obligación de darle información al sereno de los nombres de los que había de vecinos, una lista para cuando preguntaban por alguien pues hasta entonces... que había cualquier desperfecto pues el sereno o vigilante te comunicaba a ti las cosas [...].

El nostre testimoni, referint-se a la seva experiència com a porter, relata:

«Sí, esto venía a ocurrir, que la policía tenía cierta confianza y cuando sospechaban de alguien de la escalera, pues la policía venía y te preguntaba [...] y el portero tenía la obligación de darle información al sereno de los nombres de los vecinos».

Sigui com vulgui, sembla que el porter, a diferència dels vigilants i serenos, no anava armat ni tenia l'autoritat d'aquests.

Encara que d'una manera menys explícita, la legislació de 1967 reiterava la posició ambivalent entre la protecció i el control social, com hem vist en el segon capítol 2; s'hi detallava novament que el porter *«vigilará que las personas extrañas no alteren el orden en el inmueble o perturben el sosiego de los que en él habitan»*. Aquesta és la visió que un porter té de si mateix:

«Un día normal pues es [...] que esto es un oficio rutinario al cabo de tantos años, es muy rutinario y entonces, pues claro, es atender al personal, tener limpia toda la zona, todos los enclaves y más que nada vigilancia» (porteria 2).

La vigilància i la seguretat, efectivament, esdevenen el nucli de les seves activitats. El president de l'Associació Sindical d'Empleats de Finques Urbanes, com hem vist anteriorment, des-

criu així el porter: «*Actualmente es un servicio de vigilancia, de limpieza y quizás de confianza de X vecinos*».

La neteja, la comunitat i la vigilància són la condició per introduir l'ordre i la separació de les categories socials. Aquests tres aspectes del porter, que abracen, per cert, des de tasques del contracte fins als principis de confiança de la comunitat, són els que donen la seguretat en el carrer. El porter i el conserge, com en altres èpoques el sereno, en determinats contextos el vigilant i ja més recentment els videoporters,⁴⁵ són un element catalitzador de les normes derivades del model d'ordre aprovat prèviament per la comunitat, formada en cada moment pel conjunt de veïns, i d'acord amb valors clau de la modernitat, com és el control social de la propietat privada.

Observant etnogràficament la institució de la porteria a Barcelona –una d'aquestes institucions de la modernitat que paradoxalment estan a punt de desaparèixer en nom de l'eficiència dels sistemes automàtics (porters automàtics) o de la professionalització (conserges)–, hem descobert algunes dicotomies centrals de la modernitat. A través de l'observació etnogràfica de les porteries, hem fet una mena d'exercici de coneixement en un espai molt marginal i quasi invisible de la nostra societat per tal d'analitzar, precisament, els elements centrals que caracteritzen la modernitat urbana.

45. Es poden trobar rètols enganxats en un costat visible d'alguns edificis que anuncien en lletres grosses «Vigilat les 24 hores». S'hi recorre perquè es considera que la presència d'un EFU i d'un vigilant nocturn no és suficient per dissuadir la gent de transgredir el territori d'una propietat privada.

6. Literatures, literaturitzacions, literalitats: la societat i la porteria, travessies recíproques

Gerard Horta

Malgrat que les pàgines següents no són ni de bon tros el fruit d'una recerca exhaustiva entorn de la presència de les porteres, els porters i les porteries en la literatura catalana contemporània, sí que s'hi ofereixen un conjunt d'elements per emmarcar la correspondència que es dóna entre una bona part dels plantejaments desenvolupats en la investigació i la seva expressió literària en el decurs del segle xx.

1. TERRENALITATS

En realitat, en l'àmbit inicial del que es pot considerar com el de les literalitats, els primers vincles entre la literatura i l'univers de les porteries, els porters i les porteres són deguts al fet físic que alguns escriptors catalans són descendents de porters. N'és un exemple, en el camp de la literatura religiosa, una figura fonamental del catolicisme conservador de la darrereria del segle XIX: l'eclesiàstic i escriptor Josep Torras i Bages (1846-1916).⁴⁶ Segons el relat de Joan Solé i Bordes (2003), els seus pares «*passaren de la pagesia a fer de porters en una de les cases de l'Eixample barceloní, i els fills engrossiren la mà d'obra industrial de les principals poblacions*». Potser l'*Epistolari* de Torras i Bages aportaria dades al coneixe-

46. Autor de *La tradició catalana* (1892), resposta del catolicisme conservador al projecte catalanista, progressista, federalista i democràtic, encarnat en la figura de Valentí Almirall (1841-1904) i en la seva obra *Lo catalanisme* (1886).

ment del medi en què actuaren els seus pares a la ciutat de Barcelona, igual que les obres de Narcís Oller n'aporten sobre el segle XIX o les *Pàgines viscudes*, de Josep Maria Folch i Torres, n'ofereixen sobre un període posterior, obres en les quals figuren diverses referències als porters. Un altre cas és el de Josep Maria Carandell i Robuste (1934-2003), l'àvia del qual féu de portera a l'Eixample barceloní (més endavant se'n tracta extensament). Un altre exemple és el de l'escriptor Joaquim Soler i Ferret (1940-1993), els pares del qual exerciren com a porters en una porteria de Gràcia. De fet, de porters ja n'eren els avis materns de Soler, de manera que la transmissió d'aquesta feina s'hi va projectar de nou a través dels vincles de parentiu.

2. DE NARCÍS POU (1914) A GARRIGA VELA (2001)

En l'apartat de les literatures es pot incloure l'obra de Narcís Pou *La porteria. Sainet en un acte y en prosa*, publicada el 1914 per Lluís Millà⁴⁷ en la col·lecció «Teatro Mundial» sota el paraigua de la Sociedad de Autores Españoles. Malgrat que a la coberta del llibret hi figura la ciutat de Madrid, la impressió és a càrrec de Fèlix Costa (carrer Nou de la Rambla, 45, Barcelona). Aquest sainet s'estrenà amb molt d'èxit en el teatre Circo Español de Barcelona la nit del 26 de juny del 1898. L'acció té lloc a Barcelona, en quinze escenes agrupades en un acte únic a l'escenari immòbil d'una porteria amb les característiques següents:

Porteria d'una casa de regular apariencia. Porta gran al fons, que és

47. La nissaga dels Millà ha estat la responsable més destacada de l'edició de més de cinc mil títols d'obres teatrals catalanes i del món en traduccions al català. En fou el fundador Lluís Millà i Gàcio l'any 1900, i els seus descendents s'han anat passant la baula de la continuïtat de la Llibreria-Editorial Millà, al carrer Sant Pau de Barcelona.

*la del carrer. A l'esquerra, el kiosco del porter, ab finestra que dóna vista a l'escala, que comensa darrera meteix del kiosco. Dintre del kiosco, un vetllador de sabater, cadires, eynes, etcètera. Un calaixet penjat a la porta pera posarhi els diaris. Al centre de l'escena, fanal gran, detalls propis del lloch d'acció (POU, 1914: 5).*⁴⁸

Tot i tractar-se d'una casa de «*regular apariencia*», cal veure-hi l'antic tipus de porteria enquibida en un quiosc. En Macari i la seva dona, la senyora Pepa, són els porters d'aquest edifici, en què afloren diversos malentesos respecte a un reguitzell d'afers amorosos que impliquen tres veïns de l'escala, les dones respectives i la filla d'un dels matrimonis. Ell també treballa com a sabater dins del quiosc, per això a la coberta del llibre hi ha un dibuix en què se'l veu arreglant unes sabates i també es veuen un tauler i el terra ple de botes d'home i de dona; al davant, assegut en una banqueteta, hi ha un veí que llegeix el diari. En Macari s'ocupa de guardar els diaris i donar-los als veïns corresponents. Els esdeveniments se succeeixen de tal manera que aquest porter apareix com el responsable principal del seguit d'enganys conjugals i de gelosies que es dóna. Amb tot, es tracta d'una aparença, ja que finalment es demostra que en Macari no té res a veure amb els diferents embolics, més imaginats que no reals, tret del cas de la filla de Don Trifón, militar de professió d'origen castellà. Els porters són catalans i no saben llegir («*¡El mal és que jo no sé llegir! No conech ni una lletra sola, y aquí totes estàn enganxades... ¡Horrible situació!*» [ibidem: 18]), i quan parlen amb el militar ho fan en castellà, de manera que els diàlegs comprenen un munt de catalanades i de frases fetes catalanes que, traduïdes literalment al castellà, prenen unes significacions absolutament delirants.

L'acció s'inicia amb Don Trifón llegint el diari i comentant el

48. En cada citació es manté l'ortografia original.

que llegeix amb en Macari, que mentre està ocupat amb unes sabates replica: «*Leya, leya, senyor Trifón, que aunque trabaque, sigo parando atension*». El porter pluriempleat va fent una crítica àcida, profundament corrosiva, de l'Espanya de la fi del segle XIX. A l'inici en Macari, clavat al quiosc, és representat com un veritable rmediador de conflictes i com una figura que dóna conversa als veïns, i a continuació com un autèntic «*pararaigs*». A causa de la tèrbola imaginació de Don Trifón i d'en Felip (un altre veí) respecte a la fidelitat de les seves mullers, tots dos, separatament, demanen a en Macari que vigili les entrades i les sortides de l'edifici de la dona respectiva i que controli la presència dels suposats amants que les festegen. «*Puede irse descansado, que yo siempre estoy con el ojo abierto*», diu en Macari a Don Trifón; «*no tinguí por; jo vigilaré, y tot el que vegi que no m'agradi jo li comunicaré incontinentemente*», diu en Macari a en Felip (*ibidem*: 13). Hi ha un moment en què Don Trifón diu: «*Fingiré que me voy y volveré de aquí a un rato*» i en Felip afirma: «*Faré veure que m'en vaig, tornaré y sonsacaré al senyor Macari per si sap alguna cosa*». Així es revela la condició del porter d'informant discret al servei de les necessitats diverses, de vegades antagòniques, com succeeix aquí, dels veïns, i també la condició de controlador controlat pels veïns mateixos. A l'escena II, únic moment en què en Macari resta sol, diu: «*Mireu que les porteries són el mateix que un trayatro, per xò tinc tanta afició a les comedies*». Fins i tot la senyora Pepa, enfeïnada en tasques domèstiques com ara anar a comprar i preparar els àpats, és utilitzada pel veí d'un altre edifici, que se li acosta al carrer per tal que faci arribar una carta d'amor a la filla de Don Trifón, la qual festeja: «*[...] en vostè confío per fer arribar a les mans de la meva Pepita [...] aquesta esquela amorosa*». Com que la senyora Pepa li exposa els riscos de l'operació en termes de franca preocupació, el veí l'unta: «*S'exposa a guanyar una unsa si em porta una resposta satisfactoria*» (*ibidem*: 16). La portera accepta l'encàrrec. Com que abans del desenllaç final (feliç), dues veïnes estomaquen en Macari

pensant-se que aquest es dedica a explicar als seus marits que elles els enganyen amb un altre home, en Macari acaba l'obra adreçant-se al públic amb una quarteta: «*Jo no sé pas si al final/aquí rebré una palmada./Lo que si sé, que he rebut/una bona estomacada*». S'hi reflecteix sense ambigüitats la posició precària del porter amb relació als veïns: d'una banda, nucli de la sociabilitat interveïnal, element que dóna conversa als veïns, informant espieta de cada un d'ells i de les seves necessitats contraposades; de l'altra, boc expiatori en l'imaginari de la comunitat. Sintetitzant la condició central del porter en tots els àmbits de les relacions socials, en Macari s'erigeix en el personatge principal en la resolució d'un afer en el qual es troba ficat però que, justament per la importància del seu paper, ell mateix ha ajudat a magnificar: «*Però en fi, tot sigui en bé del sant matrimoni*», assenyala finalment (*ibidem*: 28).

Josep Tomàs Cabot, en la novel·la en forma semiepistolar imaginària *Deu visites al company absent* (1997), tracta del període comprès entre els anys 1909 i 1921 a través de la figura d'una dona, la Lliberta. Filla catalana d'un anarquista càntabre condemnat a complir vint anys de presó per haver participat en els esdeveniments de la Setmana Tràgica i aparellada civilment amb un anarquista català, en Vicenç, l'any 1909 la Lliberta queda vídua amb cinc criatures (Progrés, Bakunin, Natura, Acraci i Fratern). El relat s'estén des de la Setmana Roja o Gloriosa, més coneguda pel nom de Setmana Tràgica, fins a la catàstrofe de l'exèrcit espanyol a Annual, el 1921. Per raó de la seva condició de vídua, la Lliberta es veu obligada a acceptar una feina com a portera al carrer Mallorca de la ciutat de Barcelona, en «*una casa burgesa de l'Eixample*», una feina que obté a través d'una familiar. Com que la portera anterior ha envellit, ha de deixar la feina per sempre i anar a retrobar-se amb un fill casat. La Lliberta es planteja:

«Una dona anarquista com jo, pot esdevenir una bona portera, al servei d'uns estadants mesquins i conservadors, sense abandonar la seva lluita revolucionària...? No seria una claudicació definitiva...?»
(CABOT, 1997: 34).

A part de la interrogació, però, la Lliberta no té pas la més petita possibilitat d'elecció, ja que *«d'alguna manera m'he de guanyar la vida, i més val aquest treball segur que no quedar-me al carrer demanant almoïna o escarrasant-me amb feines més pesades, denigrants o perilloses»* (*ibidem*: 45). La novel·la s'estructura sobre la base de les deu visites que la Lliberta fa a la tomba del seu company, enterrat en un poble fora de la gran ciutat, en cada una de les quals s'hi adreça a manera de monòleg narratiu del recorregut de la seva existència sense ell. Quan la protagonista ja exerceix de portera, espai les visites al cementiri:

«Ni vaig poder venir l'estiu passat [...], ni aquest últim Nadal... Però no pas per manca de ganes o voluntat, Vicenç, estimat meu, sinó perquè una portera de Barcelona, una dona sola i amb fills petits, mai no pot abandonar la seva feina i menys abandonar la ciutat» (*ibidem*: 61).

S'hi constata amb escreix el grau de dependència espacial i temporal de la portera respecte a l'exercici de la feina, una dependència extrema. La descripció que la portera fa del seu entorn immediat és aquesta:

«Quan en Ramon és de visita i em pregunta si la nova vida m'agrada, jo li dic que sí, que no em cansa pas la neteja ni em preocupa l'haver d'estar tantes hores al peu de l'escala, amatent als desitjos de tots els veïns, però que hi ha dues coses que m'enutgen una mica: la xafarderia d'alguns estadants, que volen saber el que passa a casa dels altres, i la fatxenderia d'algunes noies de servei, sobretot les del prin-

cipal, que em tracten amb la mateixa superioritat i el mateix menyspreu amb què els amos les deuen tractar a elles.

»I a tu també t'ho vull explicar, Vicenç. A casa hi ha de tot: bons veïns, com els de l'entresòl, que tenen telèfon i me'l deixen utilitzar sempre que el necessito, i gent desagradable i estirada com la del principal, que ni tan sols em saluden quan passen, com si no fos ningú.

»El barri és bonic, Vicenç... Tu prou que ho saps, que jo no hi havia viscut mai, a l'Eixample, i que més aviat en parlava d'una manera crítica i reticent. Però l'Eixample, o almenys alguns racons d'aquest costat esquerre on vivim, no és pas un lloc feréstec ni antipàtic. Al contrari, els arbres del carrer fan unes ombres verdes i amables que al migdia cobreixen la voravia i que a les tardes, cap al tard, quan el Sol es pon pel costat de Sants i ens arriba de biaix, s'estenen llargues per tot el carrer i sembla com si amorosíssin l'aire.

»Llavors moltes porteres traiem les cadires a fora i cosim o fem ganxet, mentre mirem els vianants que tornen de la feina i ells ens saluden... perquè aquí quasi tothom es coneix i és com si dins la gran ciutat, nosaltres hi tinguéssim el nostre poblet particular, un poble petit, net, ordenat, amb gent polida i educada.

»A mi, per exemple, ja em coneixen totes les botigueres del barri, i com que saben la feina que faig i que no puc deixar gaire estona abandonada la porteria, em serveixen primer que els altres clients i em tornen el canvi de seguida. I tothom em diu Lliberta i encara ningú no m'ha preguntat si això és el nom d'un sant o el resultat del caprici d'uns pares anarquistes» (ibidem: 65-66).

S'hi troba, doncs, el fet que la portera està sotmesa al classisme d'alguns veïns i de les mateixes empleades d'aquests veïns, que la menyspreen; s'hi troben, igualment, la solidaritat i el respecte

d'altres veïns, de les companyes porteres del barri i de les botigueres; s'hi troben la consignació d'aquesta petita comunitat emocional composta per les porteres dels carrers confrontants i l'ocupació de les voreres dels carrers amb cadires per compartir estones i xerrades. I també hi apareix la dificultat de mantenir equilibris entre les demandes xafarderes d'informació d'alguns veïns i la discreció obligada de la portera, que, de fet, ha de servir-los tots.

L'esclatxa per esmunyir-se del ferri horari laboral (del matí a la nit, set dies sobre set) només apareix en algunes comptades ocasions:

«Tancaríem la porteria per unes hores. El diumenge al migdia hi ha poca feina. Els veïns se'n farien càrrec...» (ibidem: 77).

El relat del procés d'envelliment d'aquesta dona és colpidor. La imatge que un hom se'n fa és la d'una dona sensible i lluitadora, esgotada per la pèrdua del company, la feina i un ordre social que s'imposa brutalment sobre les vides dels treballadors. Aquesta dona que fa de portera s'emociona en una visita al Liceu a la qual és convidada per sentir una òpera. Què hi hauria d'haver d'estrany, en això? Una òpera...

«... d'un tal Strauss, no pas el dels valsos famosos, sinó un altre, un músic alemany, el Fratern m'ho havia explicat abans, i l'òpera es titulava El cavaller de la Rosa, i quan es van apagar els llums, jo escoltava, emocionada, la música viva, pura, neta, no pas tan freda ni allunyada com la del gramòfon del principal, que sempre m'arribava barrejada amb les veus del celobert» (ibidem: 146).

L'univers sonor esclata contínuament en el present dels porters: s'hi barregen la vivència intensa de la creació i la situació contínua de sorolls, sons, fragments de converses que bombarde-

gen els timpans dels porters, incapaços d'evitar sentir ascensors, portes que s'obren i es tanquen, crits, converses, gramòfons... Si amb relació als porters els veïns no tenen intimitat, els porters mateixos estan sotmesos a l'opressió sonora de l'entorn, de la qual no es poden deslliurar pel lloc on és la porteria, receptacle dels sons emesos per la comunitat de veïns. Malgrat que la Lliberta fa de portera, les referències a la seva feina acaben aquí. En realitat, se'n tracta força tangencialment, si bé en els fragments que s'han presentat es traça la imatge d'una feina dura en el context encara més dur per a la major part del proletariat de l'inici del segle XIX. Probablement, els dos motius més importants per triar exercir de porter són l'estabilitat de la feina i el fet de disposar d'un espai mentre es fa aquesta feina, un espai magre, petitó, però un espai al cap i a la fi. Quan, ja envellida i amb els fills morts o absents, la Lliberta abandona la porteria per retornar al poble d'on prové –recordeu que això mateix succeeix en el cas de la dona que la precedeix a la porteria–, diu:

«Ben poques coses me n'havia d'endur. Vaig entrar a la porteria amb el que portava a sobre. I així n'he sortit, només amb la maleta de sempre. I a la maleta, ja ho pots suposar, Vicenç, ben poques coses. Però coses que no abandonaré mai» (ibidem: 187).

En aquesta història d'amor a un home i als ideals combatents d'una societat «altra» sorgeix la portera en qualitat de figura que encarna el drama social dels treballadors, cosa que també succeeix en la novel·la que tot seguit es comenta.

Potser no ha de sorprendre tant aquesta visió d'una categoria determinada de porters com a persones que han estat vençudes per les dinàmiques immisericordes d'una societat que s'impugna globalment i que troben en la porteria un refugi i un espai que paradoxalment confirma la derrota de les seves esperances i de la seva llibertat, l'allunyament del seu medi originari, del seu

entorn físic i social, de la seva cultura i de les seves pràctiques, rebutjades per l'ordre dominant en la societat moderna. Les citacions que s'han exposat sintetitzarien aquests aspectes, a més d'altres qüestions que, com s'ha dit, es reiteren en els diversos textos trobats. La porteria com a espai de destinació dels obligats a migrar per raons econòmiques i polítiques esdevé un lloc de desengany i desil·lusió. Fins i tot el sarcasme del porter Macari de l'obra de Pou en els quefers que té no amaguen la seva precarietat estructural, la del qui és estomacat per un entorn situat damunt d'ell en la jerarquia social. Igual que la novel·la que es comenta a continuació, aquí l'abandó de la porteria per la Lliberta –quan ella no arriba a seixanta anys i, malgrat això, se sent com si en tingués noranta– també deixa entreveure la presència propera de la mort, entesa com l'alliberament d'una existència adolorida i com un retrobament amb el company:

«Perquè tornaré, Vicenç, tornaré. Molt aviat. Potser una tarda d'aquest hivern que ja s'apropa, una tarda grisa i freda, amb un cel de pluja o un cel de neu... Però nosaltres no sentirem el fred, estimat. No sentirem res: ni dolor, ni odi, ni fàstic. No serem res. Fang llefiscós, polsim de cendra. Però estarem junts, encara junts, compartint el silenci, el buit immens, el desitjat no-res... Junts per sempre, dins la mateixa tomba, pols barrejades, Vicenç, amor, refugi, consol, esperança meva...» (ibidem: 190).

A la novel·la *Pedra de tartera* (1992 [1985]), Maria Barbal narra el curs de l'existència d'una dona, la Conxa, que viu en un poble del Pallars. El període en què succeeix la història comença amb la consecució de la República i arriba fins a la postguerra. La victòria de les tropes franquistes revoltades provoca l'afusellament del marit de la Conxa, en Jaume, militant d'Esquerra Republicana de Catalunya; a causa de la brutal repressió desfermada sobre els familiars dels vençuts a la Guerra Civil, es veu obligada a anar-

se'n del poble amb els seus fills: l'Elvira, el Mateu i l'Angeleta. Després de la derrota, la vida esdevé massa dura en aquells poblets i la joventut no hi vol aguantar. S'hi reflecteix, novament, el cas força generalitzat dels qui per motius econòmics i polítics han de migrar a la ciutat per fer feines com la de porter. En aquest cas, es tracta d'una dona republicana que queda vídua per raó de la Guerra Civil o la repressió posterior i que, amb fills al seu càrrec, acaba ocupant una porteria. El fill de la Conxa té la iniciativa de proposar a sa mare desplaçar-se a Barcelona per establir-se en una porteria:

«Mare, hem mirat una porteria a Barcelona. Ens donen un piset entre planta baixa i soterrani a més d'un sou. Allí serem a prop dels metges i no patirem per la terra» (BARBAL, 1992: 119).

Els efectes completament desestructuradors per als perdedors obliguen aquesta dona vídua i els seus fills a fer un trasllat igualment desestructurador: l'abandó de la vida pagesa per fer una feina a la ciutat. És inqüestionable la pertinència de lligar, doncs, la feina dels porters a la migració massiva del camp a la ciutat que es va esdevenir, en contextos diversos, als segles XIX i XX. La part final del llibre coincideix amb l'arribada de la família a Barcelona: els comentaris de la Conxa són esfereïdors per l'abast de les transformacions sofertes en la seva vida. La manera com aquests canvis operen sobre el temps i l'espai, i també sobre el nou univers sonor que envolta la protagonista, és dolorosa:

«Barcelona és una casa on les finestres no donen al carrer. Miren al vestíbul de l'edifici i a l'ascensor de servei. [...] A dos quarts de vuit obrir la porta, a les vuit encendre la calefacció a l'hivern, a les deu donar les claus a la dona de fer feines del segon tercera, a les dotze repartir la correspondència, a les nou recollir les escombraries i a les deu tornar a tancar. [...] Barcelona és no conèixer ningú, només els

de la família. I, de vegades, sentir parlar per unes estranyes paraules. És oblidar el so dels animals de casa per veure passar gossos encadenats cap al tard. [...] Barcelona és aprendre a callar més i més. Fins que em pregunten alguna cosa. Barcelona nit és una escapada cada dia. Comença amb un soroll llargarut d'ascensor i galopa per corriols i boscos. S'atura en qualsevol lloc de la contrada i escolta les campanes. Toc de festa, toc de rosari..., fins que no arriba el toc de morts no m'adormo, i llavors els somnis són llargues converses que no puc fer desperta» (BARBAL, 1992: 122-123).

Al lector se li mostra l'estat doblement agònic dels nouvinguts. Aquí, però, no és davant dels porters addictes al nou règim dictatorial que fan la feina de controladors i de delators dels veïns, sinó dels qui provenen del camp republicà i, a més, del món de la pagesia. Reclosos en el seu silenci, en aquest cas la portera esdevé ella mateixa objecte central d'observació i control per uns veïns amb els quals no té la més petita possibilitat de dialogar lliurement. Aquest esfondrament complet de l'univers del qual prové la Conxa evoca la cruesa del pas del camp a la ciutat en el procés de modernització. Les connotacions dramàtiques de tants i tants subjectes del canvi es manifesten en les paraules que clouen la novel·la. La Conxa, una portera a l'Eixample originària d'un poblet pirinenc, vella inútil per a l'entorn, afirma: «*Barcelona, per a mi, és una cosa molt bona. És l'últim graó abans del cementiri*» (*ibidem*: 124).

Seguint l'ordre cronològic a partir del qual s'han ordenat els textos que es presenten, trobem la novel·la de l'escriptor català José A. Garriga Vela *Muntaner 38*, escrita en castellà i aportada per Pilar Díaz. L'autor hi recrea la infantesa i la joventut del protagonista, el fill petit d'un sastre barcelonès. L'acció se situa cap als anys cinquanta i seixanta del segle xx. Aquí, els límits de l'univers d'aquest noi són els límits de l'edifici on habita. La rèplica del món s'encarna en els estadants de l'edifici a través del maremàg-

num clarobscur de passions i situacions que s'hi van succeint. L'espai dels porters és descrit de la manera següent:

«Entre los señores Amat y nuestra casa, junto al inicio de las escaleras, un par de peldaños bajaban a la vivienda de los porteros, que consistía en una pequeña cocina, un comedor y un exiguo cuarto de baño con un váter i un lavabo. Allí vivían Carmen, Carlos y sus cuatro hijos. [...] En el terrado del edificio, en otro espacio reducido, estaban los dormitorios. Dos cuartos, uno de ellos con una cama de matrimonio y el otro con literas. Sólo subían al anochecer, cuando acababan con las tareas de la portería. Ella se pasaba el tiempo fregando las escaleras. Al mediodía cocinaba, mientras Carlos jugaba a los dardos en el comedor. Apuntando a una pequeña diana. Carmen no soportaba que su marido pasara las horas de ocio agujereando la pared. Se peleaban a diario. Ella gritaba que no aguantaba más aquella ratonera. Que no podía respirar. En aquel infierno sin ventilación era lógico que se ahogase. [...] El comedor de los porteros era un cuarto sin apenas sitio para moverse. La mesa, las sillas y la cama –cubierta con una tela– que se usaba de sofá, ocupaban todo el espacio. Al sentarse para comer tenían que entrar de lado y solían hacerlo por turnos. [...] La escalera del edificio era de mármol blanco hasta el principal. Luego de piedra. Y el último tramo, entre el cuarto piso y el terrado, de madera. En el terrado estaban los trasteros» (GARRIGA VELA, 2001: 73-75).

La precarietat espacial de la vida a la porteria manifesta molt versemblantment aquell tipus d'habitatge dividit «a peces»: la cuina, el menjador i el lavabo amb tassa de vàter a baix en una mena de soterrani i els dormitoris al terrat de l'edifici. Tot exigü: als baixos sense llum ni aire, al terrat sota el sol a l'estiu, patint el fred a l'hivern, quasi a la intempèrie de la naturalesa. D'altra banda, l'espai del rebedor de l'edifici es presenta com el lloc en què en els períodes nocturns s'esdevenen d'amagat pràctiques

prohibides: les germanes del protagonista s'hi pinten els llavis abans d'anar a les festes, la filla de la família Moslares s'hi besa amb un home més gran (*ibidem*: 38-39).

Es van relatant l'abandó de l'habitatge pels quatre fills a mesura que es fan grans, algunes tasques dels porters i els canvis que tenen lloc a l'edifici i que modifiquen en certa manera algunes funcions atribuïdes als porters, els quals es van degradant físicament a mesura que envelleixen (el porter ensordeix). Aquesta degradació coincideix amb les innovacions tecnològiques que afecten la tasca dels porters:

«Por la noche ella se encargaba de recoger las basuras que los vecinos dejábamos en la puerta y terminaban la jornada yéndose lentamente al dormitorio del terrado. El portal de Muntaner, 38, siempre se cerraba a las diez de la noche.

*»Los porteros siguieron viviendo en la casa a pesar de que la comunidad decidió poner un sustituto electrónico. La sordera de Carlos y el ajetreo de Carmen impedían que pudiera oír a los intrusos. Continuaban haciendo las tareas de limpieza y se les permitía ocupar la vivienda gratis, además de las propinas que recibían de los inquilinos. Antes de poner el portero electrónico no llamaba nadie a mi casa. A partir de ese momento no cesaban de incordiarme todos los repartidores. Decidí no responder y llamaban a los señores Amat [uns altres veïns], al principal primera, y así sucesivamente hasta que encontraban algún vecino solícito» (*ibidem*: 112).*

En aquest cas, la introducció de l'intèrfon o «porter electrònic» no posa fi a la presència dels porters, els quals continuen encarregant-se de la neteja i la recollida d'escombraries a canvi de les propines dels veïns, prou respectuosos per permetre'ls continuar vivint de franc a la porteria. L'ús de l'intèrfon és viscut, tanmateix, com un element pertorbador, per tal com generalitza en el

conjunt de veïns la demanda dels transeünts de l'exterior de penetrar a l'edifici. Així es remarca el paper central dels porters com a filtradors de visites i com a evitadors de reclams enutjosos per als veïns. A més, es discrimina el tipus de reacció del visitant del carrer a l'hora de cercar el mitjà d'entrar a l'edifici: davant de l'interfon, ascendir de baix a dalt dels botons que marquen els espais de l'edifici (sempre es truca, en primer lloc, als veïns del principal).

L'autor relata la mort del porter per un infart cardíac en una tarda de tabac i alcohol amb el veí protagonista de la història. A continuació...

«Cuando llegó Carmen [la portera] ya estaba el buitre de turno con el catálogo de cajas de madera. Yo había quitado la botella de coñac, pero me resultó imposible ventilar aquel sótano inmundo. Ella olisqueó con una mueca de fatalidad, como si acabara de descubrir que se le estaba quemando la comida. Luego se dirigió al cadáver para gritarle: "Has visto, mamón, has visto qué ruina has conseguido con la leche de fumar." Y se tiró desconsolada sobre el cuerpo de don Carlos, como si deseara que ambos ardieran en la pila funeraria.

»La portería quedó clausurada. A partir de entonces se utilizó para guardar unos cubos grandes que se ponían en la calle con el fin de que cada vecino echara en ellos su propia basura. Doña Carmen se fue a un pueblo del interior donde vivía su hermana que también era viuda. No volvimos a saber de ella» (ibidem: 118).

De nou s'és davant de l'escena del porter o la portera vidus, ja grans, que no poden continuar fent la seva feina, de manera que se'n van a viure amb algun familiar que els aculli; aquí, la germana de la portera. La porteria es converteix en la destinació inicial com a clausura i obertura d'un període de la vida, punt d'arribada de la migració del camp a la ciutat i, a més, com a punt

de partida que precedeix la mort propera quan el porter o la portera ja s'ha fet vell. La porteria com a salvació, fugida i condemna es repeteix en l'imaginari literari: la mesquinesa de l'espai físic no reproduceix sinó la mesquinesa de l'entorn social, molt sovint aclaparador, tèrbol, abocat a la tragèdia d'unes existències incapaces de superar el grau d'una mera supervivència biològica.

«Decían que la ciudad se modernizaba. Mentira. La estructura interna estaba anquilosada. Se restauraba la fachada pero se mantenía la misma vieja estructura. La ciudad era un cementerio. Un lugar lleno de solitarios, aislados en ataúdes» (ibidem: 136).

No deu ser casual aquesta coincidència a establir un paral·lelisme entre la mort d'un porter, la mort d'un edifici i el procés anòmic, anihilador, del conjunt de la societat. Rebroten amb tota la potència que la tasca etnogràfica ha confirmat la noció de la porteria com a encarnació d'una societat presa per les seves dinàmiques desestructuradores i la dels porters com les darreres baules de la cadena social, els últims de l'escala jeràrquica, habitants del soterrani o dels llocs físics de la intempèrie als límits superiors de l'edifici. Són mediadors amb moltes de les necessitats morals i materials de la comunitat: dipositaris del secret, també dipositaris dels residus orgànics dels veïns, agents de la neteja en espais generadors de brutícia, agents del manteniment de serveis que sense ells es degradarien irreversiblement. Però, a més, els porters resten atrapats en una xarxa densa d'interessos antagònics, de conflictes, d'insalubritats físiques i ideals, i també de secretismes obligats, alguns dels quals són aquells que es relacionen amb la seva biografia ideològica. La precarietat extrema de les seves condicions de vida, complicada per un horari laboral imposat i completament abusiu, els indueix a plantejar-se la tremenda paradoxa que representa la diferència que es dona entre la seva importància, fonamental, des d'un punt de vista estructural, a causa de

les funcions que exerceixen pel lloc que ocupen, i el grau de miserabilització a què estan sotmesos. Si el porter és algú pel que fa a l'autoritat, ho és especialment amb vista al transeüent del carrer: les relacions amb la comunitat de l'edifici pengen, per contra, del fil sinuós i imprevisible de les afinitats, les correspondències o els curtcircuits nascuts dels vincles diversos amb cadascun dels veïns. Si el porter pot ser delator o salvador de la vida d'un veí, aquesta operació també es pot aplicar en una direcció inversa: dels veïns al porter.

Una altra obra en què apareix la figura d'una portera i un porter és la novel·la negra *Renoi quina portera* (1985), escrita per Miquel Porter i Moix, professor d'història de la Universitat de Barcelona i crític cinematogràfic traspasat, malauradament. El període relatat abraça els anys quaranta, cinquanta, seixanta, setanta i vuitanta del segle xx. La Petra, portera d'origen gallec d'un edifici modest d'un carreró del barri de Gràcia de Barcelona, hi treballa amb el seu company, l'Agapito, valencià. La trobada del cadàver del porter provoca l'acció d'un veí que fa de professor en una escola privada amb la col·laboració d'un policia demòcrata catalanoparlant per esbrinar els motius de l'assassinat. Petra Loureiro Vázquez neix en una caseta de pagesos de les muntanyes d'Ourense. En néixer pesa cinc quilos; en morir, cent vint-i-cinc. S'engreixa arran del traspàs del seu home. Als dotze anys queda prenyada per un venedor ambulat, té la criatura i al cap de quatre mesos fuig sola. Passa fred i gana, treballa de verdulairre i arriba al Ferrol, on fa de minyona. Després de diverses vicissituds i de conèixer l'Agapito, l'amor de la seva vida, emigren a Barcelona, on la Petra i l'Agapito troben feina: ella, de portera; ell, a Correos y Telégrafos. El pis porteria on viuen abans i després que ella quedi vídua és descrit així:

«[...] tot ell pintat d'aquell verd barat, de casa de putes carioca. L'entrada, mínima, amb una cadira, el telèfon, un petit penja-robes de

paret i un pòster turístic del Pórtico de la Gloria era separat per una senzilla mampara, sense porta de la no menys reduïda cuina. Una campana moderna, de vidre, servia per a recollir els fums i en penjaven dues orelles de porc seques, un rast de petits xoriços i un altre d'alls. A tocar, entre la cuina i el menjador, un armari [...]. Atuell característics de cuina, capsetes i pots amb condiments, un paquet de capsas de llumins i, a la part baixa, estris de neteja. Tot era net i polít com una patena» (ibidem: 63-64).

El menjador és relativament gran, com el dormitori, si bé semblen més petits per les dimensions dels mobles. Als prestatges, literatura romàntica espanyola en edicions barates, enciclopèdies comprades a terminis i llibres de telegrafia, ràdio i sistemes de comunicació per l'afició desfermada en la feina de l'Agapito a l'exèrcit durant el servei militar i en la feina a la companyia Correos y Telégrafos, i obres de Tolstoi, Reclús, Malatesta, Lafarge i Bakunin amagades! (ibidem: 171-172). Unes fotos penjades a les parets i unes taques d'humitat en les parets del dormitori completen la descripció. Tots els veïns lloen la parella: no van a missa, però són molt amables i sempre estan disposats a ajudar el veïnat, fins i tot han prestat diners dels estalvis que tenen, alguns de provinents d'herències familiars, a un veí, el senyor Gómez, al qual l'Agapito facilita el contacte per trobar una feina a Talleres Mecánicos Erasmo, on ha treballat en perdre la feina a Correos y Telégrafos. La senyora Consol i la Menchu defineixen la parella com dues bellíssimes persones que els han ajudat en els tràngols més durs i tot. La Petra i l'Agapito tenen una teoria pròpia anomenada El Gust de la Llibertat. A Barcelona, l'Agapito ensenya a la Petra a escriure; ell ha estudiat filosofia i lletres, branca de romàniques, durant set anys a la Universitat de Barcelona. Militant de la CNT, «*simpatitzava amb el corrent més catalanista i d'esquerra*» (ibidem: 175), cosa que li costa el lloc a Correos y Telégrafos, i els diumenges al matí va al Mercat de Sant Antoni

per comprar llibres de segona mà. Junts viatgen a Extremadura, Andalusia, Portugal, les Canàries, París, les illes Balears (quasi totes) i el País Valencià; junts van al teatre, a concerts, a les revistes del Paral·lel. Porters cultes, porters singulars, potser, o potser no tant, per tal com la invisibilització de la societat no se sol correspondre amb la complexitat polièdrica de les vides de les persones...

«S'havien comprat un televisor i quan ell estava mancat de ganes de moure's [poc abans de morir per una malaltia del cor] el posaven, però sovint aquell invent més aviat contribuïa a irritar-lo que no pas a calmar-lo. Preferia de molt llegir, i, sobretot, escriure. Omplí una pila de quaderns amb observacions sobre la conducta humana, sobre els llocs que coneixia i, de manera preferent, sobre les seves idees referents a la llibertat de conducta en el ser humà» (ibidem: 192).

Un cop mort l'Agapito a la darrereria dels seixanta, la Petra recupera vells contactes de Galícia per organitzar una xarxa de contraban...

«[...] d'escala estatal que donés menjar i una vida digna a dones sense home. La base del negoci seria el contraban, però no descartava altres activitats més legals, com inversions a la borsa. De tot el que es recollís, cada sòcia participava en percebria el que necessités, fins a un mínim prudencial, i els guanys que no s'empressin en noves inversions, serien dedicats a fins benèfics. Llegant llibres que li havia proporcionat l'Agapito, s'havia empescat una mena de cooperativa en la qual tothom tenia uns drets mínims assegurats i on es desterrava la idea de profit inútil: tot el que poguessin esgarrapar a una societat injusta ho tornarien a la societat mateixa perquè no ho fos tant, d'injusta!» (ibidem: 194-195).

La fi de l'imperi cooperatiu és tràgica, ja que la Petra és assas-

sinada; deixa en herència més de set milions de pessetes per al seu veí, el protagonista de la novel·la, la qual conclou amb la detenció i l'empresonament de Pepe Masdevall, un industrial i financer franquista propietari de l'edifici on vivien la Petra, l'Agapito i el professor d'escola que fa la investigació.

Per bé que no és una narració en què es reflecteixin palesament les relacions dels porters amb els veïns ni les vicissituds de les seves tasques en qualitat de porters ni la seva vida en la porteria, sí que s'hi presenten prou elements per ampliar les dimensions de l'imaginari de les porteries, els porters i les porteries, ja que s'hi confirma el paper d'aquests en la construcció de xarxes solidàries i en l'amplitud de l'adscripció ideològica i militant, en aquest cas vinculada, com en altres obres, a l'antifranquisme i el pensament llibertari. Això mostra l'origen social d'un sector dels porters de Barcelona en el període comprès entre l'inici del segle xx i el final formal de la dictadura franquista, que provenien tant del proletariat urbà com de la pagesia extraurbana, i els vincles establerts amb moviments emancipadors, com l'anarquista. Miquel Porter i Moix, l'autor de la novel·la, ens explica en una comunicació personal que un familiar seu féu de porter al passeig de Gràcia de Barcelona després de sortir de la presó en els anys quaranta, on havia ingressat per la seva militància en l'esquerra catalanista i republicana. Aquest familiar trobà la feina mitjançant una amistat. No cal tenir gaire imaginació per concebre la discreció absoluta que aquest home mantingué amb els veïns sobre la seva vida passada, cosa que confirma Porter i Moix.

3. PERCEPCIONS SOBRE ELS PORTERS EN ENTREVISTES, DIÀLEGS I VIVÈNCIES

Passant a un altre apartat que pot denominar-se *literaturitzacions*, tenim la calidoscòpica reunió d'opinions sobre l'Eixample

que Patrícia Gabancho fa al llibre d'entrevistes i diàlegs *L'Eixample vist per 20 veïns*, en el qual s'inclou un capítol protagonitzat pel periodista i escriptor Josep Maria Carandell i la fotògrafa Colita, i que forma part de l'esfera en què s'atén l'experiència del narrador. En el diàleg que hi ha en l'apartat titulat «L'univers de les porteries» s'encavalquen diverses narracions sobre les seves experiències entorn de les porteries i els lligams de familiars seus amb aquest ofici (CARANDELL; COLITA, 1990: 152-157). Tots dos interlocutors s'hi apropen, d'entrada, a partir d'una referència sobre la Casa Comalat, construïda entre el 1909 i el 1911 sota l'empenta modernista i situada a la cruïlla de l'avinguda Diagonal amb el carrer Còrsega. La fotògrafa Colita introdueix la qüestió en tractar del porter de Can Comalat, que descriu, literalment, amb aquests mots:

«És un gos. Deu estar absolutament frenètic de tenir aquella porteria, que és delirant: deu estar una mica tocat, també. I si li dius que vas a fer una foto, et fa fora a crits, ni parlar-ne» (CARANDELL; COLITA, 1990: 152).

Josep Maria Carandell, en replicar la fotògrafa, traça sintèticament un recorregut sobre les porteries barcelonines. Segons el seu parer, abans les porteries de la ciutat sempre eren de portera, no de porter. Quan hom s'hi refereix, diu, sempre s'acaba en «*el tòpic habitual, que està fet sobre Simenon [el novel·lista] i les porteres de París*».⁴⁹ Sosté que la diferència entre les porteres d'abans i les

49. Vegeu la comèdia musical de l'italià Paolo Ferrari *Pipelé, o sea, El portero de París*, Barcelona, T. Gorchs, 1864. O també aquest fragment d'un article de Gabriel García Márquez:

«En un edificio residencial de París que cuesta su peso en oro, todos los servicios son tan modernos que han prescindido de la portera, una de las instituciones más antiguas y legendarias de la ciudad. En efecto, las porteras del París de otros tiempos tenían tan buen crédito que la literatura francesa, y no sólo la de Balzac, sino en especial las novelas de criminales y detectives, tenía que recurrir a ellas sin remedio para que los relatos más fantásticos

d'avui dia –la conversa va ser cap al 1989– és que actualment són de classe mitjana, solen ser molt amables i senzilles «*i tant se'ls en dóna que entri un lladre com que no entri*» (*ibidem*: 153). D'acord amb la seva argumentació, ser porteres de casa bona és justament el que antigament les feia d'allò més desconfiades. Llavors esmenta la seva àvia (na Maria Rosés), la qual havia estat portera; explica que si ella era tan desconfiada era pel fet d'exercir de portera al carrer Mallorca de Barcelona, i no pas perquè fos una dona de muntanya. Aquests seus avis provenien de l'Espluga de Francolí, eren pagesos benestants. L'avi (n'Eloi Robusté) ho havia perdut tot a causa de la seva afecció a jugar a cartes, una pràctica amb conseqüències sovint funestes. Heus ací els motius de l'emigració dels avis de Carandell a Barcelona: la precarietat econòmica.

«[l'àvia] *quan feia molts anys que ja no era portera continuava mirant la gent amb els mateixos ulls: si agafàvem una joguina ens mirava amb odi perquè podíem fer-la malbé i ens la prenia, i l'amagava perquè no hi juguéssim*».

Aquesta dona era filla d'un pastor de cabres que guaria persones i animals, i que «*coneixia les herbes i era una mica misteriós*», anomenat Domingo Santos per aquest compendi de virtuts que tenia. Na Maria Roses ja era una dona d'empenta abans de fer de portera: sola al mas del Coll, un indret abandonat enmig de les muntanyes de Prades, es defensava amb un fusell o un martell o el que fos cada vegada que arribava una persona considerada

parecieran verdaderos. Un testimonio de una portera sobre alguno de sus inquilinos podía ser definitivo ante una autoridad judicial. Pero cada día que pasa más porteras de París son sustituidas por ingenios electrónicos deshumanizados, mucho más eficaces que sus viejas antecesoras cascarrabias, pero, en todo caso, incapaces de rescatar a un pobre inquilino atrapado en un ascensor» (García Márquez, 1983: 11).

peril·losa, cosa que, pel que sembla, succeïa sovint. Carandell assenyala que la seva àvia «*és una portera que desfà qualsevol idea de portera*» (*ibidem*: 154), una dona que cantava unes cançons bellíssimes que li havia ensenyat el seu pare.

«O sigui que, naturalment, quan jo després he conegut porteres a la meua vida, sempre he pensat que potser també darrere d'elles hi havia alguna cosa. On visc ara, a la plaça Letamendi, hi havia uns porters, una gent molt senzilla. Però començaves a parlar amb ell i resulta que era de Cuenca i tocava el flabiol i acabava sent una persona estranyíssima, increïble» (*ibidem*: 154-155).

A continuació, Colita introdueix en la conversa la manera com els veïns d'un edifici determinen no sols la classe de visitants que rep, sinó fins i tot la relació que els porters estableixen entre visitants i residents:

«Jo, des queestic a casa meua, els porters s'han acostumat a veure tota una sèrie de gent que abans no entrava per aquella porta. Total, que cada vegada que entra un personatge perillós com ara un gitano, un hippí, un drogata o alguna cosa rara, sempre creuen que van al segon segona, a casa meua, i els deixen entrar» (*ibidem*: 155).

Una situació com aquesta pot donar lloc a «problemes», si bé aleshores apareix una referència a una altra professió com a exemplificació de la resolució de conflictes mitjançant l'exercici d'autoritat, si cal:

«Però el meu porter és taxista, gràcies a Déu, i té una matraca així de gran, i quan hi ha problemes la treu i s'ha acabat el bròquil».

Colita diu que segurament...

«quan desapareguin el Pepe i la Maria [que són valencians] tancaran la porta i s'haurà acabat la porteria. Ho dic amb gran dolor del meu cor, perquè realment tenir porters està molt bé. Naturalment, si el porter és com el de Can Comalat, deixem-ho córrer... Però segurament aquella gent estan molt contents de no trobar 200 japonesos fent fotos per l'escala». (ibidem: 156)

Carandell respon amb dos comentaris plenament adients amb aquesta investigació. En primer lloc, afirma, respecte al porter de Can Comalat, que *«el deuen haver adoctrinat, pobre home»*; tot seguit assenyala que

«és veritat que aquesta és una funció en vies d'extinció. Als pisos nous ja no accepten porters. Potser conserges als pisos de luxe, però ja és una altra cosa. No és la funció de la porteria, que era la de vigilar tota la vida interna i externa de l'edifici i de tot el barri».

Colita hi afegeix un conjunt de conductes i de funcions socials que s'han demostrat evidents al llarg de les pàgines precedents, incloent-hi certes derivacions extremament anòmiques. El porter també fa altres tasques, a més de les associades amb el control:

«Vigilar i solucionar problemes, perquè el porter també t'arregla la bombeta que s'ha fos, arregla l'ascensor, fa petits encàrrecs, li pots deixar les coses perquè les vinguin a recollir... Jo sempre he viscut a l'Eixample, sempre he tingut porter. Fora d'un, que s'agafava unes mones que es matava i que l'haviem de treure de les escales perquè queia, sempre han estat gent molt amable; aquest també ho era quan estava serè. Jo crec que és una institució que s'hauria de reivindicar, ara que hi ha tant d'atur, perquè de fet totes les cases de l'Eixample tenen el petit pis...» (ibidem: 156).

La conversa condueix a un altre aspecte que en aquesta inves-

tigació s'ha constatat amb escreix: el caràcter inhabitable dels habitatges dels porters. Carandell s'hi refereix per a un cas concret:

«Jo sé d'una casa de porter, una cosa petitíssima, on ara hi viu un jutge, per exemple. És un pis d'aquells que no té pràcticament respiració, un pis dolent on abans no hi hauria viscut ningú [...]. Vull dir que s'ha convertit en un pis possible, quan abans era impensable» (ibidem: 157).

Colita qualifica els soterranis que hi ha a les porteries de «terro-rífics». Paradoxalment manté que «són molt alegres, amb molta llum». N'esmenta una en què els porters «tenen una televisió més gran que la porteria i una nevera i hi cuinen». Carandell replica que «mentre miren la tele entren els lladres» per cloure el diàleg sobre els porters de l'Eixample fent referència als vessants més tèrbols de la seva feina en períodes crítics.

«Jo no voldria portar mals records, però ja que toquem el tema, i que és un tema de vida quotidiana, hauria de parlar del paper de les porteres a la Guerra Civil. He sentit moltes vegades en converses familiars que una persona es va salvar perquè una portera va negar absolutament que hi visqués tal senyor. O famílies que se'n van anar en orris perquè la portera va declarar en contra seva. En cas de conflagració, com en aquell moment, resulta que una gent que tenia un poder relativament molt petit es trobava que tenia a les mans la vida o la mort de les persones. Que això va succeir és del tot cert» (ibidem: 157).

Sobre el temor que tradicionalment ha inspirat la funció controladora del porter, i més en períodes molt determinats de la contemporaneïtat europea, val la pena recordar la neguitosa referència de l'anarcosindicalista Frederica Montseny, la qual, fugint del París ocupat per l'exèrcit nazi, en vista de l'incendi provocat

per ella mateixa a l'estudi en què s'amagava a fi de destruir documents comprometedors, patia pel fet que es descobrís que l'incendi no havia estat accidental. La Montseny es preguntava: «*I si tot allò de l'incendi no quedava així? I si la portera era indiscreta? I si algun veí feixista feia alguna denúncia?*» (1977: 220). En els comentaris que Rossend Arqués fa entorn del llibre de Rosetta Loy *La paraula jueu* (Andorra: Límits, 2003), constata les raons d'aquest temor en el mateix context del nazisme. Arqués escriu:

«*Quin va ser el significat tràgic que va anar prenent aquest mot [el terme jueu], per acabar implicant veïns més o menys normals, que anaven a la sinagoga en lloc de l'església, que, d'aleshores ençà, començaren a tenir l'estigma dels apestats? Alhora que s'intuïa que jueu volia dir impur, creixia la consciència de la diferència, fins i tot per als més petits. Els jocs deixaven pas a la sorna cruel i a la violència àcida. De cop, sortia el monstre gris de caps, fet de porteres, petits delators, conformistes, jueus incrèduls davant el càstig incompreensible d'un règim amb què fins aleshores més d'un havia flirtejat*» (ARQUÉS, 2003: 17).

Si la zona grisa dels règims opressors se situa en la pràctica quotidiana de la delació, els porters –aquí, les porteres– apareixen com una de les expressions paradigmàtiques del terror implícit en denúncies de les quals ha depès el fràgil fil de la supervivència física i social de tantes i tantes persones, un fil trencat obscurament i d'amagat, ben present en la memòria dels supervivents.

Retornant al recull elaborat per Gabancho, l'autora inclou al llarg del diàleg dues citacions distintes sobre les porteres (1990: 155). Una, aportada per Flora Muñoz, és de Josep Pla (*El quadern gris*):

«*Les porteres de Barcelona solen durar perquè són respectuoses amb la*

propietat privada; amb els arrendataris, en canvi, solen ésser trapelles i displicents».

Aquí cal afegir-hi una altra referència trobada del mateix autor i de la mateixa obra, en què afirma:

«Les porteres de Barcelona no arriben a fer mai, quan parlen amb la gent, una cara indiferent: no saben dissimular. Per més llarga que sigui la seva permanència en l'ofici, conserven, com el primer dia, la curiositat de la xafarderia pintada a la cara».

L'altra citació és de J. M. Castellet, el qual reproduïx les paraules de la dona que feia de portera a la casa on vivia de jove, al carrer Còrsega, cap als anys cinquanta. En trobar-la un dia asseguda al sol, a la porta de casa, li va preguntar com es trobava, a la qual cosa la portera, que es deia Dolores, li respongué:

«¿De què em parles, fill? ¿No veus que dessota el passeig de Sant Joan i per tota la ciutat les clavegueres van plenes de merda?, i això passa tots els dies i totes les nits. ¿Què vols que pensi, amb tot aquest deves-sall de porqueria sota els peus?».

El contingut anorreador d'aquesta citació potser representa un bon final per completar el cicle iniciat en aquesta recerca. Entre la brutícia física i moral de la societat urbana contemporània i la contrapartida creadora d'una sociabilitat distinta compresa en la tasca dels porters i en les relacions socials de les quals esdevenen protagonistes, hi rau el marge d'actuació d'uns homes i unes dones atrapats en categories classificatòries que sota cap concepte no podrien abastar mai la riquesa i la complexitat de les seves vides, dels seus actes, de les seves identitats múltiples i policromes. Una manera possible de lligar les nostres intencions interpretatives es sintetitza en una interessant xerrada amb una veïna

del carrer d'En Robador, a tocar de la plaça de Salvador Seguí (a), al Raval barceloní. Claudio Zulian entrevistà aquesta dona el 4 de març de 1998 (ZULIAN: 1998). La veïna, que es deia Maria Casas, havia nascut en aquest barri i temps enrere havia decidit posar-se a escriure contes per explicar tot el que veia des del balcó de casa seva: la vida al carrer, la vida a la plaça i els processos canviants que s'hi donaven. El plantejament de l'entrevista és susceptible de ser interpretat des d'una perspectiva antropològica, en la mesura que revela alguns detalls relacionats amb la recerca. Per aquesta raó se'n reproduceix un fragment respectant-se fidelment la transcripció del diàleg:

«C. I en els teus contes que he pogut llegir hi ha aquest personatge, una mena de personatge que mira la plaça Salvador Seguí, et mira des del terrat...

M. Sí, és que a mi em costa molt escriure en primera persona, no?, i llavors la manera era buscar algú que expliqués les coses, i aquest algú és una portera, que ara ja em sembla que no en deuen quedar gaires o gairebé ninguna, però abans n'hi havia, de porteres al barri; i és una portera que té un gat, i sempre està xerrant amb el gat i explica les coses que veu a l'escala, o les coses que veu al carrer, i a través d'ella es van explicant anècdotes o es parla de personatges més o menys típics que hi ha al seu voltant. És un personatge fictici, eh?, però que a mi em serveix.

C. I què veu, aquesta portera? O què veus tu a través d'ella, perquè també m'ha semblat que hi ha tota una temàtica molt lligada a la plaça, no?, la plaça Salvador Seguí és un lloc molt especial del barri.

M. Li pots dir plaça, aeroport, estació, li pots dir un port... Vull dir que aquella plaça és de tot. És com l'estret de Gibraltar, el canal de la Mancha, o qualsevol cosa; allà hi ha una barreja de gent, de cultures, de races, de formes de vida, o sigui només tens que sortir al balcó, mirar, estar-t'hi una estona» (ZULIAN: 1998).

La Maria Casas va triar la figura d'una portera per transmetre la seva mirada sobre l'escala, el carrer, el seu voltant. La societat és vista a través d'aquesta portera, que representa una espècie social en procés d'extinció, i el que s'hi consigna és l'heterogeneïtat dels trànsits urbans. La Maria Casas, que no devia haver llegit Marc Augé, proposava les imatges de l'aeroport, l'estació, el port, l'estret, el canal, llocs que menen a altres llocs, a fi de donar a entendre la multiplicitat de moviments de la vida a l'espai públic, a la plaça, i les interaccions entre els actors socials implicats: veïns, nouvinguts, treballadors diürns o nocturns d'aquell espai, la barreja immensa «*de gent, de cultures, de races, de formes de vida*». Aquesta veritable apologia del naturalisme urbà, el fet de guaitar des del balcó i escriure el que es veu, s'idealitza i es materialitza en la mirada literària de la portera que observa des de la porteria, i no s'ha de dubtar que serveix per confirmar definitivament la tasca empresa en aquestes pàgines: reconèixer la condició privilegiada, gairebé única, dels porters i les porteres, i fer-ho amb l'objectiu de comprendre la funció quasi sacrificial de la seva feina: ser traspassats, ara amablement, ara brutalment, per la societat que miren. Així, a través dels seus cossos, la societat se'ns mostra sense mediacions. Però els porters i les porteres, exercitats en la pràctica de la ventriloquia, capaços de portar fins a extrems inconcebibles la realització social de les personalitats múltiples que es veuen sotmesos a encarnar, de vegades inconscientment per la rutina tremenda de la seva labor, amb efectes a voltes terribles, com aquelles ocasions en què són devorats pel paper que se'ls impel·leix a representar, aquests homes i aquestes dones són, paradoxalment, els qui, de retop, fixen la societat en les pupil·les dels seus ulls. Respecte a això, el seu lloc social és un lloc de privilegi, a tall d'homes ull, seguint la imatge avançada pel cineasta avantguardista soviètic Dziga Vertov –recordeu *L'home de la càmera* (1929)–. Llavors pot ben bé dir-se que justament a través de la societat (l'escala, els veïns, els carrers, l'entorn) afloren

un nombre no gens menyspreable de porters i porteres donant curs als intersticis, les esclotxes, els passos prims de l'ombra urbana en cerca d'una sociabilitat «altra», distinta, més amable, més digna...

Tota aquesta investigació pren sentit en qualitat significativa de reconeixement de les esclotxes ocultes rere el taulell de tantes porteries. On podrien habitar els residents d'aquests intersticis sinó al cel o a l'infern, és a dir, al soterrani o al terrat? El camí que condueix de la mirada cap amunt pel celobert des dels baixos socials o del firmament des del dormitori d'un terrat no respon a la fúria silenciosa amb què la naturalesa demana sacrificis als humans perquè aquests contemplin les creacions més belles (llocs inhòspits, salvatges, lluny de la presència dels homes), respon, en canvi, a la condició intersticial dels porters. Qui sap si aquest no seria un dels motius –aquí, inconfessable i terrible– de la seva desaparició: blocar les esquerdes, interrompre els passos, evitar els fluxos plurals d'uns éssers entestats de vegades a anar més enllà d'on la societat els enquireix; transcendir, doncs, la porteria, les vides, el món; conduir en un edifici on viuen homes, dones i infants l'esperança d'un paisatge nou per al que Michel Maffesoli en diu *una socialitat nova*. Aquests porters que arriben a convocar els infants d'una escala o els infants de l'entorn de l'edifici i tot constituïrien les matrius d'actituds, creences, fins d'institucions noves en l'àmbit de l'edifici. Si la societat moderna emergeix de la societat tradicional, aquests porters esdevindrien individus matrius de «participacions encara no viscudes, no elaborades». Així el nou s'introdueix en l'experiència de la comunitat de veïns: els porters poden expressar virtualitats, «possibilitats formulades [...] que tendeixen a una participació que potser no es realitzarà mai, i el camp del possible constitueix l'humus en què es banya si fa no fa amb tranquil·litat el nucli del que anomenem real», la vida social (DUVIGNAUD, 1990: 65-67).

Això és el que explica que el 1936 la Secció de porters i porte-

res del Sindicat Únic del Ram de l'Alimentació de la Confederació Nacional del Treball (CNT) redactés el document *Bases de trabajo para regular los servicios de porteros y porteras en Barcelona*.⁵⁰ Els porters, aleshores, més aquí o més enllà de les formes socials instituídes –independentment que se sigui al 1936, al 1944 o al 2004–, representarien una «*centralitat subterrània informal*» (MAFFESOLI, 1990: 26) que en certa manera garantiria el prolongament de la vida d'una colla de veïns en un edifici, o sigui la vida mateixa en societat.

La recerca presentada en aquest volum pretén contribuir a enregistrar els indicadors d'aquesta socialitat de l'univers de les porteries, els porters i les porteries. Fora de l'antiguitat conceptual dels instruments d'anàlisi que expulsen del seu camp de visió manifestacions com les que s'expressen en el territori social dels porters, fora de la incapacitat mostrada de vegades pels científics socials per enregistrar les variables que configuren les llavors transformadores de les relacions socials, hi ha la presència aclaparadora del món en el seu esdevenir quotidià, sovint més invisi­bilitzat com més proper ens resulta. Probablement, després de la investigació empresa, integrats encara que només sigui parcialment com a actors socials, la qual cosa donaria lloc a una certa «comunitat de perspectiva», en les situacions que aquí s'ha provat de descriure, interpretar i argumentar, la nostra mirada sobre els porters serà, sempre més, distinta. Les mateixes paraules, potser, amb significats, matisos i intencions diferents.

El que resta no pot ser una explicació completa que hagi esgotat el que s'ha constituït en l'objecte d'estudi, sinó la constatació empírica, etnogràfica, històrica, d'alguns dels desplaçaments, els moviments, els contorns, les vacil·lacions, les topades, les fugides, els sobresalts i els contorns ara nítids ara borrosos d'uns homes i

50. En l'assemblea del 23 d'agost de 1936 al Teatre Olímpia. Aquestes bases començaren a vigir al setembre del mateix any.

unes dones nascuts socialment en l'espai fràgil, en curs precari d'extinció, d'una porteria, un espai no pas per a una veritat última, sinó per a les nombroses veritats degudes a tantes altres situacions: aquelles que infantia la societat.

7. Conclusions

Joan Bestard

Al llarg d'aquestes pàgines hem analitzat tant la figura del porter com l'espai de les porteries a Barcelona. El motiu central de la nostra etnografia ha estat tractar del porter i la porteria des del punt de vista de la mediació. Hem tractat de l'espai de la porteria com a lloc de mediació entre el carrer i l'apartament privat, i la institució del porter com a figura de mediació entre l'àmbit domèstic familiar i la vida pública. Aquest caràcter central en la forma de mediació ens ha permès analitzar diferents formes que prenen, d'una banda, la institució del porter i, de l'altra, l'espai que domina. Des del porter que viu a la finca mateixa fins al conserge que va a treballar a la finca seguint un horari laboral estricte, hi ha un conjunt de matisos que configuren la diversitat de les porteries i els porters a Barcelona.

A partir de la idea de la mediació hem fet una anàlisi dels porters i les porteries seguint l'eix de les classe socials tal com dominen la ciutat. L'espai de les porteries de la part alta de Barcelona és, clarament, un lloc de representació de l'ideal normatiu d'una família burgesa que s'afirma a si mateixa com a norma per a tota la ciutat. Podem dir que l'espai que controla el porter amb tota la disposició del mobiliari que hi ha al vestíbul és la forma normativa que prefigura l'àmbit domèstic dels apartaments privats. A la part baixa, per contra, o bé no hi ha porteries, que han estat convertides en una entrada amb porter automàtic, o bé sobreviuen les antigues porteres, que des de casa seva vigilen l'entrada i els moviments del passadís, l'escala i l'ascensor, si n'hi ha. L'espai de representació és molt més minvat i la potència normativa de l'àmbit domèstic que aquest espai representa és neutra i, ben segur, més

adequada a la varietat de formes de vida familiar que conviuen actualment a les ciutats.

També hem analitzat que el porter s'apropia l'espai i les seves activitats quotidianes. És important assenyalar que els porters tenen un control clar de les seves activitats i una forma molt particular d'apropiar-se el seu espai que no deixa de ser un espai de trànsits i, per tant, de moviment, control i filtratge de persones, coses i informacions que constantment circulen per aquest espai. Els porters han controlat aquest espai de circulació i s'han hagut de situar amb claredat en la jerarquia d'aquests espais i aquestes activitats. Actualment, el seu malestar, com el nostre en qualitat de ciutadans, prové de les incerteses en què se situen les seves activitats i de la pèrdua de control sobre els espais de mediació que s'havien anat apropiant al llarg del temps. Cal tenir en compte que el porter exercia el control, bàsicament, mitjançant les seves activitats informals, és a dir, mitjançant aquelles activitats que van més enllà de la seva funció de vigilar la porta de l'entrada. D'aquesta manera, el porter ha estat la condició per imaginar una comunitat de veïns que va més enllà de la peculiaritat i la individualitat dels hàbitats de cada apartament que forma un immoble. Es tracta, certament, d'una comunitat molt peculiar, una comunitat que té com a ideal l'anonimat i la intimitat dels membres. Des del seu lloc liminar, el porter actua sobre les relacions i les identitats que configuren aquesta comunitat peculiar. En certa manera, va contra el sentit de la història moderna. Fa possible un context concret de relacions personals, quan les relacions socials cada vegada són més abstractes; té un coneixement de les persones i les relacions, quan l'ideal normatiu és la intimitat i l'anonimat, i, finalment, domina un espai de relacions i identitats, quan aquests espais es van convertint en purs espais per vigilar i controlar el flux de persones, coses i informacions que hi passen.

Aquest aspecte sempre liminar del porter és el que ens ha servit per analitzar des dels marges els aspectes més centrals però no èpics

de les societats modernes. Cal recordar que la història té diferents mirades i una, fonamental, com recordava Hegel, és la història vista des del punt de vista de l'ajudant de cambra. Al llarg d'aquesta etnografia dels porters hem anat explorant, doncs, la ciutat des d'aquest lloc quasi invisible i humil que és l'espai de la porteria. Aquest lloc també ens ha servit per veure l'evolució de les diferents maneres d'habitar que s'han anat succeint al llarg del temps a la ciutat. Les porteries i els porters, amb els seus canvis en l'ordre institucional i, d'una manera especial, amb la seva capacitat per crear sentit als altres, han estat un espai privilegiat per mirar el carrer i els fluxos que donen sentit a les relacions entre els habitants d'un immoble i les possibilitats obertes dels carrers de la ciutat. Un dels aspectes que s'han de remarcar és que, estudiant la vida dels porters de diferents indrets de Barcelona, fèiem al mateix temps la biografia d'un immoble, és a dir, el porter té com a espai d'identitat l'immoble i a través seu l'immoble, com a persona corporativa, com a comunitat, entra a formar part de les relacions complexes que hi ha a la ciutat. Si, com hem assenyalat, el porter és la condició per crear comunitat, la seva desaparició o la seva substitució per tasques i persones més especialitzades té un efecte de dissolució i desaparició dels sentits que inserien els habitants dels immobles en el conjunt d'espais del carrer i de la ciutat. Per això la figura del porter té quelcom de tradicional. Com tota tradició, està a punt de desaparèixer per les forces de la modernitat. És una figura aparentment fràgil que sobreviu contra el sentit de la història. Ens trobem davant d'un món de fragilitat i precarietat, perquè el món dels porters ha proporcionat el context que crea comunitat en un món d'individus i famílies privades. Altrament, en la mesura que és una supervivència tradicional, té la força que li ha donat la seva capacitat de continuïtat al llarg del temps. No és fàcil trobar un substitut d'aquesta figura, atès que ha estat capaç de servir de mediador entre el món públic i el món privat, dues categories centrals en el procés de la modernitat.

Sense la mirada distant del porter, ara els carrers de la ciutat apareixen més insegurs i més anònims. No hi ha la mirada que crea comunitat, ni la paraula que crea sentit de coneixement entre persones que són, per definició, anònimes, encara que veïnes. Per això la figura del porter es resisteix a desaparèixer. Entre l'espai públic i l'espai privat necessitem mediacions per tal que els trànsits entre l'un i l'altre tinguin sentit i no es creïn anòmies. La seva mirada sobre la vida dels altres des de la distància i la seva capacitat per veure relacions entre persones que públicament són invisibles l'han convertit en un personatge molt adequat per imaginar distintes relacions a la ciutat, tal com la literatura i el cinema han fet palès. Des de la jerarquia del servent situat en un espai molt precís fins a l'absència gairebé total de llocs per a la mediació, la literatura i el cinema han imaginat mons de relacions en què les contradiccions del porter fan visibles les diferents qualitats de les relacions a la ciutat moderna.

Podem mirar amb nostàlgia les velles jerarquies de l'espai que situaven els porters en un espai propi que controlaven, encara que fos com a servents, o bé podem rebutjar aquesta jerarquia d'espais i delimitar les velles tasques dels porters mitjançant diverses labors especialitzades clarament. El que sí que és cert, no obstant això, és que cada cop necessitem més mediacions simbòliques i pràctiques en els nostres trànsits constants com a ciutadans. Els porters i les porteries n'eren unes.

ANNEXOS

Annex 1

A. Dades de les porteries estudiades

Número al plànol	Barri	Càrrec de l'EFU (pseudònim)	Cintes i fotos
1	Les Corts	conserge (Pere)	Sí
2	Sarrià-Sant Gervasi	porter (Pedro)	Sí
3	Esquerra de l'Eixample	porter (Luis)	Sí
4	Horta	portera (Eugenia)	Sí
5	Esquerra de l'Eixample	conserge (Ramón)	Sí
6A 6B	Gràcia	conserge (Juan)	Sí
7	Sants-Montjuïc	conserge (Ferran)	Sí
8	Sarrià-Sant Gervasi	conserge (Román)	Sí
9	Esquerra de l'Eixample	portera (Alicia)	Sí Sense fotos
10	Sant Martí	Conserge (Dolores)	No
11	Sarrià-Sant Gervasi	conserge (José)	No
12	Gràcia	conserge (Eduardo)	Sí Sense fotos
13	Ciutat Vella (Barri Gòtic)	matrimoni porters (Ramon i Berta)	No gravada Fotos: Sí
14	Esquerra de l'Eixample	conserge (Rosario)	No

A. Dades de les porteries estudiades (continuació)

Número al plànol	Barri	Càrrec de l'EFU (pseudònim)	Cintes i fotos
15	Esquerra de l'Eixample	portera (Mary)	Sí
16	de l'Eixample	Esquerra (Marc)	porter Sí Sense fotos
17	Ciutat Vella (nucli antic)	portera (María)	No
18	Ciutat Vella (Barri Gòtic)	portero (Alberto)	No gravada Fotos: Sí
19A	Ciutat Vella (Barri Gòtic)	portera (Mercedes)	No gravades Sense fotos
19B		antiga portera (Teresa)	
20	Ciutat Vella (Barri Gòtic)	portera (Lola)	No gravada Fotos: Sí
21	Sant Martí	antics porters	No gravada Fotos: Sí
22	Ciutat Vella (Barri Gòtic)	conserge (Cecilia)	No gravada Fotos: Sí
23	Dreta de l'Eixample	conserge (Adelaida)	Sí
24	Sarrià-Sant Gervasi	portera (Esmeralda)	Sí Sense fotos
25	Esquerra de l'Eixample	portera (Sonia)	Sí Sense fotos
26	Sarrià-Sant Gervasi	conserge (Leo)	Sí Sense fotos
27	Esquerra de l'Eixample	conserge (Arturo)	No

B. Guió de les entrevistes

Preguntes introductòries

Sobre la feina que fa (contextualització).

Sobre el que fa un dia feiner qualsevol (descripció).

Les tasques i les funcions

En què consisteix la feina quotidiana d'un porter?

Horaris de treball i d'obertura de la porteria. Hi ha cap tipus d'obligació?

En la seva feina sovintegen els imprevistos? De quina mena?

Quin aspecte de la seva feina li agrada més?

Aplicacions del reglament de l'edifici (objectes col·locats a l'entrada: bicicletes, cotxets per a infants; usos dels espais comunitaris, etc.).

Conflictes que poden sorgir de l'aplicació del reglament i acords amb els veïns.

Qui distribueix el correu? Se'n fa el repartiment a les bústies o bé d'una altra manera? (Cal precisar-ho.) Com es lliuren els paquets voluminosos? Qui els entrega als veïns?

Deixa entrar els comercials? (publicitat, testimonis de Jehovà...)

Ha de controlar gaire qui penetra a l'edifici?

Qui s'ocupa de treure les escombraries?

Data d'entrada a la porteria. Ha notat cap canvi en la seva funció des que l'exerceix?

Distribució de les tasques en cas que hi hagi altres persones contractades per al manteniment de l'edifici.

La composició social i estructural de l'edifici

A l'edifici, hi ha despatxos o tan sols hi ha pisos?

Si hi ha despatxos, quants n'hi ha a cada planta?

Descripció dels habitants de l'immoble (edat, composició de les famílies, condició dels veïns respecte a la propietat del pis (propietaris o llogaters), professions que exerceixen).

Edat de l'edifici i tipus de construcció.

Emplaçament de la porteria o del taulell de recepció a l'edifici en relació amb l'entrada

La porteria hi ha estat sempre o bé es va afegir després de construir l'edifici? Abans, què era?

Funcionalitat de la porteria o el taulell de recepció i satisfacció d'aquests dos elements.

Possibilitat de rebre gent coneguda a la porteria (família, amics). Possibilitat de quedar-s'hi fins i tot quan no es treballa o bé preferència per sortir-ne fora.

Hi ha flors i plantes a la porteria i als voltants de l'edifici? De qui prové la decisió de col·locar-les en aquests llocs?

Les relacions amb els estadants (veïns de l'edifici)

Com entren en contacte amb vostè els estadants? Per telèfon, picant a la porteria, amb notes escrites...?

Manté gaire contacte amb els estadants?

En la seva feina, considera que és important esmerçar temps a escoltar els estadants sobre els seus petits problemes?

Hi ha veïns que han esdevingut amics seus?

Quan un veí nou (llogater, propietari) s'estableix i organitza una festa de benvinguda per als veïns, l'hi convida?

Petits treballs i serveis fets per als estadants i retribució dels serveis.

Conflictes habituals (naturalesa dels conflictes, tipus de conflicte, manera com es resolen).

a) El porter amb els estadants (vegeu més amunt l'aplicació del reglament).

b) Entre els veïns: hi ha una bona convivència entre els estadants o ha notat que s'hi donen tensions? En aquest cas, hi intervé o pensa que no és feina seva? Es veu, de vegades, com un mitjancer per «apaivagar» certes situacions conflictives?

L'actitud i les imatges recíproques entre el porter i els veïns.

Per als qui tenen porteria habitatge: li fa la impressió que no es troba a casa seva?

Per als qui només tenen un taulell despatx a l'entrada: s'hi troba com a casa seva? O per a vostè, aquest lloc és com una oficina?

En la seva feina, hi ha gaires visites? Quins són els motius?

És sol·licitat per obtenir, per exemple, adreces o números de telèfon de lampistes, butaners, electricistes, per cridar la grua o per satisfer altres demandes, diguem-ne, pràctiques?

Hi ha persones que vénen a demanar-li informacions sobre el barri? (carrer, emplaçament d'oficines, botigues).

Altres aspectes del seu paper com a intermediari.

Relacions amb el propietari o el sindicat. Relacions amb els seus superiors jeràrquics.

El coneixement del barri i d'altres porters

Des de quan coneix el barri o hi viu?

Com descriuria o qualificaria el barri en què treballa? (trets distintius, ambient general, etc.).

Com el veuen els estadants?

Se sent a gust en aquest barri?

Se sol moure pel barri? (compres, passejades, llocs de trobades, etc.).

Hi té amics? Se sent aïllat dels habitants del barri?

Si hi viu: ¿se sent com la resta de veïns del barri?

Considera que és un barri que en general es pot qualificar de segur? Utilitza cap sistema de seguretat en el context de la seva feina? Quins? Tipus de seguretat de l'edifici tant pel que fa a l'espai (videocàmera-alarma, alarma, etc.) com pel que fa al temps (dia/nit).

Coneix la resta de porters del barri o bé d'altres zones de Barcelona?

Se sent aïllat dels seus col·legues?

Quina classe de relació mantenen? Es troben sovint? Es conviden a casa? A fora? On?

Hi ha associacions de porters?

Les representacions de la professió

Considera la seva feina com qualsevol altra?

Quina seria la feina més similar a la seva?

Quin terme li agrada més que s'utilitzi per referir-se al seu ofici? (porter o conserge).

Quines són les característiques d'un «bon porter»?

Se sent útil? Suposem que es contracta gent externa per al manteniment de l'edifici, quin canvi implicaria per a vostè?

Ha pensat mai a canviar de professió? Ha pensat en cap ofici concret?

El contracte de treball i l'itinerari professional

En cas de ser una parella: qui està contractat com a porter? Quina professió exerceix l'altre membre de la parella?

Per qui i des de quan?

Va triar la seva professió? Per què va escollir fer-se porter? (aconsellat per parents o amics que exerceixen aquesta professió, oferta de l'INEM, vocació...).

Com va aconseguir la seva feina? (recorregut professional

anterior, temporades d'atur, formació) (cal no oblidar la trajectòria de la parella, si n'hi ha).

Té cap altra feina, a més de la de porter?

Sou i altres avantatges en espècie (regals, obsequis de cap d'any).

Paga un lloguer?

Vacances i dies de festa.

La família i la vida privada

Estudis o vida professional dels fills.

Té la sensació que la feina li pren temps per a la vida privada? La seva professió li afecta o li va afectar en un moment donat la vida de família? De quina manera? (horaris de treball, treball els caps de setmana, estades, porteria/despatx...).

Els dies festius i durant les vacances, deixa la porteria?

Té una casa en un altre indret? On?

És el propietari d'aquesta casa o s'hi està com a inquilí?

De què serveix?

Origen d'aquest allotjament, descripció, ús, freqüència de les estades (només durant l'estiu, etc.).

Manté vincles amb una altra terra?

Pregunta final

Voldria afegir-hi res més?

Perfil sociològic de la persona entrevistada

Data de naixement

Lloc de naixement

Nacionalitat

Estat del qual forma part

Sexe

Estat civil

Composició de la família

Formació

Data d'entrada a la porteria

Jornada completa o a temps parcial

Any des del qual coneix el barri o bé hi viu

Altres observacions

Ubicació de l'edifici a la ciutat

Nom del barri

Estat del barri (cuidat, degradat, importància de les zones verdes, etc.)

Tipus d'urbanisme i d'arquitectura (concentració dels edificis, dimensions dels edificis, nombre de pisos, etc.):

Síntesi de la història del barri i dels canvis que hi ha hagut:

Característiques de la porteria

Edat de l'edifici i tipus de construcció

Situació de la porteria (entresòl, entrada...)

Descripció (condicions de vida, composició, nombre d'habitacions, dimensions, superfície, aspecte (d'habitatge o de despatx))

Porteria funcional (lloc públic amb un taulell), habitada o mixta

Elements «públics» i «privats» a la porteria (elements privats que entren en l'esfera pública i a l'inrevés)

Manera com s'indica la presència de la porteria (tipus de rètol i dades que hi consten: nom, horaris de presència, altres indicacions...)

Ubicació de les bústies i d'un espai per als paquets

Articulació dels espais

- la relació carrer-porteria (accés directe: finestra, porta; accés indirecte: portal, passadís).
- la relació porteria-rebedor (*hall*) (axial o perpendicular; porta senzilla o doble, de vidre o no).
- la relació porteria-espai de circulació (horitzontal (portal): porta amb vidre, cortines, finestreta, timbre, pom, cadeneta, intèrfon, codi digital; vertical: escala principal o de servei, d'emergència, ascensor).
- la relació porteria-espais de serveis (pati, espais de neteja, punts d'aigua, escombraries, lavabos públics).

Els dispositius de filtre, d'acolliment i de «dipòsit».

- Acolliment: miralls, cendrers, catifes, peluts, plantes i flors, materials destacables, decoració a les parets i a terra.
- Filtres: fronteres, límits, llindars, mecanismes d'obertura i de tancament, ubicació en funció del carrer i de l'escala.
- Dipòsits pràctics i simbòlics: senyalització de les identitats (noms sobre els timbres, les bústies o les plaques d'identitat), bústies i espai per als paquets, dipòsits regulars i dipòsits simbòlics.

Altres observacions

- La porteria hi ha estat sempre o bé es va afegir després de construir l'edifici? Abans, què era?
- El conjunt de les porteries del barri, ¿permet vigilar d'una manera exhaustiva l'espai públic, a la manera de les finestres d'un poble?
- Qui s'ocupa de treure les escombraries? i, en general, quina és la gestió dels valors de brutícia i netedat?
- Tipus de seguretat de l'edifici dins l'espai (videocàmera, alarma...) i amb relació al temps (dia/nit).

C. Dades de les entitats amb les quals ens vam reunir

Entitat	Cintes i fotos
Sindicats	
1. Associació Sindical d'Empleats de Finques Urbanes	Trobada gravada
2. CCOO	Trobada gravada
3. UGT	No
Altres entitats	
4. Col·legi d'Administradors	No
5. Associació de Veïns de Trinitat Nova	Trobada no gravada / fotos
6. Casa Bloc	Trobada no gravada / fotos

Annex 2: Legislació

Relació de documents consultats o citats

Real Decreto, 6 de novembre de 1877.

Real Decreto, 24 de febrer de 1908.

Modificació dels articles 1, 4, 17, 24 i 27 de la Reglamentación de Trabajo para Porterías de Fincas Urbanas, de l'1 de març de 1948, relativa als contractes de treball (BOE: 24 de novembre de 1962).

Reglamento del Sindicato de Porteros. Barcelona, Tipografía C. Gisbert. 1911

Reglamentación de Trabajo para Porterías de Fincas Urbanas de Barcelona y su provincia, del 17 de juliol de 1967, que deroga la Reglamentación de Trabajo para Porterías de Fincas Urbanas de Barcelona, de l'1 de març de 1948.

Ordenanza de Trabajo de Empleados de Fincas Urbanas, del 13 de març de 1974, entrada en vigor l'1 de gener de 1977 amb les modificacions introduïdes per l'Ordenanza del 26 de novembre de 1976. Madrid: 1977.

Ordenanza de Trabajo de Empleados de Fincas Urbanas, del 13 de març de 1974, amb les modificacions introduïdes per l'Ordenanza del 26 de novembre de 1976 i del 29 de desembre de 1978.

Convenio Colectivo de Fincas Urbanas. 1987-1988. Barcelona: CCOO.

Convenio Colectivo de Fincas Urbanas. 1989-1990. Barcelona: CCOO.

Convenio Colectivo de Empleados de Fincas Urbanas. 1993-1994. Barcelona: CCOO.

Convenio Colectivo de Empleados de Fincas Urbanas. 1995-1996. Barcelona: CCOO.

Convenio Colectivo de Empleados de Fincas Urbanas. 2001-2003. Barcelona: CCOO.

ALGUNS ASPECTES QUE CAL REMARCAR

1877

Els porters són esmentats per primer cop en la legislació espanyola en l'article 9 del reial decret del 6 de novembre de 1877 i en el reglament del 15 de novembre de 1878, destinat a aplicar aquest reial decret, el qual feia referència a la vigilància i mencionava diversos tipus d'agents que tenien la tasca de vigilar l'ordre públic, entre ells els porters.

1908

El reial decret de 1908 declarava obligatori el nomenament de porters homes en totes les cases de veïns a les ciutats de Barcelona i Madrid. L'objectiu d'aquesta decisió era «*la vigilancia de la escalera y de impedir la comisión de delitos contra la propiedad y las personas de los habitantes de la finca*» (article 1). No obstant això, precisava («*último transitorio*») que si no es podia construir una porteria a l'entrada de l'habitatge, «*los propietarios podrán optar entre tener habitualmente cerrada la puerta de entrada colocando en ella, no sólo timbres de llamada continua al ser abierta, sino aparatos que la cierran automáticamente y llamadores eléctricos correspondientes á cada uno de los pisos, ó formalizar convenios encargando á persona de su confianza la vigilancia de los edificios, debiendo determinarse por el gobernador, según las circunstancias, el número de casas que nunca podrá exceder de 10*».

L'article 1 establia que els porters podrien ser escollits lliurement pels propietaris, «*pero en lo sucesivo, los nombramientos deberán recaer necesariamente en personas de buena conducta, que carezcan de antecedentes penales y que no hayan sufrido corrección por faltas con-*

tra la propiedad, ni ser reincidentes en faltas contra las personas ó el orden público». Igualment determinava que «tampoco podrán recaer los nombramientos en mujeres, si bien los hijos de viudas y los sobrinos carnales de éstas, que vivieran en su compañía, podrán obtenerlos en represetación de ellas, acreditando ser mayores de 18 años». Al final del mateix article es determinava que «este precepto no regirá para las personas que en la actualidad desempeñan las porterías; pero será rigurosamente aplicado en lo sucesivo para la provisión de sus vacantes».

També establia que els propietaris tenien l'obligació de «comunicar a la Comisaria del Distrito, á la Inspección de Vigilancia ó á la Alcaldia donde aquellas no existieren, la designación ó nombramiento del nuevo portero dentro del día en que lo hicieren, empiece este o no a prestar servicio». El nomenament seria confirmat per l'autoritat competent, així «se entenderá confirmado el nombramiento, que deberá ser refrendado por el gobernador civil en las capitales de provincia y por el alcalde en las demás poblaciones, si dichas autoridades, en el plazo de diez días, dejen de repararlo, por existir contra el designado algún antecedente de los mencionados en el artículo anterior». Si l'autoritat descobria cap antecedent a la persona designada, requeriria a la propietat cercar un altre porter (article 2). En aquest sentit, l'article 3 detallava que «se llevará un registro en el que figurarán en relación los aspirantes a portero, quienes en cualquier tiempo podrán solicitar su inclusión acreditando buena conducta y que carecen de antecedentes penales». El mateix article continuava així:

«Figurarán en primer lugar en la relación: los licenciados y retirados de la Guardia civil, los individuos pertenecientes al Cuerpo de Seguridad activos ó retirados, los guardias municipales en las mismas situaciones, los serenos municipales ó particulares, los empleados y ordenanzas activos ó retirados del Estado y los funcionarios municipales».

Amb referència a les tasques dels porters, l'article 4 estipulava

això:

«Además de las obligaciones que los propietarios les impongan, los porteros tendrán la de vigilar los portales y las escaleras comunes de servicio de los inquilinos é impedir la comisión de delitos o faltas en los mismos y de ponerlo en conocimiento de la Alcaldía, de la Comisaría del Distrito, de la Inspección de Vigilancia, de los Cuerpos de Seguridad ó de la Guardia Municipal».

Els porters en serien responsables si deixaven de complir el seu deure, fet que seria considerat com a negligència. En el mateix sentit, es determinava:

«Estarán también obligados á dar cuenta á la Comisaría del Distrito, Inspección de Vigilancia ó Alcaldía siempre que tuviesen noticia cierta ó sospecha fundada de que en el domicilio de alguno de los inquilinos se cometiesen delitos. Asimismo tendrán el deber de facilitar a los agentes de la autoridad cuantas noticias les interesaren relativas á los habitantes del edificio y de comunicar á la Comisaría, Inspección ó Alcaldía el cambio de domicilio de los Inquilinos, expresando el nombre de éstos, y si lo supireren, el punto donde se trasladaren el mismo día que desalojaren el edificio».

L'article 5 reconeixia als porters la consideració d'agents de l'autoritat en l'acte de detenir els autors o responsables dels delictes que s'haguessin comès o s'haguessin intentat cometre a l'interior de la finca confiada a la seva custòdia. En el mateix sentit, podien ser castigats si no complien aquesta funció de vigilància:

«Las faltas de obediencia ó negligencia en el cumplimiento de los servicios de vigilancia en que incurrieren los porteros serán corregidas por el gobernador civil. La reincidencia se castigará siempre con el duplo de la primera multa impuesta y si la falta fuera grave deberá ser invitado el propietario a comunicarle la corrección impuesta al portero. La

imposición de tres multas implicará la separación forzosa del portero, que también podrá acordarse cuando en dos años consecutivos se cometieren más de un robo ó de dos hurtos en la finca».

En la mateixa línia, el reial decret establia premis en líquid per a aquells porters que complissin millor la funció de vigilància.

1928

El 1928, durant la dictadura de Primo de Rivera, s'intentà elaborar un reglament per a escales de veïns que hauria hagut de complir-se sota el control del porter, però finalment s'invalidà.

1936

En una assemblea celebrada el 23 d'agost de 1936 al Teatre Olímpia de Barcelona, convocada per la Secció de porters i porteres del Sindicat Únic del Ram de l'Alimentació de la Confederació Nacional del Treball (CNT), es va redactar el document *Bases de trabajo para regular los servicios de porteros y porteras de Barcelona*. Aquestes bases començaren a vigir al setembre del 1936. Van ser derogades el 1939 arran de la victòria de les tropes feixistes revoltades al juliol del 1936. Eren un reconeixement transcendental dels drets dels porters a la seva feina.

1948

Tenim esment, a través d'articles que la deroguen, que hi havia una reglamentació de la professió per a la ciutat de Barcelona que datava de l'1 de març de 1948.

1958

La llei del 26 de desembre de 1958, que reorganitzava i derogava el reglament del 5 d'abril de 1938 i el del 12 de juliol de 1940, i les lleis del 12 de desembre de 1942 i el 30 de desembre de 1944 sobre el Benemérito Cuerpo de Mutilados de Guerra por

la Patria determinava que cada propietari havia de posar a la disposició de la Junta Inspectora de Mutilados el 50% de les vacants de porteries de finques urbanes perquè poguessin cobrir-les mutilats útils (article 26).

1962

Hem trobat únicament les modificacions dels articles 4, 5, 17, 24 i 27 del Reglamento del Trabajo de las Porterías de Inmuebles Urbanos de 1948 en relació amb la ciutat de Madrid, encara que suposem que devien ser similars als de la legislació sobre Barcelona. En la modificació madrilenya, que entrà en vigor l'1 de gener de 1962, es determina:

«No es obligatorio cubrir el cargo de Portero más que en aquellas localidades y fincas que el R.D. de 24 de febrero de 1908 [AP p. 59] y disposiciones concordantes posteriores los dispongan. En consecuencia, los propietarios no estarán obligados a crear dicha plaza en las casas sitas en centros urbanos excluidos de dicha disposición y en aquellos otros que por costumbre no se utilicen los servicios de dichos trabajadores» (article 4).

En aquest cas o per raons econòmiques, la Delegación de Trabajo autoritzava la suspensió d'aquest lloc de treball. Llavors un dels copropietaris, designat per la comunitat de propietaris, podia dur a terme les tasques assignades al porter pel reial decret de 1908. L'article 5 especificava que calia fer quatre còpies del contracte, una de les quals s'arxivava a la Delegación de Trabajo. L'article 17 feia referència al dret a unes vacances anuals retribuïdes de vint dies naturals, durant les quals s'havia de designar un suplent. L'article 24 establia el dret del porter a dues pagues extraordinàries de quinze dies cada una. Finalment, l'article 26 exposava la taula de salaris i especificava que *«en las porterías que por sus condiciones especiales hayan de permanecer abiertas fuera de las*

horas reglamentarias, el portero tendrá un auxiliar, que será retribuido por el propietario en proporción al tiempo de servicio y remuneración del portero».

1967

En la reglamentació de 1967, el porter era definit com a «*trabajador de más de 21 años que cuida de los accesos de las viviendas y realiza funciones de custodia y vigilancia general del edificio, así como los servicios complementarios de limpieza y conservación en virtud del contrato de trabajo y conforme a las instrucciones recibidas del propietario o administrador y con los preceptos de esta Reglamentación*» (article 2). El mateix article 2 distingia entre «*porteros de primera categoría*», és a dir, aquells que treballaven a temps complet, i els de «*segunda categoría*» (aquells que treballaven a temps parcial).

Amb referència a les condicions de nomenament dels porters, l'article 3 també establia el que determinava el reglament de 1908, encara que en aquest cas no exclòia les dones d'aquesta tasca:

«Los porteros serán libremente nombrados por los propietarios respetándose siempre las relaciones establecidas por las normas vigentes. Dichos nombramientos habrán de recaer necesariamente en personas de buena conducta que carezcan de antecedentes penales y que no hayan sufrido corrección por faltas contra la propiedad, las personas o el orden público».

L'article 4 també determinava el que estipulava la Reglamentación de Trabajo para Porterías de Fincas Urbanas (Madrid, 1962) i afirmava que la presència de porter no era obligatòria als immobles que tradicionalment no recorrien al servei d'aquests treballadors. Tot i això, establia una nova situació:

«Si por las circunstancias de carácter económico que afecte bien a los

inquilinos o a la propiedad resultare gravoso el sostenimiento de un portero podrá ceder la vivienda de la portería en arriendo, a cambio de la obligación limitada de encender y apagar las luces de la entrada y escaleras, cuidar de la limpieza de las mismas y abrir y cerrar el portal» (article 4).

L'articles 5 tractava del contracte de treball, del qual se n'havien de fer quatre còpies i que, com ja estipulava el reglament de 1962, havia de ser visat per la Delegación de Trabajo i pel sindicat corresponent; cadascuna d'aquestes entitats se'n quedava un exemplar i els altres dos restaven en mans de les parts contractants. Els altres articles feien referència al període de prova, que havia de ser com a màxim d'un mes durant el qual el porter no tenia dret a habitatge però sí a sou (article 6); a les obligacions (article 8) i als drets (article 9) dels porters; a la jornada de treball, que era la que les ordenances municipals establien per a l'obertura i el tancament dels portals (articles 10 i 11); a les vacances, els permisos, els casos de malaltia, etc. (articles 12-15); als uniformes i estris de treball (article 16); a les taules salarials i altres remuneracions i indemnitzacions especials (articles 17-20); a la rescissió del contracte per diversos motius (articles 21-24); a la prevenció dels accidents (article 25), i a la seguretat social (article 26).

En relació amb les obligacions dels porters, es determinava que havia de fer «*con todo celo y fidelidad*» les tasques pròpies del seu càrrec, d'acord amb els costums i les instruccions del propietari amb la condició que s'ajustessin a la legislació laboral vigent (article 7). Es feia la llista de tasques començant amb la neteja i la cura del portal i dels diferents espais comuns, i s'esmentaven altres obligacions, com ara mantenir en bon estat la central interna de telèfon o l'habitació dels comptadors, responsabilitzar-se del correu de la casa, baixar les escombraries, mostrar els apartaments buits als interessats, denunciar els subarrendaments, etc.

(article 8).

En cas d'absència justificada, els porters podien abandonar el lloc de treball durant quatre hores com a màxim, però amb l'obligació de deixar-hi durant l'absència una persona de més de divuit anys autoritzada prèviament pel propietari o l'administrador. Estaven autoritzats sense declaració prèvia tots els parents del porter fins al tercer grau (article 10).

Certes tasques havien de ser remunerades, com ara la cura de la calefacció central o de l'aigua calenta, el manteniment de la central telefònica o dels ascensors, la recollida de les escombraries, la cura d'escales suplementàries en aquelles cases que en tinguessin més d'una, les portes secundàries d'accés o altres treballs especials que fossin exigits (article 18).

L'article 19 estipulava que tots els porters tenien dret a un habitatge gratuït «*que reunirá las condiciones precisas de higiene y decoro*», com també a una certa quantitat gratuïta d'aigua (300 litres per dia) i d'electricitat (30 quilowatts mensuals).

Anys setanta

L'Ordenanza del Trabajo de los Empleados de Fincas Urbanas (EFU), que va entrar en vigor l'1 de gener de 1977, i la de 1978, que va entrar en vigor l'1 de febrer de 1979, van introduir modificacions a la de 1974, la qual havia substituït l'Ordenanza de Trabajo de Empleados de Fincas Urbanas de 1971.

Els anys setanta, ja no es feia referència als porters, sinó als EFU, que eren definits com a treballadors «*bajo la directa dependencia de los propietarios de fincas urbanas, o representantes legales de los mismos, tienen encomendada la vigilancia, cuidado y limpieza de ellas y de los servicios comunales allí instalados*» (article 2, capítol 1).⁵¹ Quedava exclòs d'aquesta ordenança el personal d'oficis diversos

51. Totes les referències provenen de l'ordenança que entrà en vigor el 1977, llevat que hi hagi indicacions contràries.

que fes tasques de conservació o reparació de finques urbanes sota la dependència dels seus propietaris, com fusters, lampistes... (article 3, capítol 1).

Els EFU eren dividits en tres categories: porters a temps complet, porters a temps parcial –se substituïen, doncs, els antics termes de *porter de primera categoria* i *porter de segona categoria*– i conserges (article 6, capítol II); aquests es definien com aquells que no habitaven en els edificis on treballaven (article 9, capítol II) i tenien una jornada de treball de vuit hores diàries, prolongable a una altra de dotze si fos necessari (article 24, capítol V). Tanmateix, això no significa que aquesta categoria aparegués en aquell moment; de fet, en les disposicions transitòries s'afirmava:

«Los Conserjes que presentaren servicios en fincas urbanas y que por no estar encuadrados específicamente en Reglamentación alguna, les fuera aplicable lo dispuesto en el artículo 4º de la Ordenanza de Empleados de Fincas Urbanas, aprobada por Orden de 20 de enero de 1971, a partir de la entrada en vigor de la presente Ordenanza, pasarán a integrarse automáticamente en la categoría de Conserjes prevista en la misma» (disposició transitòria segona).

Les condicions de l'acomiadament no es modificaven (articles 17 i 18, capítol IV). Una clàusula establia el dret dels propietaris a la lliure elecció dels porters, que havien de respectar *«las prelación establecidas por las disposiciones legales sobre colocación»* (article 17). El 1979, l'article 18, que afirmava que la persona contractada havia de demostrar bona conducta i que no tenia antecedents penals, es va suprimir. Només s'havien de fer tres còpies del contracte, una per a cada part contractant i una altra per al sindicat provincial corresponent.

Les funcions assignades als EFU no canviaven pas en relació amb les reglamentacions anteriors; només es determinava que les tasques de neteja s'havien de fer preferiblement al matí en bene-

fici de la tasca principal, que era la vigilància (article 14, capítol III). Igualment, s'introduïa un matís en el rol d'informador. Els EFU no havien de respondre les qüestions dels agents de l'ordre, encara que havien d'atendre amablement les persones que sol·licitessin informació dels habitants de l'immoble i dels ocupants dels locals adjacents, amb la condició que aquestes informacions no tinguessin un caràcter confidencial ni atemptessin contra la dignitat. Havien d'actuar amb la més gran discreció (secció 3, article 14, capítol III).

L'ordenança de 1979 determinava que el porter tenia «*la obligación del traslado de los cubos colectivos de basura del inmueble hasta el lugar destinado por las Ordenanzas Municipales para su retirada por sus servicios; no así la recogida de cubos, bolsas o recipientes de cada piso o del pozal colector que será objeto de pacto individual o colectivo*» (article 14,9).

Finalment, durant la dècada de 1970, els drets dels porters es van definir més bé; per exemple, les pauses van ser establertes clarament: els EFU podien dinar entre les 13.30 i les 15.30 h, i disposaven de trenta minuts, segons l'ordenança de 1977, i d'una hora, segons la de 1979. Independentment d'això, els porters amb dedicació plena gaudien d'un període de descans de quatre hores cada dia de treball i en les hores del servei. L'ordenança de 1977 estipulava que durant el mateix període la porteria havia de ser vigilada per algun familiar del porter (article 25, capítol V). El 1979 no es feia esment d'aquesta obligació de la presència d'un parent durant la pausa del dinar, al contrari: s'establí una pausa nocturna de deu hores que no es podia interrompre si no era en cas d'urgència extrema (article 25). Les vacances eren més llargues en comparació de les altres reglamentacions (trenta dies naturals, article 27, capítol V). Igualment, es mantenia el dret a un habitatge gratuït en unes condicions acceptables i una certa quantitat d'aigua (300 litres per dia) i d'electricitat (40 quilowatts mensuals), si bé es matisava que no podia ser inclosa en aquestes

quotes l'aigua necessària per a la neteja i la il·luminació de les parts comunes, per la qual cosa calien comptadors separats (article 42, capítol VI).

Convenis col·lectius

Els primers feien referència únicament a Barcelona i la seva província. Fins l'any 2000 no es va elaborar un conveni col·lectiu vàlid per a tot Catalunya.

Els convenis tenien una durada de dos anys. Els de la dècada de 1980 i la primera meitat de dels anys noranta tan sols contenien una vintena d'articles; encara vigien l'ordenança de 1974 i les seves modificacions de 1976 i 1978, que s'adjuntaven als convenis col·lectius com a annex. Tractaven de qüestions com ara l'ajustament dels barems salarials, les indemnitzacions per les tasques complementàries, els horaris i els dies de vacances, els drets en cas de malaltia, accidents, etc. En el conveni col·lectiu de 1989-1990 s'introduí el factor del transport per als conserges que es desplaçaven cada dia des del seu domicili fins al lloc de treball i a l'inrevés (article 10).

El conveni col·lectiu de 1995-1996 ja no incloïa en un annex l'ordenança de 1974 i les seves modificacions ulteriors. Establia una estructura de conveni que ha perdurat fins avui dia i segons la qual el text es divideix en dotze capítols: disposicions generals (capítol 1), retribucions (capítol 2), altres complements (capítol 3), organització del treball (capítol 4), vacances (capítol 5), seguretat social (capítol 6), ingressos, períodes de prova, cessaments i jubilació (capítol 7), classificació i definició de personal (capítol 8), permisos (capítol 9), faltes, sancions i procediments sancionadors (capítol 10), drets sindicals (capítol 11) i altres disposicions (capítol 12).

Defineix quatre categories d'EFU: porters a temps complet, porters a temps parcial, conserges a temps parcial i conserges a temps complet. Les disposicions generals determinen que cada

any el propietari, la comunitat de copropietaris o la cooperativa han de fer un calendari laboral en què es detalla, a més del contingut que li és propi, l'horari de cada una de les funcions de l'empleat, és a dir, la neteja, el manteniment i la vigilància (article 7).

Les obligacions dels EFU no varien gaire després de les darreres modificacions introduïdes l'any 1979 a l'ordenança de 1974: la neteja i el manteniment de l'immoble, la vigilància, obrir i tancar la porta principal, els serveis de calefacció i aigua calenta, notificar les avaries, tenir cura de les estances dels comptadors d'aigua i electricitat, de l'ascensor i del muntacàrregues, el trasllat de les escombraries, comunicar als propietaris qualsevol comportament dels inquilins que sigui una molèstia per a la resta de veïns o qualsevol intent seu de subarrendament o d'ocupació clandestina, etc.

El conveni de 2001-2003 estableix que els estadants que vulguin que el porter els passi a buscar certificats i altres documents a nom seu ho han d'autoritzar per escrit (article 36, 12).

Annex 3

Algunes consideracions terminològiques

«Las palabras tienen importancia. El idioma no es sólo un medio, como una cañería de agua, es un reflejo de cómo pensamos. No empleamos palabras únicamente para describir objetos, sino también para expresar ideas, y la introducción de palabras en el idioma señala la introducción simultánea de ideas en la conciencia» (RYBCZYNSKI, 1997: 32).

Porters...

El terme *porter* prové del llatí tardà *portarius* (*porta* ‘porta, entrada’ + *-arius* ‘de, vinculat amb’).⁵² La definició proposada el 1925 en l’*Enciclopedia Universal Ilustrada* és: «*Persona que tiene á su cuidado el guardar, cerrar y abrir las puertas, el aseo del portal ó de las habitaciones, etc.*». A més, s’hi separen els porters de les oficines i centres oficials dels de les cases particulars. Aquesta definició és similar a la proposada per Pompeu Fabra, que defineix els porters així: «*Persona que té la custòdia de la porta o entrada d’una casa particular, d’una escola, d’una oficina, etc.*» i, afegeix Miquel Arimany (1965), «*d’orientar sobre la distribució dels estadants o dels departaments*» i, afegeix Antoni Maria Alcover (1957), «*i de tenir-la neta i ordenada*».

... conserges i consergeria...

El terme *conserge* prové del francès *concièrge* i és, segons Coromines (1981, 1954 i 1992) d’origen desconegut. Alguns autors reconeixen un origen llatí al terme i l’expliquen de la

52. Guido Gómez de Silva, 1996; Vicente García Diego, 1954.

manera següent: deriva del francès antic *cumcerges*, que prové, al seu torn, del llatí popular (comú) **conservius* i aquest té l'origen en el mot llatí *conservus* 'company de servitud' (*con* 'junts' + *servus* 'esclau').⁵³ Aquesta etimologia és qüestionada per Coromines. L'*Enciclopedia Universal Ilustrada* (1925) n'explica l'origen a partir del llatí *consergius* 'guarda' + *servire*. El terme *conserge* hauria estat introduït a Espanya «*como voz de la terminología real de la Casa de Borgoña, junto con uijer, sumiller, costiller, acroy, etc., y así al principio sólo se empleó para palacios y otros sitios reales, y hoy sigue estando restringido a los edificios públicos*» (COROMINAS, 1954 i 1992). Més tard, segons la definició de María Moliner (1998), aquesta funció passa a l'àmbit privat: «*3. Persona que desempeña funciones parecidas [a les de les accepcions 1 i 2, que es refereixen a la persona que vigila i manté un palau real o un edifici públic] en un edificio de viviendas*». Tant en els diccionaris de llengua espanyola com en els de llengua catalana, el conserge és la «*persona que tiene a su cuidado la custodia, limpieza y llaves de un edificio o establecimiento público*» (REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, 1992).

El terme *conserge*, utilitzat tradicionalment per fer referència a aquelles persones encarregades de la vigilància i el manteniment d'edificis públics o altres institucions, va ser introduït per primer cop en la legislació i amb un sentit força diferent per l'Ordenanza de Trabajo de Empleados de Fincas Urbanas de 1971 a fi de designar aquells treballadors que fent la mateixa tasca que els porters, és a dir, aquells que «sota la dependència directa dels propietaris de les finques urbanes o representants legals d'aquests, tenen encomanada la vigilància, la cura, la conservació i la neteja de les finques i dels serveis comunals allí instal·lats» (article 3, 2001), no disposen d'habitatge a l'immoble. Sigui com vulgui, és un terme que no sempre ha arrelat i actualment encara se l'assimila als edificis públics.

53. Guido Gómez de Silva, 1996; Vicente Garcia Diego, 1954.

CONSERGERIA: en tots els diccionaris trobem dues accepcions del terme:

Oficio y empleo de conserje

Habitació que ocupa el conserge [no ho acabo d'entendre; ¿quantes accepcions es presenten? Sembla que n'hi ha tres. ¿Com lliga la definició en castellà amb la que està en català?]. Aladern parla, igualment, de despatx («*despaig*», 1905), Arimany (1965) insisteix en l'adequació de l'espai amb les funcions de conserge: «*Estança adequada per a l'acompliment de la missió d'aquest*».

Com a fet curiós, destaquem que hem trobat en el diccionari d'Aladern (1905) una entrada amb el terme *consergeriada*, que defineix de la següent manera: «*Fet inoportú d'un conserge*».

... i porteries...

La porteria com a habitatge i com a lloc de treball del porter. Tots els diccionaris consultats distingeixen aquestes dues accepcions per a *porteria*: el «*pabellón, garita o pieza del zaguán de los edificios o establecimientos públicos o particulares, desde donde el portero vigila la entrada y salida de las personas, vehículos, etc.*» i «*su habitación*» (REAL ACADEMIA ESPAÑOLA). El fet que el terme *porteria* designi alhora, a diferència d'altres llengües, l'habitatge del porter i el seu lloc de treball mostra, justament, la indiferenciació que alguns cops han tingut aquests dos espais.

Però *porteria* també apareix com a sinònim de *vestíbul* o *entrada*, és a dir, l'espai de trànsit i comunicació entre l'exterior i l'interior; per exemple, «*entrada principal que en los conventos y otros edificios y aún en muchas casas particulares se tiene para su uso y servicio. La mayor parte están situadas en los zaguanes*» (*Diccionario de la arquitectura*, Madrid, 1903).

I *porteria* com a «*cargo*» o «*oficio o empleo de portero*».

Els exemples donats pel *Diccionario de uso del español actual*

(1996) contextualitzen aquest espai en casos particulars per oposició als donats per contextualitzar la consergeria i subratllen les dimensions més petites d'aquest habitatge amb la resta de pisos de l'edifici de què el porter té cura.

En català trobem: «Càrrec»; i també: «Quiosc a mitja entrada de l'escala o estança adjunta amb vivenda o sense, des d'on el porter compleix la seva missió» (ARIMANY, 1965).

VALLÈS (1962) dóna una tercera accepció del terme en la qual dissocia el lloc de treball del porter de la seva habitació, que se situa generalment al darrer pis de l'immoble.

En conseqüència, tant els diccionaris catalans com els espanyols estableixen les mateixes tres accepcions.

Només a tall de curiositat, destaquem altres accepcions, com ara la proposada per ALADERN a principis del segle xx (1905):

«Porteria, f., la porta principal qu'en los convents y altres comunicats se té pera son ús y servey. També's diu així en los palaus y cases principals la qu'está destinada pera enviar les dones separadament./ L'empleo o carrech de porter./ Aposento del porter»

La Real Academia Española (1992) menciona dos oficis que existien abans als palaus:

«El portero de damas: Oficio de palacio, cuya ocupación era de guardar la entrada de las habitaciones que en otro tiempo ocupaban las damas solteras y después las camaristas. Portería de damas: En los palacios y algunas casas importantes, puerta que tienen destinada para servicio de las mujeres.»

«El portero de cadenas: Oficio de palacio, cuya ocupación era vigilar la entrada exterior y recorrer las cadenas para franquear el acceso a las personas que tenían derecho de apearse ante la puerta.»

En els diccionaris espanyols dels anys noranta es troben dos neologismes (*portero electrónico* i *videoportero*) que palesen una

situació nova. *Portero electrónico* és definit per la Real Academia Española (1992) així: «*Mecanismo eléctrico para abrir los portales en las casas de vecino desde el interior de las viviendas. Va auxiliado por un sistema telefónico que permite saber quién llama*».

El *videoportero* és una variant més sofisticada del *portero electrónico*, ja que, segons María Moliner (1998), és «*portero electrónico*» amb una càmera i una pantalla de televisió. Senyal d'una nova era...

A diferència de *conserge*, en la definició de *porter* dels diferents diccionaris catalans no es mencionen les tasques de neteja i manteniment de l'immoble, ni el fet de posseir les claus dels pisos, de manera que les tasques semblen limitar-se a la vigilància de la porta d'entrada.

En les definicions espanyoles es mencionen, en canvi, les tasques de neteja i el fet que la persona que les fa disposa de les claus dels diferents habitatges, com també la condició subalterna d'aquest empleat i la connotació pejorativa que pot expressar el terme quan s'utilitza en femení (*Clave*, 1996; SECO [et alii], 1999).

Subratllarem, finalment, que moltes vegades la població barcelonina i fins i tot alguns EFU no fan la distinció entre *porter* i *conserge*. El terme *porter -a* és el que normalment s'utilitza per referir-se a la persona que treballa a l'espai d'entrada de les finques privades.

Referències dels diccionaris consultats

Diccionaris espanyols

J. Casares. *Diccionario ideológico de la lengua española*. Barcelona: Gustavo Gili, 1959

Clave. *Diccionario de uso del español actual*. Madrid: SM, 1996.

J. Corominas. *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*. Madrid: Gredos, 1954.

J. Corominas; J. A. Pascual. *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Gredos, 1992.

Guido Gómez de Silva. *Breve diccionario etimológico de la lengua española*. México: Colegio de México, 1996, 5a edició.

María Moliner. *Diccionario de uso del español*. Madrid: Gredos, 1998, 2a edició.

Manuel Seco, Olimpia Andrés, Gabino Ramos. *Diccionario del español actual*. Madrid: Santillana, 1999.

— *Diccionario abreviado del español actual*. Madrid: Santillana, 2000.

Real Academia Española. *Diccionario de la lengua española*. 1992.

Diccionario de neologismos de la lengua española. Barcelona: Larousse, 1998.

Vicente García de Diego. *Diccionario etimológico español e hispánico*. Madrid: SAETA, 1954.

Diccionaris catalans

Josep Aladern. *Diccionari popular de la llengua catalana*. Barcelona: Francisco Baxarias Editor, 1905, 2 vol.

Antoni Maria Alcover-Francesc de B. Moll. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma, 1977.

Miquel Arimany. *Diccionari català general*. Barcelona: Miquel Arimany, 1965.

Joan Coromines. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1981.

Diccionari de la llengua catalana. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, SA, 1982.

Institut d'Estudis Catalans. *Diccionari manual de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62, 2001.

Pompeu Fabra. *Diccionari general de la llengua catalana*. 1962.

E. Vallès. *Diccionari català il·lustrat*. Barcelona: Massanes ed., 1962, 9a edició.

Annex 4: Dades estadístiques

Nombre d'immobles destinats a habitatge familiar i els seus serveis 1990, 2001

	1990		2001	
	Nombre	%	Nombre	%
Nombre d'immobles destinats a habitatge	68.151	100,00	70.373	100,00
Porteries amb interfon	32.985	48,40	48.768	69,30
Porteries amb personal únicament	711	1,00	352	0,50
Porteries amb sistema mixte	7.116	10,40	6.334	9,00
Total porteries amb personal	7.827	11,40	6.685	9,50

Fonts: Cens d'Edificis 1990. Instituto Nacional de Estadística. Institut d'Estadística de Catalunya.
Censo de Población y vivienda 2001. Instituto Nacional de Estadística. Inebase.

Nombre d'immobles destinats a habitatge familiar segons els seus serveis i per districte 1990

Barri	Total habitatge		Porteria amb interfon		Porteria amb personal		Resta*	
	Nombre	% del total de BCN	Nombre	% del total del districte	Nombre	% del total del districte	Nombre	% del total del districte
Ciutat Vella	5.687	8,35	3.668	64,5	253	4,4	1.766	31,05
Eixample	7.766	11,40	4.388	56,5	2.722	35	656	8,45
Sants - Montjuic	7.113	10,44	3.905	54,9	321	4,5	2.887	40,59
Les Corts	2.514	3,69	895	35,6	723	28,7	896	35,64
Sarrià - Sant Gervasi	7.289	10,70	2.347	32,2	2.264	31	2.678	36,74
Gràcia	6.690	9,82	3.479	52	611	9,2	2.600	38,87
Horta-Guinardó	9.840	14,44	4.172	42,4	303	3,1	5.365	54,52
Nou Barris	7.622	11,19	3.948	51,8	153	2	3.521	46,19
Sant Andreu	7.003	10,28	2.661	38	219	3,1	4.123	58,87
Sant Martí	6.596	9,68	3.522	53,4	258	3,9	2.816	42,69
Total	68.119	100,00	32985		7.827		27.307	

* Xifres calculades per nosaltres a partir del percentatge del total per districte, això explica el petit desfassegament existent entre el total dels immobles destinats a habitatge d'aquesta taula i el total de la taula anterior.

Font: Cens d'Edificis 1990. Instituto Nacional de Estadística. Institut d'Estadística de Catalunya.

Bibliografia

AUTORS DIVERSOS. *Anuario estadístico de la ciudad de Barcelona*. Barcelona: Ayuntamiento de Barcelona, Negociado de Estadística, 1903-1923.

AUTORS DIVERSOS. *Inicis de la urbanística municipal de Barcelona: mostra dels fons municipals de plans i projectes d'urbanisme, 1750-1930*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Corporació Metropolitana de Barcelona, 1985.

AUTORS DIVERSOS. *Vida obrera en la Barcelona de entreguerras*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1998.

AUTORS DIVERSOS. «Figure et métamorphoses des concierges», *Les Annales de la Recherche Urbaine*, núm. 88, 2000.

AUTORS DIVERSOS. *Apéndice a nuestra obra «Nuevos comentarios de la L.A.U. y la legislación de viviendas de protección oficial»*. Barcelona: Bosch, 1971.

AUTORS DIVERSOS. *La loge du concierge: ethno-architecture d'un espace d'articulation*. Informe intermedi del Ministère de la Culture et de la Communication, Direction de l'Architecture et du Patrimoine, Mission du Patrimoine Ethnologique, juny del 2001.

ARIÈS, Ph.; DUBUY, G. (sous la direction de). *Histoire de la vie privée*, París: Ed. du Seuil, 1987, t. 3, 4 i 5.

ARQUÉS, R. «La "zona grisa" dels règims opressors», *AVUI*, Barcelona, 4-VII-2003.

ARROYO LÓPEZ SORO, José. *Porterías (empleados fincas urbanas), comunidades, urbanizaciones privadas y conjuntos inmobiliarios: estudio jurídico-práctico de sus principales problemas: criterios jurisdiccionales actuales*. Madrid: Dykinson, 1998.

ASCHER, François. *Métapolis ou l'avenir des villes*. París: Ed. Odile Jacob, 1995.

AUGE, M. *Pour quoi vivons-nous?*. París: Fayard, 2003.

— *Los no lugares. Espacios del anonimato. Una antropología de la sobre-modernidad*. Barcelona: Gedisa Editorial, 20

— *Ficciones de fin de siglo*. Barcelona: Gedisa Editorial, 2001.

— *Dios como objeto. Símbolos-cuerpos-materias-palabras*. Barcelona: Gedisa Editorial, segunda edición, 1998.

BALLARD, J. G. *Rascacielos*. Barcelona: Minotaruro, 1983.

BARBAL, M. *Pedra de tartera*. Barcelona: La Magrana, 1992 [1985].

BAROJA, Pío. *La Busca*. Madrid: Caro Raggio Editor, 1972.

BARTH, F. *Boundaries and connections, en Signifying Identities. Anthropological perspectives on boundaries and contested values*. Londres: Edited by Anthony P. Cohen, Routledge, 2000.

BAUDRILLARD, J. *Cultura y simulacro*. Barcelona: Ed. Kairós, 2002.

BAUMAN, Zygmunt. *Community. Seeking Safety in an insecure world*. Cambridge: Polity Press, 2003.

BESTARD, J. [et alii] «Habitatge i espais intermediaris: de porteries i porters a Barcelona», *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, Universitat de Barcelona, vol. vi, núm. 146, 2003.

BLANCHOT, Maurice, *La communauté inavouable*. París: Les éditions de minuit, 2001.

BOHANNAN, P.; GLAZER, M. *Antropología*. Barcelona: McGraw Hill, 1988.

BOHIGAS I GUARDIOLA, Oriol. *Barcelona entre el Pla Cerdà i el barraquisme. 1859-1957*. Barcelona: Edicions 62, 1963.

BONNIN, Philippe. «Dispositifs et rituels du seuil: une topologie sociale; Détour japonais», *Communications*, núm. 70, 2000, pàg. 65-91.

BONNIN, Philippe; LALLIAT, Marie-Antoinette. *Concièrges, gardiens et loges parisiennes: morphologies résidentielles et systèmes d'habitat, repenser les frontières de l'espace résidentiel*. Text inèdit.

BONNIN, Philippe; VILLANOVA, Roselyne de (coord.). *Portiers, concierges, gardiens et loges : la ville en creux. Pratiques spatiales, logiques sociales : une étude comparative européenne*. París: Creaphis. En premsa.

BORDIEU, Pierre. *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*. Madrid: Akal Ediciones, 2001.

— *Cuestiones de sociología*. Madrid: Ediciones Istmo, 2000.

— *Raisons Pratiques*. París: Seuil, 1994.

— (en collaboration avec L. Wacquant) *Réponses. Pour une anthropologie réflexive*. París: Ed. du Seuil, 1992.

BOSIO, Gastón. *Modernidad y porterías: Cambios sociales y variaciones metafóricas en el discurso de una portería*. Text inèdit.

BUXÓ, M. J. «Historia y antropología. Viejas fronteras, divergencias y nuevos encuentros», *Historia y Fuente Oral*, núm. 9, Barcelona, 1993.

CABOT, Josep Tomàs. *Deu visites al company absent*. Barcelona: Columna, 1997.

CARANDELL, J. M.; COLITA. «Gaudí, el modernisme i, sobretot, les porteres», a GABANCHO (1990).

CERDÀ I SUNYER, Ildefons. *Teoría de la construcción de las ciudades: Cerdà y Barcelona*. Madrid: Ministerio para las Administraciones Públicas, Secretaría General Técnica, Instituto Nacional de Administración Pública, Ajuntament de Barcelona, 1991.

— *Teoría General de la Urbanización y aplicación de sus principios y doctrinas a la reforma y ensanche de Barcelona*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 1968.

COHEN, Anthony. *The Symbolic construction of Community*. Nova York: Routledge, 2003.

— *Signifying identities. Anthropological perspectives on boundaries and contested values*. Nova York: Routledge, 2000.

COHEN, Stanley. *Visiones de control social*. Barcelona: PPU, El Sistema Penal, 2000.

COLEGIO DE INGENIEROS DE CAMINOS, CANALES Y PUERTOS. *Ildefonso Cerdà (1815-1876). Catálogo de la exposición conmemorativa del centenario de su muerte*. Barcelona: Talleres Gráficos Sirvent, SAE, 1876.

CORLETT, William. *Community without unity: a politics of derridian extravagance*. Durham: Duke University Press, NC, 1989.

DEAUCOURT, Jean-Louis. *Premières loges. Paris et ses concièrges au XIXes*. Éd. Aubier, 1992.

DELANTY, Gerard. *Community*. Londres: Routledge, 2003.

DELGADO, M. *El animal público*. Barcelona: Anagrama, 1999, pàg. 24.

— *Disoluciones urbanas*. Colombia: Ed. Universidad de Antioquia, 2002.

DURKHEIM, E. *La división del trabajo social*. Madrid: Akal, 1995 [1893].

— *El suicidio*. Madrid: Akal, 1995 [1897].

DUVIGNAUD, J. *El lenguaje perdido*. Mèxic DF: FCE, 1977.

— *Herejía y subversión*. Barcelona: Icària, 1990 [1986].

ECHVERRÍA, J. *Cosmopolitas domésticos*. Ed. Anagrama, 1995.

ELEB, Monique. «L'habitation, entre vie privée et vie publique», dins: SEGAUD [et alii], 1998.

ELIAS, N. *El proceso de civilización. Investigaciones sociogenéticas y psicogenéticas*. Mèxic DF: FCE, 1977.

ESPINÀS, Josep M.; MASPONS, Oriol; UBIÑA, Julio; CESC. *Això també és Barcelona*. Barcelona: Ed. Lumen, 1965.

FABRE, Jaume; HUERTAS, Josep M. *Cent anys de vida quotidiana a Catalunya: del fogó de carbó a l'antena parabòlica*. Barcelona: Edicions 62,

1993.

FARGE Arlette. *Vivre dans la rue à Paris au 18e siècle*. París: Ed. Gallimard, 1979.

FERNÁNDEZ ARAMBURU, José M. *Todo sobre conserjería y portería*. Barcelona: De Vecchi, 1986 (aspectes legals).

FERNÁNDEZ, Magda; HERNÁNDEZ, Xavier; SUÀREZ, Alicia; TATJER, Mercè; VIDAL, Mercè. *Passat i present de Barcelona II: materials per a l'estudi del medi urbà*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1985.

FERNÁN-GÓMEZ, Fernando. *La Puerta del Sol*. Madrid: Editorial Espasa Calpe, SA, 1995.

FERRER I AIXALÀ, Amador. *Els polígons de Barcelona*. Barcelona: Edicions UPC, 1996.

FIGUEROLA, Laureà. *Estadística de Barcelona en 1849*. Barcelona: Editorial Altafulla, 1993.

FOUCAULT, Michel. *Vigilar y castigar*. Madrid: Siglo XXI, 1976.

——— *La arqueología del saber*. Madrid: Siglo XXI, Bs. As., 1986.

——— *Las palabras y las cosas*. Madrid: Siglo XXI, 1996.

GABANCHO, Patricia. *L'Eixample vist per 20 veïns*. Barcelona: Edicions La Campana, 1990.

GARCIA ESPUCHE, Albert. *El quadrat d'Or: Centre de la Barcelona modernista*. Catàleg de l'exposició organitzada per l'Olimpiada Cultural. Barcelona: Lunwerg Editores, SA, 1990.

GARCÍA FARÍA, Pedro. *La Insalubridad de las viviendas de Barcelona*. Barcelona: Imprenta de J. Balams Planas, 1890.

——— *Medios de aminorar las enfermedades y mortalidad en Barcelona*. [Memoria leída en la Academia de Higiene de Cataluña]. Barcelona: Administración de Industria e Invenciones, 1894.

GARCÍA MÁRQUEZ, G. «Estos ascensores de miércoles», *EL PAIS*, Barcelona, 1-VI-1983.

GARRIGA VELA, J. A. *Muntaner 38*. Barcelona: Debate, 2001.

GIDDENS Anthony. *La construcción de la sociedad. Bases para la teoría de la estructuración*. Argentina: Amorrotu Editores, Bs. As., 1998.

GILMORE, D. *Agression and community. Paradoxes of Andalusian Culture*. New Haven: Yale University Press, 1987.

GODELIER, Maurice. *El enigma del don*. Barcelona: Paidós Básica, 1998.

GOFFMAN, Erving. *La presentación de la persona en la vida cotidiana*. Buenos Aires: Amorrotu editores, 1997 [The presentation of Self in

Everyday Life, 1959].

— *Relaciones en público*. España: Alianza Editorial, 1979.

— *Los momentos y sus hombres*. Barcelona: Paidós, 1991 [1964].

— *stigmaté. Les usages sociaux des handicaps*. París: Les éditions de minuit, 2003.

GRAFMEYER, Yves. «Logement, quartier, sociabilité», dins SEGAUD [*et alii*], 1998.

HANNERZ, Ulf. *Exploración de la ciudad*. Mèxic: FCC, 1993.

HEREU I PAYET, Pere. «L'arquitectura de la ciutat», dins Xavier Fabré i Carreras *et alii*, *Arquitectura i ciutat a l'Exposició de 1988*. Barcelona: UPC, 1988.

HEREU Pere; MONTANER Josep Maria; RAMON Antoni. «Sobre els processos d'urbanització i construcció a la zona del Palau Reial Menor de Barcelona», dins *II Congrés d'Història del Pla de Barcelona (1985)*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1989.

HORTA Gerard. «El porter davant de l'abisme», *Arxiu de Ciències Socials*, núm. 9, XII-2003. València: Editorial Afers-Universitat de València.

HUGGETT, Frank E. *Life below Stairs: Domestic servants in England from Victorian times*. Londres: Murray, 1977.

JACOBS Jane. *Muerte y vida de las grandes ciudades*. Barcelona: Ed. Península, 1973. [1961].

JOSEPH, Isaac. *La ville sans qualités*. París: Éd. De l'Aube, 1998.

— *El transeúnte y el espacio urbano*. Madrid: Gedisa, col·lecció El mamífero parlante, 1998.

LE BRETON, David. *Anthropologie du corps et modernité*. París: Quadrige/PUF, 2001.

LEE AND NEWBY, H. *The problem of Sociology*. Londres: Hutchinson, 1983.

LÉVI-STRAUSS, C. «Historia y etnología», *Revista de Occidente*, núm. 77, 1987.

LLORENS, José Ignacio; DÍAZ, César; ANGUITA, Fernando; LÓPEZ, Francisco. Tres realizaciones de la OSH: Trinidad, la Paz y Can Badía, a Barcelona, Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluña y Baleares núm. 105, *La Obra Sindical del Hogar*, pàg. 57-68.

MAFFESOLI, M. *El tiempo de las tribus*. Barcelona: Icària, 1990 [1988].

MAINE, H. *El derecho antiguo y la costumbre primitiva*. Madrid: La España

Moderna, 18?? [1861].

MARCUS, G. E.; FISCHER, M. J. *Anthropology as Cultural Critique*. Chicago: The University Chicago Press, 1986.

MARSÉ, Juan. *Ronda del Guinardó*. Barcelona: Plaza & Janés Editores, SA, 1998.

MARTÍNEZ, María Luisa. «Los santos inocentes como novela del devenir», *Acta lit.* [online]. 2002, núm. 27, pàg.109-126.

MAUSS, Marcel. *Sociologie et anthropologie*, França: Presses Universitaires de France, 1997.

MAUSS, M.; HUBERT, H. «Esbozo de una teoría general de la magia», dins *Sociología y antropología*, Madrid: Tecnos, 1991 [1902].

MAYER, John A. *Notes towards a Working Definition of Social Control in Historical Analysis in Social Control and the State*, ed. Stanley Cohen and Andrew Scull, Oxford: Basil Blackwell, 1986.

MOLET I PETIT, Joan. *Barcelona, entre l'enderroc de les muralles i l'Exposició Universal: arquitectura domèstica de l'Eixample*. Tesi doctoral, Departament d'Història de l'Art, Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona, 1995

MONNET Nadja. «La formación del espacio público en el *Casc Antic* de Barcelona: en búsqueda de las prácticas urbanas y sociales que regulan la convivencia en un barrio», *Revista de Servicios Sociales y Política Social*, núm. 56, desembre del 2001, pàg. 9-29, Madrid.

MONTANER, Josep Maria. «Escaleras, patios, despensas y alcobas. Un análisis de la evolución de la casa artesana a la casa de vecinos en Barcelona», *Arquitecturas*, setembre del 1985, pàg. 2-12.

MONTSENY, Frederica. *Cent dies de la vida d'una dona (1939-1940)*. Barcelona: Galba, 1977 [1949-1950].

NANCY, Jean-Luc. *The inoperative Community*. Estats Units: University of Minnesota Press, 1991.

NISBET, Robert. *Quest for Community*. Oxford: Oxford University Press, 1953.

NOSCHIS, Kaj. *Signification affective du quartier*. París: Librairie des Méridiens, 1984.

OLLER, Narcís. *La febre d'or*. Barcelona: Edicions 62, dos volums, 1980.

— *La papallona*. Barcelona: Edicions 62, 1982.

OYÓN, José Luis. *Barcelona 1930: un atlas social*. Barcelona: Edicions UPC, Aula d'Arquitectura de l'ETSAV, 2001.

PAUL-LEVY, Françoise; SEGAUD Marion. *Anthropologie de l'espace*. París:

Centre Georges Pompidou et Centre de Création Industrielle, 1983.

PEÑA ASTORGA, Gabriela de la. «Público-privado, espacio-territorio: ¿de la dicotomía a la convergencia?», *Revista de Humanidades del Tecnológico de Monterrey*. N. 10 (2001): 95-108.

PÉREZ GALDÓS, Benito. *Fortunata y Jacinta*. Barcelona: Círculo de lectores, 1983.

PERMANYER, Lluís. *Biografía del Passeig de Gràcia*. Barcelona: Edicions La Campana, 1994.

PITARRA, S. «Un pis per llogar», dins *L'Esquella de la Torratxa*. Barcelona: Edicions 62, 1983 [1886].

PLA, Josep. *Barcelona, una discusión entreñable*. Barcelona: Ediciones Destino, SA 1993.

— *El quadern gris*. Barcelona: Ediciones Destino, SA, 2000.

POLANYI, P. *El sustento del hombre*. Madrid: Mondadori, 1994 [1977].

PORTER MOIX, M. *Renoi, quina portera!*. Barcelona: Pòrtic, 1985.

POU, N. *La porteria: sainet en un acte y en prosa*. Madrid: Sociedad de Autores Españoles [Barcelona: Lluís Millà editor], 1914.

ROCA, Francesc. *Política econòmica i territori a Catalunya 1901-1939*. Barcelona: Ketres, 1979.

ROSSELIN Céline. «Entrée, entrer; Approches anthropologiques d'un espace du logement», *Espaces et sociétés*, núm. 78, 1995.

RYBCZYNSKI, Witold. *La Casa. Historia de una idea*. Madrid: Nerea. 1997. [Títol original: *Home. A short History of an Idea*, Viking Penguin, 1986].

SANSOT Pierre. *Poétique de la ville*. París: Ed. Klincksieck, 1973 [1a ed.: 1971].

SEGAUD Marion; BONVALET, Catherine; BRUN, Jacques (sous la direction de). *Logement et habitat: l'état des savoirs*. París: La Découverte, 1998.

SCHEREER, Sebastian; HESS, Henner. *Social Control: a Defence and Reconstruction en Social Control and Political Order*, ed. Roberto Bergalli and Colin Sumner, Londres, Califòrnia, Nova York: SAGE, 1997.

SIMMEL, Georg. *Le conflit*. França: Circé/poche, Belval, 2003.

SOLÉ I BORDES, J. «Aportacions vilafranquines al nacionalisme català», conferència pública donada el 10 de setembre de 2003 a Vilafranca del Penedès amb motiu de la commemoració de l'Onze de Setembre de 1714, 2003.

SOTERLDIJK, Meter. *El desprecio de las masas. Ensayo sobre las luchas culturales de la sociedad moderna*. Espanya: Pre-Textos, segona edició, 2002.

STÉBÉ, Jean-Marc; BRONNER, G. *De la concière au digicode, du gardien au médiateur social. Approche socio-ethnographique d'un métier en mutation*. Investigació finançada per la Federació Nacional de les Societats Anònimes i Fundacions dels HLM [*Habitations loyer modéré*]

SPACKS P. M. *Gossip*. Chicago: The University of Chicago Press, 1986.

TATJER MIR, Mercè. «La propietat immobiliària urbana a Barcelona a mitjan segle XIX», *Actes del I Congrés d'Història del Pla de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1984.

TATJER MIR, Mercè. *La Trinitat Nova*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, col·lecció Els barris d'ADIGSA, 1995.

TERMES, Josep. *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)*. Barcelona: Edicions 62.

TÖNNIES, F. *Comunitat i associació*. Barcelona: Edicions 62, 1984 [1887].

TURNER, Victor. «Pasos, márgenes y pobreza: símbolos religiosos de la *communitas*», dins BOHANNAN [*et alii*], 1988.

TURNER, Victor. *La selva de los símbolos*. Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores, 1999.

VAN GENNEP, Arnold. *Les rites de passage*. París: Librairie Critique, 1909.

WEBER, M. *Economía y sociedad*. Mèxic DF: FCE, 1993 [1922].

WIKAN, Unni. *Managing turbulent hearts: a balinese formula for living*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.

WILLMOTT, P., *Social Networks, Informal Care and Public Policy*. Londres: Policy Studies Institute, 1986.

ZULIAN, C. «Conversa amb Maria Casas», dins www.cccbxaman.org/Raval/A3/txt/Memoria/Casas.htm, 4-III-1998.

EN AQUEST LLIBRE S'ANALITZA EL PORTER COM UN MEDIADOR. L'espai de la porteria és un lloc de mediació entre el carrer i l'apartament privat, i la institució del porter actua com una figura de mediació entre la domesticitat familiar i la vida pública. Es considera el porter com la persona que controla aquest espai de trànsit i ell mateix és un mediador entre ambdós espais. S'hi analitzen els processos de trànsit entre l'espai públic i el privat, un lloc que la presència del porter manté com a espai de trànsit entre categories socials centrals de la modernitat i que la seva absència converteix en els no-llocs característics de la postmodernitat. Els porters i les porteries, malgrat la seva marginalitat aparent, se situen així en el centre de les preocupacions teòriques i pràctiques de la modernitat. Aquesta monografia és el resultat d'una recerca realitzada entre els anys 2002 i 2003 dins el marc de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya que duu a terme el Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana.

JOAN BESTARD CAMPS, coordinador de la recerca, és el cap del Departament d'Antropologia Social de la Universitat de Barcelona. S'ha especialitzat en estudis de les relacions de parentiu i, entre altres obres, ha publicat *Parentesco y Modernidad* (Paidós, 1998), *Tras la biología* (Universitat de Barcelona, 2004), i –junt amb Diana Marre– *La adopción y el acogimiento* (Universitat de Barcelona, 2004).

Els membres del grup de recerca són: **LAIA SANZ BASTONS**, llicenciada en Antropologia Social i Cultural. **PILAR DÍAZ I GINER**, diplomada en Treball Social i llicenciada en Antropologia Social i Cultural. **GASTÓN BOSIO**, llicenciat en Dret i Master en Salut, Població i Polítiques Socials de l'EHESS de París. **NADJA MONNET**, llicenciada en Etnologia per la Universitat de Neuchâtel (Suïssa). **PABLO ROMERO NOGUERA**, llicenciat en Antropologia Social i Cultural. **LAURA NÚÑEZ**, llicenciada en Antropologia Social i Cultural. **MARIA DEL MAR MARGALL MANZANO**, llicenciada en Sociologia i en Antropologia Social i Cultural. **JULIE ROUAULT**, arquitecta per la Universitat de Nantes. **FLORA MUÑOZ**, llicenciada en Sociologia i Antropologia Social i Cultural. **GABRIELA DE LA PEÑA**, llicenciada en Antropologia a Mèxic, i **GERARD HORTA**, doctor en Antropologia Social i Cultural.